

Integrationsarbete i civilsamhället

Unga och äldre i blickfånget

Socialstyrelsen klassificerar sin utgivning i olika dokumenttyper. Detta är ett *Underlag från experter*. Det innebär att det bygger på vetenskap och/eller beprövad erfarenhet. Författarna svarar själva för innehåll och slutsatser. Socialstyrelsen drar inga egna slutsatser i dokumentet. Experternas sammanställning kan dock bli underlag för myndighetens ställningstaganden.

Artikelnr 2008-123-10

Publicerad www.socialstyrelsen.se, april 2008

Förord

Integrationspolitik innebär att den generella politiken ska utformas utifrån samhällets etniska och kulturella mångfald och utifrån individens behov. De övergripande integrationspolitiska målen är:

- Lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund.
- En samhällsgemenskap med samhällets mångfald som grund.
- En samhällsutveckling som kännetecknas av ömsesidig respekt för olikheter inom de gränser som följer av samhällets grundläggande demokratiska värderingar och som alla oavsett bakgrund ska vara delaktiga i och medansvariga för.

Medvetenheten om den etniska och kulturella mångfalden i samhället har ökat, men det finns fortfarande stora skillnader i livsvillkor mellan inrikes födda och utrikes födda. En av de viktigaste insatserna för integration anses vara att skapa bättre möjligheter för försörjning och egenmakt genom att driva en politik som underlättar arbete och företagande.

Fokus i denna rapport har varit på vilka insatser frivilligorganisationer gör för barn och ungdomar respektive äldre med invandrabakgrund. Anledningen är att de inte berörs i någon större utsträckning av de arbetsmarknadspolitiska insatserna. Det är också grupper som i olika sammanhang befunnits utgöra riskgrupper med avseende på bristande sociala nätverk.

Genom denna studie får vi kunskap om det konkreta arbete som bedrivs inom tolv frivilligorganisationer med en uttalad målsättning att öka integrationen av invandrade barn och unga respektive äldre i det svenska samhället. Detta är ett område som inte tidigare har belysts i forskningen. I rapporten diskuteras också om civilsamhället bör kunna göra mer för ökad integration.

Rapporten har skrivits av Emilia Forssell, filosofie doktor och Maria Ingemarson, socionom vid Ersta Sköndal högskola. Författarna står för innehåll och slutsatser i rapporten. Kontaktpersoner på Socialstyrelsen har varit Beatrice Hopstadius, Christer Neleryd och Stina Törnell Sandberg.

Åsa Börjesson
Chef för socialtjänstavdelningen

Innehåll

<i>Förord</i>	3
<i>Sammanfattning</i>	7
Sociala behov i centrum	7
Om integration: unga och gamla.....	8
Organisationernas roller	9
<i>Integrationsarbete i svenska frivilligorganisationer – inledning och syfte</i>	11
<i>Integration och civilsamhälle</i>	13
Vad är integration?	13
En studie om integration inom danskt civilsamhälle.....	15
Svenska frivilligorganisationer och integrationen	16
Svensk invandringspolitik – kontextualisering och kritik	19
Sverige betraktat utifrån.....	22
<i>Metoder och material</i>	24
<i>Integrationsarbete för barn och ungdomar</i>	25
Integrationsinriktat arbete	25
Intervjupersonernas upplevelser och erfarenheter	29
Hinder för integration	33
Flickor och pojkar	35
Utvärdering och utveckling av integrationsarbetet.....	38
Framtiden	39
<i>Integrationsarbete för äldre</i>	41
Integrationsinriktat arbete	41
Intervjupersonernas upplevelser och erfarenheter	49
Hinder för integration	53
Kvinnor och män	60
Återkoppling?	61
<i>Integrationsarbete i civilsamhället – jämförelser och diskussion</i>	63
Verksamheter och insatser: sociala behov i centrum	63
Stöd till enskilda.....	65
Unga och äldre – olika perspektiv	66

Vad påverkar?	67
Kulturella olikheter och integrationsretoriken	68
Frivilligsektorns olika roller – en diskussion	70
<i>Referenser</i>.....	73
Elektroniska källor	76
<i>Bilagor</i>	79
Bilaga 1. Intervjuguide.....	79
Bilaga 2. Tillvägagångssätt: platser, organisationer, intervjuer	81

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att beskriva och analysera verksamheter och insatser inom frivilligorganisationer med en uttalad målsättning att öka integrationen av invandrade barn och unga respektive äldre i det svenska samhället.

Materialinsamlingen har gjorts genom semistrukturerade, kvalitativa intervjuer med nyckelpersoner på lokalnivå i tolv organisationer med olika profil på tre sinsemellan olika orter. Intervjupersonerna, alla verksamma i det dagliga arbetet, uttalar sig om egna erfarenheter och synpunkter. Det är deras berättelser som utgör empirin här.

Sociala behov i centrum

Kärnverksamheten är ofta överordnad det riktade integrationsarbetet. Viktigast för integration i allmänhet är goda sociala relationer och tillgång till heterogena sociala nätverk. Här ses frivilligsektorn kunna bidra till integrationen i samhället i stort. Detta synsätt motsvaras väl av det som organisationerna gör. Man arrangerar träffpunkter, festligheter eller ceremonier kring högtider – gärna ”typiskt svenska”. Gruppverksamheter är vanliga. Barn- och ungdomsinriktad verksamhet riktar sig främst till familjen, skolan och fritidslivet inklusive de olika vuxna aktörer som vistas och verkar där. Samverkansfrågor är viktiga och man vill påverka synsätt och agerande genom pedagogiskt grupparbete och riktad information om föreningslivet. Praktiskt stöd ges till asylsökande. Aktiviteter ämnade för äldre utformas tvärtom utan pedagogiska ansatser. Grupper samlas kring gemensamma intressen och aktiviteter med övergripande målsättning att underlätta en medborgarroll på lika villkor som andra medborgares. Samhällsinformation och information om hälso- och sjukvårdsrelaterade frågor är vanliga gruppteman, liksom språkkurser och bearbetning av livsfrågor. Man etablerar kommunikation med beslutsfattare, till exempel för att åstadkomma vårdutbildningar för nyanlända invandrare eller äldreomsorg med speciella hänsyn efter kultur.

Arbetet för ökad integration påverkas av lokalsamhällets demografi, i vilket stadium av en eventuell asylprocess som de man möter befinner sig i samt hur länge de har varit i Sverige. Nyanlända, i regel asylsökande, behöver mycket praktiskt och ekonomiskt stöd. Asylprocessen upplevs som ett påtagligt strukturellt hinder för integration.

En hel del praktiskt stöd ges till enskilda. Till barn och unga i en flyktingsituation ges ekonomiskt bistånd i syfte att utjämna ojämlikhet i förhållande till andra familjer. Motsvarande förekommer inte visavi äldre, men däremot följer man med äldre till läkarbesök, ger tillsyn i hemmet, översätter brev och så vidare. Flera utför ideella insatser som direkt respons på offentliga företrädares önskemål. Ideellt arbete utförs av organisationsaktiva utan att uppfattas som en organisationsreguljär uppgift. Det är inte prioriterat att

särskilja mellan insatser med vilka man representerar organisationen och ideella insatser som man gör i egenskap av privatperson.

Ett fåtal organisationer gör regelbundna utvärderingar av verksamheterna. I några föreningslokaler finns pärmar eller lådor för anonyma synpunkter. Äldre brukares röster kommer oftare till uttryck än ungas. Utsagor om hur unga invandrare själva upplever verksamheter och sin egen situation saknas i intervjuerna.

Om integration: unga och gamla

Det finns en skillnad i förväntningar på ungas integrationsprocesser och äldres. Äldre invandrare framstår som närmast obönhörligt kulturimpregnerade. En viss ambivalens anas dock: Samtidigt som de ska skyddas från sådant som är nytt bör de motiveras till aktivitet och engagemang. Den ideala integrationen för äldre beskrivs som ett tillstånd där rättvisa råder, delaktighet är norm och realitet och där de inte tvingas till oönskad ensamhet och isolering. Ungas förväntade integrationsprocesser handlar ofta om anpassning *samtidigt* som de ska kunna smälta in i sammanhang där ursprungskulturens normer är rådande. Förståelse, jämlikhet, ömsesidighet samt att ta till vara ”det goda” från olika kulturer lyfts fram som övergripande, ideala integrationsmål. Tolkningarna av vad som är det goda är dock inte entydiga. Gränser för integrationen formuleras bland annat i områden som är kopplade till kvinnosyn och förhållningssätt kring kropp och nakenhet. Frågor om genus är helt centrala när det gäller unga. Särskilt flickor förväntas hantera flerkulturella förväntningar på ett sätt som inte ska stöta någon, och vissa beskrivs som i hög grad begränsade av sina familjers kulturella normer. Åsikterna varierar om hur man bör bemöta och hantera olika förutsättningar för pojkar och flickor. Frågor som har med äldre och genus att göra röner inte motsvarande intresse eller engagemang. Allmänt hållna formuleringar görs om hur äldre män och kvinnor förmodas skilja sig åt genom, framför allt, sociala preferenser och förmågor.

Integration beskrivs idealt som en ömsesidig process. Intervjupersonernas förväntningar på förändring koncentreras dock till invandrarna. Ansatser att skapa mötesplatser för invandrare och svenskfödda finns, men är svåra att förverkliga. En konflikt mellan olika synsätt på integration berörs, där assimilation av flera intervjupersoner med egen invandrarbakgrund framhålls som en nästan perverterad form av anpassning. Det handlar istället om att ha en så stark kulturell identitet att möten med majoritetssamhället inte upplevs som hotfulla. Varken etnisk identitet eller religiösa olikheter lyfts fram på motsvarande sätt. Det är också sällsynt med vittnesmål om upplevelser av diskriminering på grund av hudfärg eller liknande, aspekter som vanligen förknippas med integrationshinder. Frågan är dock komplex, genom att kulturella skillnader och värderingsskiljaktigheter samtidigt också uppfattas som reella hinder för integrationsprocesser. Intervjupersoner från organisationer som arbetar *med* framför allt äldre invandrare förespråkar viss segregation, som en väg mot integrationens fullföljande.

Organisationernas roller

Den uppgift som intervjupersonerna lyfter fram som allra viktigast för frivilligsektorn är att skapa sociala mötesplatser – inte minst för de äldre. Denna uppgift ligger knappast inom det offentliga ansvarsområde, och passar därför inte in i etablerade typologier över relationerna mellan frivilligsektorn och det offentliga. För barn- och ungdomsorganisationerna ter sig rollen av *avantgarde* central genom det påverkansarbete som bedrivs. Det kan diskuteras om det praktiska stöd som ges till asylsökande representerar en till det offentliga *kompletterande* roll, eller rentav en *ersättande*. Funktionen som *länk* är helt central i arbetet med inriktning på äldre, liksom i viss mån den *avantgarderelaterade* rollen till exempel när man söker etablera nya verksamheter som vårdutbildningar för nyanlända invandrare eller äldreomsorg med speciella hänsyn efter kultur. Studien aktualiserar två nya idealtypiska kategoriseringar, här tentativt benämnda *konservativ kulturbevarare* respektive *förändringsguide*. Vissa av organisationerna beskrivs som integrationsbuffertar, där aktiva söker tillgodose behov och filtrera beteenden som inte förväntas vara acceptabla i majoritetssamhällets ögon. Här berörs främst äldre. Rollen som förändringsguide aktiveras främst i förhållande till unga, där den är införlivad i olika pedagogiska metoder. Sammantaget är det påfallande att de organisationsaktivas tolkning av svenskhet är betydelsefull för hur man verkar och agerar.

En utgångspunkt för denna studie var en dansk rapport om civilsamhällets roll i integrationsprocesser. Integrationsarbetet som beskrivs i den här rapporten liknar det som beskrivs från Danmark: Att främja människors sociala resurser står i fokus. I den danska rapporten sägs att civilsamhället bör kunna göra mer för ökad integration. Detta kan diskuteras. Organisationerna här uppmärksammar och möter människors sociala behov, och utför humanitära insatser utan föregående byråkratiska processer. Ideellt arbete av organisationsaktiva utgör ett slags gränsfall mellan individuell idealitet och organisationsverksamhet, något som möjliggörs av bland annat frivilligsektorns tolkningsföreträde och relativa självständighet. Förväntningar från det offentliga sida kan visst ge inspiration till verksamheter, men relationen mellan sektorerna är inte okomplicerad utan präglas av olika villkor och möjligheter. Här kan vi se en annan, viktig möjlig funktion som frivilligsektorn kan fylla i integrationssammanhang: att synliggöra olika värderingssystem, och därmed bidra till artikulerandet av gränserna för integrationens möjligheter. Synliga gränser är lättare att utmana och kanske förändra än osynliga.

Sammanfattning i korthet – föreningsaktivas perspektiv

- Engagemang i föreningslivet är betydligt viktigare för ökad integration än speciellt utformade integrationsprojekt.
- Sociala relationer är vapen mot utanförskap. Vänskapsrelationer mellan invandrare och svenskfödda antas öka invandrares möjligheter att bygga nätverk som ger tillträde till exempelvis arbetsliv och bostadsmarknad.
- Exempel på verksamheter för integration: arrangemang för att möjliggöra mänskliga möten, gruppverksamheter kring gemensamma intressen, fester och festligheter, utflykter, påtryckning på lokala beslutsfattare, sprid-

ning av samhällsinformation, samverkan med andra (offentliga och privata) aktörer, individuellt stöd av olika slag.

- Integrationsinriktat arbete för unga kanaliseras via skola och familj, och att påverka vuxna anses i förlängningen gynna integrationen av de unga. Mobiliserings- och påverkansarbete riktat direkt till unga förekommer också för att engagera i konkreta aktiviteter och påverka värderingar.
- Integrationsinriktat föreningsarbete för äldre innehåller inte pedagogiska ansatser utan handlar framför allt om att skapa sociala sammanhang, tillvarata medborgerliga rättigheter och ge tillgång till information.
- Tal om barns och ungas integration inrymmer förväntningar på anpassning efter såväl ursprungskulturen som den nya kulturen. Grader av anpassning beskrivs gärna genom iakttagelser om ungas förhållningssätt till kropp och sexualitet. Uppfattningen uttrycks att invandrade unga män måste ändra sin kvinnosyn för att passa in i det svenska samhället.
- Tal om äldres integration inrymmer sällan eller aldrig förväntningar på äldres anpassning.

Integrationsarbete i svenska frivilligorganisationer – inledning och syfte

---

Det här är rapporteringen från en studie om integrationsarbete inom socialt inriktade frivilligorganisationer med inriktning mot barn och ungdom respektive äldre. Frivilligsektorn i Sverige intresserar sig i varierande utsträckning för integrationsfrågor. Det förekommer att organisationer med olika profil explicit artikulerar en målsättning att understödja integrationen av invandrare. I vissa fall bedriver man olika lokala projekt, över längre eller kortare tid, i syfte att öka integrationsmöjligheterna för olika invandrar-kategorier. Det är dock ovanligt med mer handfasta beskrivningar av det konkreta arbete som utförs i programförklaringar, måldokument eller organisationsberättelser.

Studien initierades av dåvarande Sekretariatet för frivilligt socialt arbete (SoFri) vid Socialstyrelsen, som bland annat hanterar utbetalning och uppföljning av statsbidragen till den socialt inriktade frivilligheten.¹ Man efterlyste mer ingående kunskaper om konkreta integrationssyftande insatser i socialt inriktade organisationer och om hur dessa inverkar på olika aktörer och medverkande inom såväl barn- och ungdomsområdet som äldreområdet.² Intresset hade flera orsaker. En var att nämnda kategorier inte på ett självklart eller omedelbart sätt berörs av integrationsinriktade insatser inom andra samhällssektorer, där ofta arbetsmarknaden är en mer eller mindre uttalad fixeringspunkt.³ En annan var att äldre respektive barn och ungdomar med invandrarbakgrund i olika sammanhang befunnits utgöra riskgrupper med avseende på bristande resurser och social utsatthet (se till exempel Social Rapport 2006; Forssell, Olsson & Grosse 2005). Slutligen hade man inspirerats av en dansk studie där det framhålls att frivilligsektorn bör kunna bidra till ökad integration (Christensen & Christensen 2006).

Syftet med den här studien är att beskriva och analysera det arbete som bedrivs inom svenska frivilligorganisationer med en uttalad målsättning att öka integrationen av invandrade barn och unga respektive äldre i det svens-

---

¹ Socialstyrelsen fördelar årligen över 300 miljoner kronor till ett hundratal organisationer (www.socialstyrelsen.se).

² Integrationsarbete pågår självfallet även inom frivilligorganisationer med andra inriktningar. Många organisationer väljer också att artikulera integration i ett vidare sammanhang – det handlar inte enbart om invandrare, utan man eftersträvar integration i allmänhet. Se till exempel Forssell 2005.

³ Se till exempel Brekke & Borchgrevink 2007 om svensk integrationspolitik och arbetsmarknaden.

ka samhället. Det är de organisationsaktivas erfarenheter som står i blickfånget här.⁴

Vi har eftersträvat att anlägga en granskande hållning där ideal och realiteter hålls åtskilda och, så långt som möjligt, synliggörs var för sig. Resultaten från intervjuer med organisationsaktiva på olika platser i landet lyfts i slutkapitlet fram och diskuteras mot bakgrund av aktuell teoribildning inom relevanta områden.⁵

---

⁴ Stort tack till alla som hjälpte oss att finna lämpliga organisationer och intervjupersoner. Tack också till avdelningen för forskning om civilsamhället vid Ersta Sköndal högskola och särskilt de som varit kommentatorer på texten i olika skeden: Anders Kassman, Ola Larsson och Marie Nordfeldt. Sist men inte minst vårt varmaste tack till alla intervjupersoner: Fatima Ahmed, Jamal Ahmed, Linda Attin, Bejzat Becirov, Suzanne Edlom, Silva Gunduz, Robil Haidari, Annika Hult, Anna-Maria Larsson, Atsede Leikum, Helene Lundberg, Hampus Lundström, Marianne Sandén, Ivar Scotte och Tahmoures Yassami.

⁵ Arbetet genomfördes under sammanlagt åtta arbetsmånader 2007. Empiriinsamling och allt skrivarbete för kapitlet om integrationsarbete för barn och ungdomar gjordes av forskningsassistent Maria

Ingemarson, som även genomförde samtliga litteratursökningar och litteraturbearbetningar inklusive översättningar från danska till svenska i kapitlet Integration och civilsamhälle. Fil.dr Emilia Forssell gjorde empiriinsamling och allt skrivarbete för kapitlet om integrationsarbete för äldre samt svarar för merparten av analys- och skrivarbete i övrigt inklusive färdigställandet av rapporten.

Integration och civilsamhälle

I det följande ges en bakgrund till föreliggande studie. Vi tar avstamp i en dansk rapport (Christensen & Christensen 2006) där man framhåller att frivilligt socialt arbete kan vara en viktig väg till ökad integration. Därefter gör vi en ansats att kontextualisera integrationsfrågorna i ett svenskt, nationellt sammanhang. Allra först ställer vi dock frågan: Vad *är* integration?

Vad är integration?

Integration kan ges en mängd olika innebörder beroende på människors uppfattningar menar Poopola (2002) och ger som exempel sammanfogning, jämlikhet, rättvisa, utjämning, blandning, interaktion, inkludering, delaktighet, tillit samt funktionell integration. Men funktionell integration avses ”minsta möjliga anpassning till det dominerande samhällets krav” (a. a. s.15). Integration kan även beskrivas som en process, antingen på samhälls- eller individnivå. Historiskt sett har diskussionen om integration ytterst handlat om närheten mellan olika grupper. Denna tanke förutsätter en närhet inom olika grupper för att de ska kunna identifiera och närma sig andra. Aytar (2007) hävdar att tillhörigheten i den egna gruppen kan bidra till både integration mellan olika grupper (nivå 2) och integration på samhällsnivå (nivå 1). Integration i ett samhälle är inte fullständig om den inte förekommer både mellan invandrargrupper och infödda svenskar och mellan olika invandrargrupper (a. a.).

Segregation är ett till integration nära relaterat begrepp. Segregation definieras i Nationalencyklopedin (2007) som ”åtskiljande av befolkningsgrupper” på grundval av exempelvis socioekonomisk status, hudfärg, religion eller etnisk tillhörighet. Segregation kan ses som en förutsättning för integration när skapande av en identitet inom den egna gruppen är en viktig utgångspunkt (Putnam 2007). Segregation kan dock också förstås som ”att behandla en viss grupp människor sämre än andra”. I Sverige uppkom diskussioner kring fenomenet segregation på 1960-talet. Innebörden kom här att vidgas från betydelsen av uppdelning på grund av hudfärg till att handla om sociala kategorier i allmänhet. Med segregation avses i Sverige idag oftast boendesegregation som i sin tur kan indelas i socioekonomisk, demografisk och etnisk segregation (Molina 1997, Poopola 2002). Segregation förstås alltså framför allt ur två olika perspektiv, antingen som en självvald gemenskap eller som en påtvingad segregation mellan olika grupper. Debatten kring segregationen har de senaste decennierna i Sverige främst kretsat kring ojämlikhet, diskriminering och marginalisering. Segregation som en positiv företeelse har inte hävdats i någon större omfattning.

Giddens (2003) redogör för tre modeller för förståelsen av *etnisk integration* som har dominerat under olika tidsperioder: assimilering, smältdegel och kulturpluralism. Assimilering innebär att överge ursprungskulturen och anamma majoritetens värderingar och normer. I modellen av en smältdegel

blandas majoritetens traditioner med invandrarnas och bildar nya kulturella mönster i ett ständigt föränderligt samhälle. Kulturell pluralism innefattar ett accepterande av olika subgrupper i ett samhälle där etniska skillnader har ett värde i sig. De tre modellerna har i vissa sammanhang kritiserats. Det ska betonas att de bör förstås och användas som idealtyper och därmed tanke-redskap, inte som beskrivningar av en reell verklighet.

I det offentliga samtalet kring integration talas det idag ofta om *etnisk mångfald*. Mångfald har enligt Nationalencyklopedin (2007) betydelsen ”stort och varierat antal” och uppges där ofta användas ”som politiskt hon-nörsord”. I den politiska diskursen under nittio-talet började begreppet mång-fald användas i stället för mångkultur, samtidigt som invandrapolitiken började benämnas som integrationspolitik. Tanken med att använda mång-faldsbegreppet var enligt Poopola (2002) att signalera att etnicitet endast var en del av mångfalden där mångfald innefattade även kön, handikapp och sexuell läggning med mera.

Slutligen bör påpekas att etnicitet, som är nyckelbegreppet i de flesta de-finitioner av integration, inte har någon fast eller given betydelse utan an-vänds och förstås på varierande sätt – något som komplicerar förståelsen även av integration. Grovt sett har det funnits två förståelseriktningar i den samhällsvetenskapliga debatten om etnicitet (Hylland Eriksen 1998, Ålund 1999). Det handlar dels om *konstruktivism*, dels om vad som benämns *primordialism*. De två utesluter inte varandra, men betonar olika aspekter olika starkt. Det förstnämnda lyfter fram etnicitet som ett socialt fenomen vilket formas av sociala processer. Etnicitet är, ur detta perspektiv, inte någon egenskap hos en viss grupp utan i stället en ”aspekt av sociala relationer mellan aktörer som uppfattar sig själva som kulturellt avskilda från medlemmar av andra grupper med vilka de har ett minimum av regelbunden interaktion” (Hylland Eriksen 1998 s.22). Etnisk tillika social identitet skapas i en relation till andra och förändras över tid och rum. En konsekvens av ett konstruktionistiskt synsätt är, bland annat, att antalet medlemmar i en etnisk grupp inte kan redovisas i siffror (Forssell 2004).⁶ Följaktligen kan inte heller etnisk identitet på något enkelt sätt beskriva eller förklara grader av integration. Med det andra perspektivet betonas snarare den till synes oskiljaktiga relationen mellan etnisk identitet och kultur. Etniciteten ses här som ett ”nedärvt kulturbagage” (Ålund 1999 s.32) och ursprunget står i blickfånget. Här är språk, tradition, religion och territorium särskilt viktiga aspekter. Sådana tecken på, eller flaggor för, identitet är lättare att få syn på och därmed också lättare att relatera till integrationsgrader och integrations-processer. Saken kompliceras dock både av att all etnicitet inte görs synlig på sådana uppenbara sätt, och att kulturdrag tenderar att förändras över tid (Hylland Eriksen 1998).

---

⁶ Forssell hänvisar här bland annat till Roosens (1989) och Haaland (1969).

En studie om integration inom danskt civilsamhälle

I en dansk studie om integration inom civilsamhället utgår man ifrån integration som en process vilken beskrivs i tre steg där *deltagande* på olika arenor, exempelvis i en frivillig organisation, idealt leder till *interaktion* som i sin tur är en förutsättning för vad man kallar *verklig integration* (Christensen & Christensen 2006). Man gör en distinktion mellan organisationer som arbetar *för* och de som arbetar *med* vad man benämner som etniska minoriteter. Studien baseras bland annat på intervjuer med nyckelpersoner i organisationer som arbetar mer övergripande med frivilligt socialt arbete på både nationell och lokal nivå.

Medlemmar av etniska minoriteter är i Danmark underrepresenterade i föreningslivet. Enligt den danska studien ökar förutsättningarna för minoriteters deltagande i föreningar med särskild inriktning att arbeta mot sociala problem, eftersom den typen av föreningar tycks ha en större öppenhet mot medlemmar från olika etniska grupper. Även geografisk närhet mellan förening och bostadsort tycks främja deltagandet. Erfarenheterna från Danmark visar vidare att det är viktigt för kvinnor med invandrabakgrund att beredas möjlighet att ha sina barn med sig för att de aktivt ska kunna delta i föreningslivet. För att kvinnorna ska kunna delta i aktiviteter utanför hemmet så behövs också aktiviteter för enbart kvinnor. Kvinnorna erbjuds i högre utsträckning än männen rådgivning, stöd, olika typer av upplysning, motion samt praktiska sysslor i exempelvis systugor. Aktiviteter specifikt utformade för kvinnor skapar enligt den danska studien i högre grad möjligheter till möten över kulturgränser än aktiviteter för män. De aktiviteter som är riktade till män utformas ofta som sociala mötesplatser, exempelvis caféer, där män med olika bakgrund kan umgås. När det gäller ungdomsverksamheter förekommer det att föräldrar med invandrabakgrund inte vill att deras barn finns med i sammanhang där pojkar och flickor vistas tillsammans. Det finns därför enligt denna studie ett behov av könsuppdelade aktiviteter. På så sätt uppmuntras de unga åtminstone till samvaro med jämnåriga av samma kön.

Integrationsarbete inriktat på barn och unga inom den danska frivilligsektorn beskrivs i rapporten som i första hand ett arbete *för* barn och unga, även om en del ungdomar så småningom övergår från att vara brukare till att bli frivilligarbetare. Ofta samarbetar barn- och ungdomsföreningar med olika aktörer, både offentliga och frivilliga. Finansieringen sker oftast via olika typer av offentliga medel.⁷ Verksamheterna är ofta ungdomsklubbar lokaliserade i de ungas närmiljö som samverkar med den lokala skolan, närpolisen eller olika typer av uppsökande verksamheter. Det finns i hög utsträckning avlönade medarbetare ute i verksamheterna och deras roll beskrivs som viktig för kontinuiteten. De danskfödda som arbetar på frivillig basis bidrar med variation när det gäller könsroller, familjekonstellationer, arbete och fritidsintressen inom organisationen. De ideellt verksamma som har invandrabakgrund uppfattas kunna fungera som förebilder när det gäller möjlighe-

---

⁷ Däribland så kallade § 115-medel som beviljas av det danska socialministeriet i syfte att stötta frivilligorganisationer med social inriktning som är verksamma på lokal nivå.

ten att delta i det danska samhället utan att ta avstånd från sitt kulturella ursprung. I studien framgår att man inom olika barn- och ungdomsföreningar uppfattar det som viktigt att rekrytera vuxna med invandrabakgrund, men att det är svårt att få föräldrar att engagera sig. Erfarenheten visar att det är viktigt att från föreningars sida upprätthålla en kontakt med föräldrar med invandrabakgrund, så att de kan känna sig trygga med att låta sina barn delta.

Den danska studien fokuserar på verksamheter och aktiviteter för vuxna generellt och inte specifikt för äldre. I allmänhet är det frivilliga sociala arbetet för och med vuxna inriktat på rådgivning, upplysning och information för att ge kunskap kring möjligheter och rättigheter. När det gäller äldreverksamheter visar studien att man i Danmark främst ägnar sig åt att utveckla äldres sociala nätverk. Arenor skapas för möten mellan äldre med invandrabakgrund. Organiserade utflykter till museer eller dylikt anordnas också. Via olika verksamheter får äldre invandrare tillgång till samhällsinformation som kan bidra till att de enklare kan fatta beslut om exempelvis vård- och omsorgsformer. För flera äldre utlandsfödda har verksamheterna också inneburit att de kunnat gå från att vara brukare till att bli frivilligarbetare. Den övergripande slutsatsen är att det förekommer en hel del integrationsarbete inom frivilligsektorn, både i verksamheter med klart uttalade mål kring integration och i föreningar utan sådana mål. Här framhålls också att deltagande i organisationer på sikt bör kunna underlätta för individer med bakgrund i en etnisk minoritet att få ett inflytande i samhället. Föreningsdeltagande sägs öka möjligheterna att skapa sociala nätverk, vilket i sig ökar möjligheterna för enskilda individer att integreras i samhället. Författarna framhåller att frivilligsektorn skulle kunna spela en större roll i integrationsarbetet än vad den gör idag. För detta krävs emellertid att föreningar ägnar mer kraft åt att nå ut till de etniska minoriteterna. Organisationer som till större delen har medlemmar ur minoritetsgrupper bör å sin sida ha som målsättning att rekrytera fler ur majoritetsbefolkningen.

Rapporten från Danmark aktualiserar en mängd frågor, som alla har att göra med hur vi kan förstå förhållandena mellan socialt inriktad frivillighet, social verksamhet inom det offentliga hagen och de människor som berörs av erbjudanden om insatser eller aktiviteter. Tanken att den socialt inriktade frivilligsektorn inrymmer möjligheter till ökad integration av medborgare med invandrabakgrund är kanske inte så märklig. Men slutsatsen att frivilligsektorn kan spela en större roll i integrationsarbetet överlag förtjänar att både diskuteras och problematiseras. Vem har eller bör ha ansvar, och för vilka delar av olika verksamheter?

Svenska frivilligorganisationer och integrationen

Någon forskning med utgångspunkt i svenska förhållanden motsvarande den danska studien har inte gjorts, men självfallet finns det texter av olika slag ur ett svenskt perspektiv om invandrare och deras deltagande i olika organisationer och i viss mån även om hur föreningsliv kan tänkas påverka integrationen. Intresset för den frivilliga sektorns roll ligger i tiden även i Sverige, där regeringen under hösten 2007 beslutat att undersöka hur relationerna mellan staten och den ideella sektorn kan utvecklas inom det sociala områ-

det (Regeringsbeslut IJ2007/2539/D). Med ”det sociala området” avses här hälsovård, sjukvård och social omsorg, ekonomisk trygghet vid sjukdom och handikapp, ekonomisk trygghet vid ålderdom samt ekonomisk trygghet för familjer och barn. Samtliga uppräknade områden är centrala ur välfärds-hänseende och därigenom även ur integrationshänseende.

Benämningen etnisk minoritet, som används i Danmark, får i Sverige an-ses motsvara den möjligen mer rättframt ospecifika kategorin invandrare, som började användas här under 1960-talet som ersättning för ”utlänning” vilken ansågs ha en negativ klang (Svanberg & Tydén 1992). Det finns inte någon officiell, allmänt giltig definition av invandrare i Sverige. Ibland av-ses endast personer som är utländska medborgare, i andra fall utrikes födda eller medlemmar av andra generationen inflyttade, det vill säga personer födda i Sverige med minst en förälder född utomlands (Nationalencyklope-din 2007). Statistiska centralbyråns offentliga statistik preciseras exempelvis genom att skilja mellan utrikes respektive inrikes födda samt mellan svens-ka respektive utländska medborgare. På senare år har försök gjorts, bland annat av medierna, att implementera benämningen ”nysvensk” som ett al-ternativ till ”invandrare”. Kritiker menar att det inte medför någon faktisk förändring i synen på invandrare, eftersom ”nya svenskar” förutsätter att det även finns ”gamla svenskar” som då riskerar att uppfattas som de mer ”rik-tiga svenskarna” (Peralta 2005).

Innan vi går in på invandrades deltagande i svenskt föreningsliv ska något sägas om frivilligsektorns roller visavi det offentliga mer i allmänhet i Sve-rige. I korthet är civilsamhällets roll i förhållande till staten i Sverige, inklu-sive välfärden, minst sagt omtvistad (Svedberg & Trägårdh 2007). Kom-plexa och motstridiga attityder till civilsamhället och dess aktörer är typiska här.

Svenska frivilligorganisationers verksamheter har förändrats i och med moderniseringen av samhället (Amnå & Vogel 2003). Delar av föreningsli-vets verksamheter har övertagits av det offentliga. Tidsutrymmet för männi-skor i det moderna samhället har också minskat, vilket lett till ett minskat föreningsdeltagande i allmänhet och då särskilt ett politiskt sådant. Förfat-tarna hävdar också att det har skett en centralisering av föreningslivet. I och med regeringsskiftet 2006 tycks en ny politik och en ny syn på föreningsli-vet från de regerandes sida blivit tydlig. Man vill undersöka frivilligsektorns möjligheter att agera välfärdsproducenter (Regeringsbeslut IJ2007/2539/D).

I Sverige gjordes i början av 1990-talet en indelning av frivilligorganisa-tionerna i olika typologier efter deras egna avsedda relationer med det of-fentliga (Blennberger 1992). Notera att typologin inte åskådliggör de rela-tioner som de facto utspelar sig: *Avantgarde* refererar till den frivilliga or-ganisationens ansats att bedriva ett pionjärarbete där tanken är att den of-fentliga sektorn i ett senare skede ska ta över arbetet. Att fungera som *komplement* till den offentliga välfärden är en annan riktning som studerats. Författaren ringar vidare in en kategori organisationer som avser att utgöra ett *alternativ* till den offentliga välfärden vilket innebär ett inslag av konkur-rens då sådana verksamheter riktar in sig på samma områden som den of-fentliga sektorn även om de skiljer sig till sin utformning. En verksamhet som, slutligen, beskrivs som *ersättare* har ambitionen att ta över och ersätta offentlig verksamhet. Det kan ske antingen genom att en organisation utför

vissa verksamheter på entreprenad eller genom att ersätta den offentliga sektorn som garant för en viss välfärdsstandard. Nordfeldt (1999) utvecklar typologin genom att tillägga funktionen av *länk* mellan medborgare och det offentliga.

Amná & Vogel (2003) gör en annan slags indelning av föreningar: politiska föreningar, intresseföreningar, solidaritetsföreningar, religiösa föreningar och livsstilsföreningar. *Motiven* till att delta i föreningar sägs handla om att få tillgång till värderade aktiviteter, sociala kontakter och information. Föreningsdeltagande kan också stimulera den egna självbilden och ge en känsla av samhörighet, skapa utrymme för egen kreativitet samt stärka medlemmars politiska resurser. Författarna redogör vidare för olika teoretiska idealtyper av föreningsmedlemmar: *Managern/eldsjälen* som ofta är förtroendevald och ägnar sig åt att utveckla verksamheten, den *aktive medlemmen* som har fokus på kärnverksamheten och deltar både i dess aktiviteter och vid möten, den *sociala deltagaren* vars främsta intresse är de sociala kontakterna, *informationssökaren* som sällan är närvarande men följer verksamheten via exempelvis utskick, *stödmedlemmen* som är mer passiv men trots betalar sin avgift samt, sist här, *vinstsökaren* vars bevekelsegrund är tillgång till olika förmåner (a.a.).

Sverige beskrivs internationellt som ett land där frivilliga organisationer inte har någon framträdande roll i integrationssammanhang (Migration Policy Group 2007). Ett undantag, påpekar man, utgörs av fackens och arbetsgivarnas organisationer. I Sverige, liksom i Danmark, är de utrikesföddas deltagande i föreningslivet lägre än bland infödda (Myrberg 2004, Olsson m.fl. 2005). De som brukar benämnas andra generationens invandrare, det vill säga de som har utrikesfödda föräldrar, uppvisar emellertid inga större skillnader jämfört med de med svenskfödda föräldrar när det gäller aktivitetsnivå inom det frivilligas hägn i allmänhet (Olsson m.fl. 2005).⁸ Skillnader finns mellan olika åldersgrupper. Enligt statliga Ungdomsstyrelsen (2007 s.135) har föreningslivet en stark ställning bland unga, men andelen unga som är medlemmar i föreningar är lägre än andelen äldre – och andelen sjunker.

Invandrarers engagemang tycks vidare vara kopplat till typ av förening. I föreningar med många medlemmar är andelen invandrade jämförelsevis lägre. I mindre föreningar är skillnaderna inte lika stora. När det gäller engagemang i idrottsrörelser är skillnaderna inte så stora mellan unga med och utan invandrarbakgrund, men de finns – och växer med ökande ålder. Svenskfödda är mer benägna att stanna kvar, och de avancerar till mer ansvarsfyllda uppgifter inom idrottsrörelsen oftare än vad de utrikes födda gör (Myrberg 2004). Ungdomsstyrelsen lyfter särskilt fram idrottsrörelsens betydelse för välfärdspolitiska frågor som demokrati och delaktighet: "(...) det är viktigt, inte minst idrottspolitiskt, att veta att hälsa och medborgerlig anda (...) är bättre och starkare i än utanför föreningsidrotten" (a.a. s. 136). Bland unga är alltså andelen idrottsföreningsaktiva i gruppen med svensk bakgrund något större än bland unga med utländsk bakgrund, och värt att notera

---

⁸ Se Svedberg & Trägårdh 2007 för en övergripande introduktion om det civila samhället och dess roll för välfärden med särskilt fokus på ungdomarnas roll. Här problematiseras också de sätt på vilka ungdomars egenmakt och egenorganisering betraktas och bemöts.

är även att skillnaderna är större bland unga kvinnor än bland unga män (Ungdomsstyrelsen 2007).

Studier visar att omfattningen av invandrares föreningsengagemang är kopplat inte endast till typ av förening utan även till vilka yttre och inre hinder som enskilda föreningar sätter upp (Dahlstedt 2003). Yttre hinder handlar om möjligheten till inträde i en förening för att överhuvudtaget kunna bli medlem samt om man tillhör en viss rekryteringsbas eller inte. Inre hinder är de svårigheter som finns inom föreningen för medlemmar att bli aktiva deltagare eller att få förtroendeuppdrag. Exempel på föreningar med för invandrare låga inre och yttre hinder är enligt Dahlstedt de fackliga organisationerna och miljörörelsen. Kvinno- respektive handikapporganisationer har däremot visat sig ha höga hinder både mot passivt och aktivt deltagande. När det kommer till politiska partier och olika typer av ordenssällskap har invandrare svårt att få tillträde, men när de väl är medlemmar får de förtroendeuppdrag i lika hög utsträckning som svenskfödda. Som exempel på föreningar där invandrare däremot har lätt att bli medlemmar men i liten utsträckning får förtroendeuppdrag ger Dahlstedt konsumentkooperationen (a.a.).⁹

Svensk invandringspolitik – kontextualisering och kritik

Fram till andra världskriget var det fler som utvandrade från Sverige än som invandrade hit (Svanberg & Tydén 1992; Khadim 2000). Detta förändrades när kriget bröt ut och krigsflyktingar började anlända. Efter kriget återvände de flesta, men den industriella tillväxten medförde att arbetskraftinvandringen istället ökade. Den stora efterfrågan på arbetskraft inom efterkrigsindustrin fick svenska arbetsgivare att rekrytera i Mellan- och Sydeuropa (Svanberg & Tydén 1992). Först i mitten på 1960-talet började invandringens konsekvenser att diskuteras i offentlig debatt. Fram till dess hade ingen medveten invandringspolitik bedrivits i Sverige. Utgångspunkten hade varit att de som invandrat med tiden skulle återvända till sina hemländer. Nu infördes ett system med reglerad invandring (Khadim 2000). Arbetskraftsinvandringen upphörde under 1970-talet och sedan dess har endast politiska och humanitära skäl legat till grund för beslut att ta emot invandrare i Sverige (de los Reyes 2001).

År 1975 enades riksdagen kring nya mål för invandringspolitiken: jämlikhet, valfrihet och samverkan. Aytar (2007) hävdar att det är dessa mål som ligger till grund för att Sverige blivit omtalat som ett land med generös invandrings- och invandrapolitik. Det övergripande syftet med jämlikhetsmålet var att skapa likvärdiga levnadsvillkor för invandrare och övrig befolkning i Sverige. Målet om valfrihet handlade ytterst om att invandare själva skulle få avgöra huruvida de ville stärka och bevara sin ursprungsidentitet eller inte. Med samverkansmålet sade man sig från politiskt håll vilja verka för att minoriteterna skulle bli likvärdiga parter i samhället och aktivt kunna

---

⁹ Dahlstedt 2003 hänvisar här till Bäck & Soininen 1996.

medverka på politiska arenor. 1975 års reform innebar bland annat att invandrare fick rösträtt vid kommunala val (a. a.).

Under 1980- och 90-talen ökade invandringen (Aytar 2007). Invandrare från mer avlägsna länder blev också allt vanligare (Svanberg & Tydén 1992). Inom politiken talades det nu om etnisk och kulturell mångfald (Aytar 2007). I samband med den nya riktningen inom den officiella politiken inrättades 1998 den nya myndigheten Integrationsverket. Verkets centrala uppgift var att arbeta för att kommuner tog emot skyddsbehövande som beviljats uppehållstillstånd (Bruun 2006 s.6). Detta arbete innebar konkret att Integrationsverket slöt överenskommelser med kommuner kring flyktingmottagande. Andra uppgifter för det nya verket var nationell uppföljning och utvärdering, genom exempelvis rapporter och undersökningar, samt att främja integrationen i en vidare bemärkelse genom att bland annat ge stöd till myndigheter och organisationer som arbetade för integration (a.a.). I en utredning från 2006 hävdas att den nuvarande integrationspolitiken inte angriper den strukturella och institutionella diskrimineringen, som enligt utredningen utgör ”det största hindret för främjandet av social sammanhållning” (SOU 2006:79 s.254). Med strukturell diskriminering menas här diskriminering som har sin grund i ett samhälles institutionaliserade regelverk och normer.¹⁰ I samma utredning förespråkades en nedläggning av Integrationsverket med motiveringen att detta skulle kunna stävja polariseringen i ett ”vi och dem”, där det är de senare som ska integreras. I stället föreslog man en ny myndighet, Introduktionsverket, för att ansvara för introduktionsfrågor. Man föreslog också ett inrättande av en ny granskande myndighet med ansvar för utvärdering, uppföljning och utveckling av integrationsarbetet. Integrationsverket lades ned i juni 2007, delvis som en följd regeringsskiftet 2006. Det främsta skälet som angavs var en effektivisering av den statliga administrationen (Bruun 2006). Den nya regeringen betonade i högre utsträckning än den tidigare invandras eget ansvar och efterfrågade ett minskat beroende av socialförsäkringssystemet (Trägårdh & Vamstad 2007). Arbetslinjen framhölls som central för integration och introduktionen till det svenska samhället (Regeringskansliet 2007). Delar av Integrationsverkets tidigare uppdrag fördes i och med nedläggningen över på andra myndigheter, bland andra länsstyrelsen som fick överta ansvaret för avtal med kommuner kring flyktingmottagande och introduktion samt över uppföljning av introduktionen (Integrations- och jämställdhetsdepartementet 2007).

Det synsätt som officiellt antagits i Sverige och som gäller, oavsett regeringsfärg, är att integration är en gemensam process där både minoritet och majoritet anpassar sig till varandra (Poopola 2002). Samhället skapas genom en sådan ömsesidig påverkan mellan grupper. De övergripande målen för den svenska integrationspolitiken formulerades 1997 (Reg. Prop. 1997/98:16) och kvarstår i princip oförändrade:

---

¹⁰ För en analys och kommentar av den i utredningen relativt entydiga bilden av strukturell diskriminering som resultat av en förhärskande postkolonial mentalitet i Sverige, se till exempel Brekke & Borchgrevink 2007.

- Lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund.
- En samhällsgemenskap med samhällets mångfald som grund.
- En samhällsutveckling som kännetecknas av ömsesidig respekt för olikheter inom de gränser som följer av samhällets grundläggande demokratiska värderingar och som alla oavsett bakgrund ska vara delaktiga i och medansvariga för.

Integrationspolitiken ska riva hinder och öppna möjligheter för alla. Den ska frigöra människors inneboende kraft och bryta det utanförskap som fått fotfäste i Sverige. Frånsett den första tiden i landet ska det inte finnas någon särpolitik för invandrare. Den viktigaste insatsen för integration är att skapa bättre möjligheter för försörjning och egenmakt genom att driva en politik som underlättar arbete och företagande. (Integrations- och jämställdhetsdepartementet 2001)

En stor del av integrationspolitikens satsningar har riktats till enskilda individer och grupper av invandrare, exempelvis i syfte att öka kunskaper i svenska språket, informera om det svenska samhället, öka kompetensen och deltagandet i arbetslivet (Poopola 2002). Författaren kritiserar dessa satsningar för att följa ett mönster där invandrades integration i realiteten fokuseras i stället för de infödda svenskarnas och samhällets i stort. Hon framför att talet om mångfald i den politiska debatten framstår som det korrekta, men att det i verkligheten ser annorlunda ut. Arbetsmarknaden är ett sådant exempel, där invandrare i högre utsträckning än svenskar exkluderas. Ytterligare en kommentar är att integrationspolitiken förefaller rikta olika stort intresse för olika ålderskategorier. Äldre och äldres integration artikuleras sällan explicit.

Aytar (2007) beskriver integrationspolitiken som svårfångad och menar att det finns ett glapp mellan det som sägs och vad som de facto görs. Integrationsproblematiken blir enligt honom också svår att ringa in då de inkluderande och exkluderande mekanismerna har olika karaktär beroende på vilken invandrargrupp man talar om.

Peralta (2005) m.fl. kritiserar svensk politik för att ha en i grunden assimilerande karaktär, det vill säga att den i själva verket genomsyras av uppfattningen att invandrare ska anpassa sig. Integration betraktat som en ömsesidig process mellan invandrare och de etniskt svenska har i praktiken sina gränser (SOU 2006:79, Poopola 2007 m.fl.). Giltigheten i det officiella synsättet på integration har, kort sagt, rönt mycket kritik och i hög grad problematiserats: ”Integrationspolitiken har kommit till en återvändsgränd eftersom den endast kan förverkligas genom att ständigt återskapa uppdelningen mellan ’vi’ och ’dem’. ’Vi’ ’svenskar’ som är integrerade och ’de’ ’invandrarna’ som ska integreras” (SOU 2006:79 s.9).¹¹ Med synen att invandrare

¹¹ I detta sammanhang ska nämnas att man bland utredningens många förslag till åtgärder mot diskriminering, vilket står i blickfånget, märks insatser riktade till icke-segregerade områden. Inom hälso- och sjukvårdsområdet fokuseras bland annat asylsökande, inte minst de s.k. apatiska flyktingbarnen.

ska anpassa sig riskerar man att människor med annan etnisk bakgrund än majoriteten blir bedömda som ”mer eller mindre integrerade” (Peralta 2005 s.13), vilket implicerar att minoriteten alltid har att anpassa sig till majoriteten. Betydelsen av att diskutera vilka värderingar som kan anses som okränkbara i det svenska samhället och vilka som det kan kompromissas om framhålls: ”Mot bakgrund av den ibland något grumliga integrationsretorik som bejakar både konservering och anpassning på en och samma gång är det en utmaning att peka på integrationens begränsningar utan att göra våld på alla värderingar som inte ingår i ett majoritetssamhälles repertoar” (a.a.s.72). Vissa lagar och normer i Sverige utgör enligt samma författare integrationens yttersta gränser. Majoritetssamhället är inte redo att rucka på dessa gränser för att gå minoriteten till mötes. Ett exempel på en sådan yttersta gräns är förbudet mot kvinnlig omskärelse (a.a.).

Invandrarkvinnan i fokus

Forskningen om genus och etnicitet i Sverige har kritiserats för att exkludera kvinnor med annan kulturell tillhörighet än svensk (Ålund 1991, de Los Reyes m.fl. 2002). Detta utgör ytterligare en aspekt av integrationen i realiteten. Svenskfödda kvinnor och svensk feminism förstås vanligen utifrån en svensk historieskrivning, där kvinnorörelsen framhålls som en enande kraft. Kvinnor med rötter utanför Sveriges gränser och som inte kan identifiera sig med de svenska kvinnorna och deras kulturarv tenderar att definieras som avvikare. Den invandrade kvinnan betraktas som per definition förtryckt och ödesbestämd till ett kvinnoliv i underordnad position och passivitet i kontrast till den vita, per definition emanciperade kvinnan. Flera studier visar dock att kvinnor med invandrarbakgrund i det nya landet får en framträdande roll när det gäller bland annat försörjning, nätverksbyggande och kontakt med olika välfärdsinstitutioner (Ålund 1991, de los Reyes 2002). Att röra sig bort från den vita kvinnans referensram anses av flera forskare viktigt för att motverka det dubbla förtryck som kvinnor med annan bakgrund än svensk utsätts för (de Los Reyes 2002).

Majoritetssamhällets syn på och tolkning av kvinnor med invandrarbakgrund uttrycks klart och tydligt i medierna (Brune 2002). Kropp och kläder beskrivs där som uttryck för kvinnors frigörelse – eller brist på frigörelse. Medierna tecknar kraftfulla stereotyper av ”invandrantjejen” som medverkar till en uppdelning mellan Vi och De, där den svenska samhällsordningen idealiseras. Unga kvinnor med invandrarbakgrund skildras som omedvetna offer för förtryck, medan invandarmän illustreras som normbrytare i relation till det svenska utan redogörelse av den typiske svenske mannen och dennes värderingar. ”Det är igenom att orientera sig mot svenskhet som kvinnorna kan frigöra sig” (Brune 2002 s.178).

Sverige betraktat utifrån

Avslutningsvis vill vi kontrastera den hittills något pessimistiska bilden av förhållandena i Sverige genom att anlägga ett internationellt, jämförande perspektiv. Varje år görs med hjälp av ett integrationsindex (Migration Policy Index) en internationell jämförelse mellan 28 länders integrationssystem

och politik i relation till arbetsmarknad, utbildning, hälso- och sjukvård, boende, regler för uppehållstillstånd, familjeåterförening och medborgarskap, politiskt deltagande respektive anti-diskriminering. Grundförutsättningarna för integration i Sverige ser, enligt detta index, goda ut. Sverige rankades i den senaste genomgången som nummer ett bland de undersökta länderna när det gäller förutsättningar för integration (Migration Policy Group 2007).

Nämnda index mäter alltså förutsättningarna för integration i form av regelverk, offentliga system och lagar. Det har dock ett begränsat värde när det gäller utfall och resultat av ett lands integrationspolitik, något som framgår av att förutsättningarna till integration på arbetsmarknaden är mycket goda i Sverige samtidigt som landet placerar sig lägre än många andra på en lista där invandrares olika sysselsättningsgrad jämförs (Tema Asyl och Integration 2007).

Metoder och material

Syftet med studien är att beskriva och analysera det arbete som bedrivs med en uttalad målsättning att öka integrationen av invandrade barn och unga respektive äldre i det svenska samhället. Vad gör man? Vilka upplevelser och erfarenheter resulterar arbetet i? Vilka hinder för integration uppfattar man? Hur resonerar man kring betydelsen av genus i integrationsarbetet? Vilka faktiska resultat ser man?¹²

Arbetet inleddes med en genomgång av aktuell forskning inom området.¹³ Vi koncentrerade oss på kunskapsläget i Sverige när det gäller frivilligorganisationers arbete med integration av invandrare. Genomgången hade två ändamål: dels att placera studien i ett kunskapssammanhang, dels att ge underlag för metodologiska ställningstaganden om till exempel val av organisationer, platser och frågeställningar. Det finns relativt mycket skrivet i Sverige om vuxna invandrare i arbetsför ålder och deras introduktion till och integration i det svenska samhället, en del om barns och ungas integration och påfallande litet om äldres. Ett antal publikationer rör invandrare generellt och deras deltagande i olika typer av frivilligorganisationer. En del av den litteratur som bedömts som relevant rör politisk och facklig makt och invandrades engagemang inom olika politiska arenor samt invandrades organisering främst inom vad som benämns ”invandrarorganisationer”.

Detaljplan för genomförandet av undersökningen preciserades i samråd med uppdragsgivaren och med målsättningen att uppnå såväl avsedd konkretion som mångfald och därmed komplexitet. I syfte att kunna beskriva och diskutera konkreta, integrationsinriktade verksamheter och insatser för barn och unga respektive äldre gjordes materialinsamling genom besök och semistrukturerade, kvalitativa intervjuer med ansvariga eller enskilda aktiva medlemmar (intervjuguide i bilaga 1).¹⁴ Intervjuerna spelades in på band, transkriberades och bearbetades vartefter. En mer detaljerad beskrivning tillvägagångssättet inklusive urval av platser, organisationer och intervju-personer ges i bilaga 2.

---

¹² Ursprungligen var tanken också att fånga in följande frågeställningar: ”Påverkas förankring i arbetsliv eller eventuell tillgång till utökade sociala nätverk, kunskaperna om svenskt samhällsliv och den offentliga välfärdens organisering, erfarenheter av resursfördelning av offentliga aktörer inom vård och omsorg? Påverkas tillitsrelationerna hos de berörda?” Med facit i hand kan vi säga att detta var mindre genomtänkt. Studien har inte en utvärderande eller ens uppföljande karaktär. Arbetsliv är knappast aktuellt för flertalet i de målgrupper som studien fokuserar: barn och unga respektive äldre. I viss mån berörs dessa frågeställningar givetvis ändå, eftersom vi har frågat intervjupersonerna hur de ser på detta.

¹³ Datasökningar gjordes i Academic Search Elite, COS Scholar Universe: Social Science, Google Scholar, Libris, Socialvetenskap samt SocIndex. Sökning av litteratur har också gjorts på hemsidor för CEIFO (Centrum för forskning om internationell migration och etniska relationer), Integrationsverket, Migrationsverket, Regeringskansliet, Socialstyrelsen, SKL (Sveriges Kommuner och Landsting) samt Statens ungdomsstyrelse.

¹⁴ I planeringen av studien ingick ett moment av fallbeskrivningar baserade på protokoll, årsberättelser och liknande. Detta moment fick dock överges, eftersom endast ett par organisationer tillhandahöll material för detta ändamål inom utlovad tid. (Materialet efterfrågades före och under intervjuerna samt därefter i påminnelsebrev med förfrankade svarskuvert.)

Integrationsarbete för barn och ungdomar

I följande kapitel skildras det integrationsarbete för barn och unga som beskrivs i intervjuerna med aktiva eller anställda inom organisationerna. Därefter följer en redogörelse för hur intervjupersonerna definierar integration och då främst i relation till det egna arbetet, samt vilka hinder man ser för integration både i allmänhet och i projekt, aktiviteter och verksamheter. Betydelsen av genus får här ett särskilt stort utrymme då detta var ett återkommande och väl utvecklat tema i intervjuerna. Avslutningsvis återges tankar om hur det egna arbetet kan utvecklas och i vilken mån det utvärderas samt hur man ser på framtiden. Kapitlet har sin utgångspunkt i de intervjuade föreningsaktivas egna erfarenheter och uppfattningar snarare än i organisationers officiella policyer kring integrationsarbete med barn och unga, även om det är naturligt att tänka sig att organisationernas mål och policyer kan påverka enskilda frivilliga eller anställdas förståelse för och syn på integration.

Integrationsinriktat arbete

De olika typer av aktiviteter som beskrivits vid intervjuerna med representanter från de sju olika organisationerna där man uppger sig arbeta med integration av barn och unga har delats in i nedanstående kategorier:

1. Mellanmänskliga möten
2. Fester, högtider och ceremonier
3. Påverkansarbete
4. Informationsspridning
5. Samverkan med andra
6. Individinriktat stöd

Studiens främsta syfte är att undersöka konkret integrationsarbete. I styckena som följer försöker vi ringa in vad anställda eller aktiva säger att de gör i syfte att öka integrationen av unga invandrare. En mängd olika typer av verksamheter och aktiviteter beskrivs, allt från ett mer praktiskt individuellt stöd till ett påverkansarbete på mer strukturell nivå. Intrycket är att ett antal faktorer påverkar vilken typ av arbete av man utför: Bland annat vilken typ utav organisation man tillhör, hur den huvudsakliga målgruppen för insatserna är sammansatt, men även ortens demografi. På den lilla orten med många asylsökande blir det naturligt att arbeta mer praktiskt och med människors grundläggande behov, medan man på orter där de invandrade bott längre i Sverige mer kan inrikta sig på exempelvis information och påverkansarbete.

I intervjuerna beskrivs både insatser som riktar sig till vuxna (som på olika vis har en betydande kontakt med unga) och insatser som är ämnade för de unga själva. Arbetet kan rikta sig till enbart ursprungssvenskar, till människor med invandrarbakgrund eller både och. Vissa insatser eller verksamheter har integrationsarbete som huvudsyfte medan andra är generella, som till exempel byförsamlingen i Svenska kyrkan eller fotbollsföreningen, och riktar sig till alla oavsett bakgrund. Endast en organisation arbetar specifikt med integration av unga invandrare. Övriga är antingen riktade mot unga generellt oavsett bakgrund, eller ämnade för integration av invandrare men då i alla åldrar. Flera intervjupersoner beskriver det gemensamma intresset som en samlade kraft. Att invandrare och svenskar samlas kring något gemensamt, ett intresse eller en aktivitet på en arena öppen för alla, beskrivs främja integrationen. Intresset är så att säga överordnat ett uttalat integrationsarbete:

Då tänker man ju inte om man tar emot en person från Polen till sin organisation, att man arbetar med integration. Personer kommer av ett intresse och det behövs oftast inga extra resurser när de kommer dit. (MIP)

I en av organisationerna är också, i linje med ovanstående, huvudsyftet att informera om och förmedla kontakt mellan unga invandrare och olika svenska föreningar med den enskilde unges intresse som utgångspunkt.

Ett återkommande motiv för arbetet med integration av barn och unga beskrivs som att hitta och arbeta med det som är gemensamt för svenskar och invandrare. *Mellanmänskliga möten* via gemensamma upplevelser beskrivs som något som kan föra individer samman. Genom att exempelvis laga mat tillsammans och mötas kring en aktivitet kan relationer byggas. Nedan beskrivs olika typer av sammankomster som uppfattas stärka banden mellan svenskar och invandrare, men även mellan invandrare med olika kulturell bakgrund.

- Träfflokal en gång i veckan dagtid mellan 9 och 14 där man lagar mat, pratar och ger råd och stöd åt flyktingarna. Föreningsaktiva svenska kvinnor möter främst asylsökande kvinnor (män förekommer). Barn som inte går i skolan har tillgång till lekrum.
- Cafékvällar dit både svenskar och asylsökande kommer.
- Fotbollsturneringar.

Att bjuda in till och anpassa svenska *högtider och ceremonier* så att de upplevs som lockande är ett sätt att försöka föra samman människor med olika bakgrund. Detta angreppssätt beskrivs särskilt inom kyrkan på den lilla orten där man arbetar med asylsökande. Aktiviteter som nämns där är:

- Luciafirande som anpassas för att de ska tilltala alla.
- Gudstjänst.

Här framhålls att det är viktigt att se till att alla trivs och att man därför har anpassat luciafirandet så att det ska tilltala alla. Man bjuder exempelvis inte på lussebullar eftersom man erfarit att de är svåra att uppskatta om man inte

är van att äta dem. Inom ramen för gudstjänsten har asylsökande barn och unga bjudits in att läsa texter på sitt eget språk eller att rita teckningar under gudstjänsten för att sedan berätta om dem.

Påverkansarbetet utförs genom bland annat workshops, olika typer av seminarier och vad som benämns som pedagogiska program. I detta mer pedagogiskt inriktade integrationsarbetet finns målsättningar som att arbeta med individers självkänedom och att påverka attityder och värderingar. Arbetet utförs genom att bland annat:

- Arbeta med att förnya lärares arbetssätt
- Ha workshop med skolklasser
- Använda utställningar
- Använda rollspel
- Visa film på temat antirasism

Ett syfte med påverkansarbetet är att både unga och vuxna ska få en ökad förståelse för människors olika bakgrund och förutsättningar. Som exempel kan ges ett arbete med att få till stånd nya förhållningssätt hos lärare, med målet att lärare och invandrarföräldrar enklare ska kunna kommunicera och förstå varandras olika utgångspunkter. En ökad insikt hos läraren kring föräldrars bakgrund uppfattas i förlängningen kunna gynna de unga.

(...) en lärares förmåga i klassrummet eller på skolan mångfaldigas (...). Om man då faktiskt förstår litet mer av föräldrarna, föräldrarnas värld, kultur och så vidare, så förstår man ju faktiskt barnet bättre i klassrummet (...). Hon (pedagogen) vänder på det här och säger att du (läraren) ska inte alls börja med att informera utan du ska börja med att fråga. (Rädda Barnens lokalförening i Södertälje)

Arbetet sker här genom kontinuerliga träffar med lärare på två skolor. En pedagog med erfarenhet av att arbeta i mångkulturella miljöer finns med i arbetet och lär ut en egen modell för arbete med föräldrasamverkan.

I en intervju framhålls särskilt vikten av att unga förstår sig själva och vilka rättigheter de har för att i förlängningen förstå och känna empati för andra. ”Självkänsla och medkänsla går hand i hand” menar man här. Som arbetsteman nämns ”jämlighet, mod och ansvar”. Genom upplevelser, via så kallade upplevelsepedagogiska program, som innefattar workshops, rollspel etcetera, önskar man förmedla en kunskap om och förståelse för andra människor. Här framhålls också den egna upplevelsen som det främsta verktyget för att uppnå förståelse hos barn och unga. Därför använder man sig i hög utsträckning av rollspel, värderingsövningar, utställningar, filmvisningar etcetera:

Vi kan närma oss varandra genom att uppleva tillsammans, genom att beröras tillsammans, genom att se olika perspektiv tillsammans och prata eller agera utifrån dem. (Röda Korset, Humanitetens Hus)

Flera av de intervjuade beskriver att de arbetar med olika typer av information. Det kan handla om att ta del av information i syfte att utveckla det egna arbetet via egna utvärderingar eller kartläggningar av verksamheterna eller om att åka utomlands för att få inspiration. I de flesta fall innebär informationsarbetet dock att *förmedla och sprida information*. Detta sker på både individ- och gruppnivå genom att exempelvis förklara för invandrade flyktingar hur det svenska föreningslivet fungerar, men också mer generellt via exempelvis konferenser som riktar sig till olika offentliga aktörer. Att ge information skiljer sig från det pedagogiska arbetet på så vis att det inte i första hand handlar om att skapa dialog och påverka synsätt utan mer om att ge en bild av föreningslivet eller det integrationsarbete som bedrivs. Sedan kan vi naturligtvis anta att aktiviteterna kan befinna sig i ett gränsland mellan informations-spridning och påverkansarbete. Vi har vid kategoriseringen främst utgått ifrån det uttalade syftet med arbetet, då denna studie inte avser att visa på eventuella effekter med arbetet. Exempel på arbete med informations-spridning är följande:

- Informera grupper om föreningslivet i Sverige
- Sprida en informationsfolder om föreningslivet
- Ordna studiebesök för unga hos olika föreningar eller på mötesplatser
- Ha konferens kring temat integration och föreningsliv

Inom en organisation har man som en av sina huvuduppgifter att öka kunskapen kring det svenska föreningslivet. Det är också uteslutande här som ovan nämna aktiviteter anordnas. Här riktar man sig både till asylsökande ungdomar genom att informera dem och ta med dem ut till olika typer av föreningar utifrån deras intressen, samt till de ungas föräldrar genom att gå ut till olika SFI¹⁵-grupper och beskriva det svenska föreningslivets förutsättningar och möjligheter. Informationsfoldrar om föreningslivet delas ut till samtliga nyinflyttade i kommunen. Foldern har också iordningställts på en rad olika språk.

De arenor som i första hand framhålls som väsentliga när det gäller att nå ut till barn och unga är inte helt överraskande skolan och familjen. De intervjuade uppger sig delta i olika typer av forum för *samverkan*, i syfte att möjliggöra integration av barn och unga. Målet kan bland annat vara att tillsammans med bostadsföretag och kommun jobba för ett föreningsengagemang hos unga i ett särskilt invandrantätt bostadsområde. Samverkan med olika offentliga aktörer kan också ske i syfte att påverka integrationsarbetet på olika skolor i landet, exempelvis genom att samverka med utbildningssäten som lärarhögskolan eller rektorsutbildningen. Inom en förening fungerar dess representanter som sakkunniga vid möten inom fritidsförvaltningen. Den typ av samverkansarbete som kunnat ringas in är följande:

- Arbeta upp kontakter med olika arenor
- Delta som sakkunniga vid möten
- Delta i samverkansgrupper och projekt

---

¹⁵ SFI = svenska för invandrare.

Intrycket är att stödbehovet hos invandrare upplevs vara beroende av var i asylprocessen en enskild befinner sig. För nyanlända flyktingar kan det ofta vara basala behov som behöver tillfredställas, exempelvis att få kläder eller hjälp med barnpassning. På den lilla norrlandsorten där man främst arbetar med att stödja asylsökande familjer och individer på ett mer praktiskt sätt innebär en del av arbetet att försöka utjämna ekonomisk ojämlikhet mellan asylsökande och etablerade familjer på orten. Detta individinriktade stöd görs till exempel genom att skänka pengar så att barn i asylsökande familjer kan delta i aktiviteter och utflykter på samma villkor som svenska barn. Praktiska insatser riktade mot de vuxna i en familj beskrivs påverka barnen indirekt, då en trygg förälder kan stötta sitt barn. Föräldrarnas mående beskrivs påverka barnen och därmed barnens förutsättningar att integreras i det svenska samhället. Exempel på mer praktiskt handfast stöd som ges till familjer eller enskilda är att:

- Följa med ungdomar till och från olika föreningar
- Vara kontaktfamilj till flyktingfamiljer
- Ge ekonomiskt stöd
- Låna ut babykläder till flyktingbarn (i samarbete med mödravården)
- Vara barnvakt
- Göra hembesök
- Översätta brev från myndigheter eller dylikt
- Följa med vid sjukhusbesök

Att följa med som stöd vid läkarbesök eller finnas med vid förlossningar i de fall det saknas en pappa i familjen beskrivs som viktigt i arbetet med de asylsökande familjerna. Överhuvudtaget anges det personliga stödet genom att följa med eller finnas till hands personligen som extra viktigt i arbetet med nyanlända invandrare. En mängd praktiska problem beskrivs torna upp sig för dessa familjer. Kommunikationssvårigheter i kombination med bristande kontaktnät försvårar för familjerna att kunna hantera vardagliga göromål, som exempelvis att skriva brev till myndigheter. Att ha en barnvakt till övriga barn när ett nytt syskon ska födas är inte heller en självklarhet för en asylsökande kvinna utan en närvarande man. Här kan de föreningsaktiva fungera som ett slags ställföreträdande nätverk.

Intervjupersonernas upplevelser och erfarenheter

De intervjuade beskriver i de flesta fall integration snarare som en process än ett tillstånd eller idealiskt slutmål. Mellanmänskliga *relationer* beskrivs både som ett mått på, men kanske främst som ett steg på vägen mot, integration i det svenska samhället. Integration beskrivs också som olika typer av *anpassning*. Skildringarna av vad integration kan vara relateras ofta till det arbete som utförs inom den egna organisationen. Integrationsbegreppets innebörd beskrivs av några som föränderligt över tid, både inom den egna organisationen och i det offentliga samtalet. Upplevelsen att begreppet med

tiden fått en vidare innebörd och inte bara innefattar integration mellan invandrare och svenskar är också något som formuleras:

När vi började arbeta med integration pratade vi om integration mellan, slarvigt uttryckt, svenskar och invandrare. Integrationstankar idag är ju långt över det. När vi pratar blir det mer och mer en fråga om rättvisa och jämställdhet. (MIP)

Det framhålls även att integration tolkas olika beroende på sammanhang och uttolkare. Olika offentliga aktörer kritiserar för att inte ringa in och tydliggöra vad de menar med integration och för att använda benämningen integration i det närmaste slentrianmässigt. Det påpekas också att begreppet snarare används som en synonym till assimilation än i betydelsen av en ömsesidig process mellan invandrare och svenskar:

Ibland så tycker jag att man använder ordet alldeles för mycket. Och ibland så vet man inte riktigt vad det är man talar om. Talar man om integration så menar man ibland assimilation. Någoting där man tycker att dom som kommer till Sverige ska anpassa till 100 % till allt det svenska. Och går miste om att dom som faktiskt kommer till Sverige har med sig väldigt mycket kompetens. De har med sig väldigt mycket kultur som man kan använda för att berika det svenska samhället. (Assyriska fotbollsföreningen)

Flera av de intervjuade framhåller att det är viktigt att lägga ned tid på att definiera vad integration är, både inom frivillig och inom offentlig sektor. Att inte bestämma sig för vad som menas med integration beskrivs bland annat kunna leda till ogenomtänkta beslut och bristfällig planering, exempelvis genom att medel beviljas på otydliga eller fel grunder, vilket i sin tur uppfattas kunna leda till att föreningar nybildas för att få del av de bidrag som är knutna till integration. Några intervjuade menar här att offentliga medel i första hand ska delas ut till verksamheter som är etablerade och även till dem som inte har integrationsarbete som huvudsyfte. En organisation med en solid grund men med aktiviteter öppna för alla kan främja integration i högre utsträckning än ett tillfälligt projekt vars huvudsakliga syfte förvisso är att åstadkomma integration. Det är via den mer etablerade föreningen som frivilligsektorn kan bidra till integrationen menar man här:

(...) att ta etablerade föreningar som leder ett arbete och det kan vara en poäng att först lösa föreningslivets grundläggande förutsättningar, att man existerar. Man kan inte bygga en grund på att man ska ha 15 projekt utan man måste ha de grundläggande förutsättningarna stabilt klara, långsiktiga. Då kan man dra nytta av den frivilliga sektorn när man drar i frågan integration. (MIP)

Det är inte enbart ordet integration och dess innebörd som problematiseras. Även benämningen ”invandrare”, särskilt som ett samlingsbegrepp för alla människor med annan kulturell bakgrund än svensk, kritiserar. Flera understyrker att invandrare inte kan ses som en homogen grupp. Någon menar att invandrare lätt blir synonymt med ”muslimer eller araber” vilka i sin tur av allmänheten anses svårare att integrera än andra grupper. På så vis tolkas samtliga invandrare som motvilliga till att integreras i det svenska samhället.

Flertalet intervjupersoner beskriver integration som en process där mellanmännsliga relationer är en grundförutsättning. Genom *relationer* kan människor på sikt få en ökad förståelse för varandras livssituationer menar man. För att relationer över huvudtaget ska komma till stånd krävs personliga möten mellan människor genom tillgång till gemensamma mötesplatser.

Att fysiskt mötas är ett första steg. Då är vi nära varandra. Då är vi här. Vi kan se varandra. Vi kan lyssna på varandra. Vi kan se varandra i ögonen om vi önskar. (Röda Korset, Humanitetens Hus)

Bostadsområdets demografiska sammansättning beskrivs också som en viktig komponent. För att människor ska kunna få kontakter över kulturgränserna krävs att människor med olika bakgrund blandas och bor tillsammans:

Jag tror litet på att man måste se till så att människor inte klumpar ihop sig så fruktansvärt som vi har det idag. Utan att vi faktiskt kanske kan bestämma första tiden, innan man har kommit igång ordentligt, var jag ska bo. Och få ut folk till små ställen för att kunna integrera dem i samhället. Annars har de inte en chans. Det ser vi att just det här med kontakter, små ställen. (...) man ser dem. (...) Blir jag sedd då är jag någon. (Röda Korsets lokalförening i Luleå/Råneå)

Något som de intervjuade på den lilla orten beskriver som främjande för arbetet med integration är just de förutsättningar som det lilla samhället kan ge: När ”alla känner alla” blir det enklare för både frivilliga och offentliga aktörer att samverka kring integrationsarbetet. Den mindre orten möjliggör också privata möten och vänskapsförhållanden, vilket i sin tur medför en känsla av trygghet för de asylsökande flyktingar som kommit dit. Flyktingarna och de övriga innevånarna beskrivs här bli ”till ansikten för varandra”. Ingen kan i den lilla byn vara helt anonym för den andre, vilket i det här fallet uppfattas underlätta byggandet av nätverk. Den fördjupade relationen, vänskapen, är en aspekt på integration som här särskilt betonas vad gäller att öka möjligheterna att skapa nätverk på den nya orten i det nya landet och i förlängningen få tillträde till olika samhällsarenor:

Jag menar, de är ju inte bara asylsökande de blir ju vänner. (...) om vi har en middag så blir de medbjudna eller vi har en fest så är de med. Det innebär ju också att de träffar fler svenskar, nätverket blir större. Får du ett nätverk kan du ju hitta kontakter för arbete, för allt möjligt. Bostad. Att kunna byta bostad. (...). (Rädda Barnens lokalförening i Luleå/Råneå)

Integration beskrivs av en intervjuperson också som insikten om människors lika värde och gemensamma förutsättningar på ett mer övergripande sätt. Något som kan beskrivas som ett mer globalt synsätt där nationalitet inte står i fokus. Samma person menar att de med den egna verksamheten vill komma bort från ett vi- och dom-tänkande och försöka få barn och unga att bortse från nationsgränser när de talar om integration:

Det här att se någonting större i jämlikheten (...). Oavsett var du kommer ifrån eller vem du är så är vi likvärdiga människor runt hela klotet. Det blir lätt fokus på begränsade platser när det gäller integration och integration av invandrare (...). Vi och dom mycket. Att dom kommer hit till oss, och till vårt. Men att man kan få ett större perspektiv (...) att vi faktiskt

har en större förening också kring ett gemensamt jordklot. (Röda Korset, Humanitetens Hus)

Integration via relationer beskrivs alltså förutsätta följande:

- Demografisk mångfald
- Gemensamma mötesplatser
- Mänskliga möten och relationer
- Accepterande av människors lika värde

Integration beskrivs vidare också som en *anpassningsprocess*. Tankarna om anpassning har huvudsakligen två riktningar i intervjumaterialet. Dels som:

- Anpassning hos både svenskar och invandrare

Detta beskrivs ibland som att ”ge och ta”:

För mig så är integration ett givande och tagande. Integration måste komma från båda hållen känner jag. För att man ska kunna tala om integration. (Assyriska fotbollsföreningen)

Dels som:

- Ensidig anpassning hos invandrare till det svenska samhället

Integration framställs dock aldrig som enbart en process av anpassning från svenskars sida. En intervjuperson beskriver det som önskvärt att unga invandrare växlar mellan ursprungslandets och det nya landets kultur. Att kunna ändra hållning utifrån kulturell kontext benämns här som att befinna sig i ”den tredje positionen”. Den unge invandraren har då ett slags förhållningssätt i umgänget med svenskar, och ett annat när han eller hon deltar i familjeliv eller andra aktiviteter knutna till ursprungslandets kultur. Den tredje positionen betraktas av denne intervjuperson som det idealiska alternativet och som ett mellanläge mellan marginalisering och ”försvenskning”:

Att inte vara kvar isolerad i en marginaliserad hemmakultur och inte – den andra ytterligheten – där man släpper hemmakulturen och totalt försvenskas. Utan där blir det alltså att man ger dom den styrkan och självförtroendet att inta den här tredje positionen. Där det är okej att ta från alla kulturer (...) och att ha möjligheten att anpassa sig efter dom krav som ställs i olika kulturer (...). Det vill säga inte andra positionen, att invandrare ska integreras i den svenska kulturen. Utan att invandrare ska ges en förmåga att blanda och ge helt enkelt. Att känna sig hemma i alla kulturer och kunna ge av sin egen kultur i den svenska kulturen, men även tvärtom. (Rädda Barnens lokalförening Södertälje)

Att som invandrare assimileras till den nya kulturen uppfattas här som en nödvändighet samtidigt som det är ”okej” att använda ursprungskulturens ”koder”. Det beskrivs också som önskvärt att svenskar tar till sig ”nya” koder. Intrycket är att svenskar antas ha rätten att välja i vilken utsträckning de ska anpassa sig, medan invandrarna i högre utsträckning måste och bör anpassa sig:

Därför att om man befinner sig i en tredje position innebär det också att man rör sig i den svenska kulturen väldigt hemvant. Vilket kräver assimilering. För då måste man kunna dom svenska koderna. Det betyder ju det va? (...) Ni behöver inte alltid använda dom svenska koderna, utan det är okej att ni har andra koder er emellan. Och att vi köper det och accepterar det och respekterar det, och vi kanske till och med kan plocka upp några utav era koder. (Rädda Barnens lokalförening Södertälje)

Uppfattningen hos några av de intervjuade är att möjligheten att ”behålla” den egna kulturen är en förutsättning för att invandrare ska kunna anpassa sig till det svenska. Att invandrare tillåts hålla liv i sin ursprungskultur uppfattas gynna anpassning till det svenska samhället, vilket illustreras i det följande:

Det finns en inneboende problematik i det där som jag tycker är central. Därför att om man inte skickar signalen till invandrarna att det är okej att behålla sin gamla kultur bara man förhåller sig till den nya också (...). Om man inte gör det, så gör man det också väldigt svårt för invandrarna att ta steget mot assimilering. (...). Då skulle man göra det mycket lättare för dom att också ta steget att assimileras. För just nu så blir det bara ett krav. (Rädda Barnens lokalförening i Södertälje)

Sammanfattningsvis kan sägas att den lyckade integrationen alltså beskrivs som invandrades möjlighet att skapa relationer i det nya landet för att via nya vänskapsband och kontakter sedan få tillträde till olika arenor i samhället. Integration beskrivs också som anpassning, där större krav ställs på invandrare att inordna sig även om svenskar i viss mån uppfattas vara tvungna att anpassa sig om integration ska vara möjlig. I den mån integration beskrivs som idealläge eller slutmål tecknas bilden av ett samhälle där rättvisa och jämlikhet råder och där invandrare har tillgång till samma resurser och lever under samma förutsättningar som svenskar.

Hinder för integration

En rad hinder för integrationsarbetet beskrivs vid intervjuerna. I första hand framhålls asylsökandes livsbetingelser, orters demografi och samverkan mellan aktörer. Som konkreta hinder beskrivs följande:

- Familjers utanförskap i relation till arbetsmarknaden
- Bristande ekonomiska resurser hos enskilda
- Asylprocessen i sig
- Tidigare traumatiska upplevelser hos den enskilde
- Förlegade förhållningssätt inom skolväsendet
- Revirtänkande inom olika offentliga förvaltningar
- Bristande resurser i form av lokalbrist i föreningslivet
- Lagar och regelverk

Flera upplever det som ett stort problem att de asylsökande inte får arbeta. Det medför att asylsökande lever på knappa resurser som inte tillåter några extra utgifter, så som att exempelvis bekosta barnens fritidsaktiviteter. Denna ekonomiska utsatthet beskrivs försätta barn och unga i en marginaliserad

position på så vis att de inte kan delta i aktiviteter på samma villkor som sina svenska kamrater:

Och så får jag en lapp hem från fritids och imorgon ska barnen cykla. Och jag kommer från Afrika. Jag kan som kvinna inte cykla, mina barn kan inte cykla, och framför allt vi har inte ens cyklar. Eller vi ska åka skidor (...) och det krävs det här engagemanget med pengar. De här barnen har ingen möjlighet. De får stanna hemma. (...) Och föräldern får vara sjuk från jobbet (...). Då har de inte lön för den dagen. Vilket gör att de har ännu mindre pengar. Har man då sju barn som veckan före skolavslutning ska ha utflyktsvecka. Det funkar inte. (Röda Korsets lokalförening i Luleå/Råneå)

Själva asylprocessen betraktas också som ett hinder i sig då den innebär att de asylsökande, många gånger under lång tid, får leva i ovisshet kring om de får stanna i landet eller inte. Detta i kombination med erfarenheter av traumatiska upplevelser i hemlandet upplevs påverka asylsökande familjer negativt. Flera av de intervjuade har också erfarit att familjens utsatta position under asylprocessen har lett till att barnen mår psykiskt dåligt.

Vid en intervju framhålls den ambivalens unga invandrare känner inför den egna tillhörigheten och känslan av utanförskap som det kan medföra. Upplevelsen av att leva tillsammans med föräldrar som inte får tillträde till arbetsmarkanden kan också leda till ett misstroende mot det svenska samhället. Att som invandrare komma ut på arbetsmarknaden beskrivs här som nödvändigt för integrationen och för att motverka den här typen av utanförskap.

Istället så skapas en situation där föräldrarna känner en otrygghet för sig själv, för sin framtid för sina barns framtid. Barnen känner ju av det här, känner ett utanförskap och känner då att det svenska samhället är fienden, tyvärr. (...) för många av de här barnen är det svårt kanske också att känna sig delaktiga i sin egen hemkultur. För de är ju födda här i Sverige. Så av sina hemländer eller av dom bekanta som de har kvar i sina länder så uppfattas de som svenskar. Men av svenskarna så uppfattas dom som invandrare. Och de hamnar någons mittemellan. Där anser jag att den viktigaste funktionen måste vara att få alla i jobb helt enkelt. (Assyriska fotbollsförningen)

Skolan beskrivs helt naturligt som en av de viktiga arenorna för att kunna arbeta med integration av barn och unga med invandrarbakgrund. Vid en intervju beskrivs särskilt skolans strukturella förutsättningar som hämmande för integrationsarbetet. Skolan upplevs här som relativt restriktiv med att släppa in andra aktörer i den egna verksamheten. Uppfattningen är också att skolan inte är organiserad på ett sätt som främjar kommunikationen med barnens föräldrar. Lärarens roll framställs som i det närmaste suverän och lärarens kontakt med föräldrarna beskrivs ske främst genom att ensidigt förmedla information istället för att få till stånd en dialog. Detta uppfattas försvåra den ömsesidiga förståelsen mellan lärare och föräldrar. Vid några intervjuer framhålls bristen på samverkan och samsyn mellan förvaltningar inom samma kommun som ett hinder för integrationsarbetet. De olika förvaltningarna uppfattas bevaka sina egna revir och yttre gränser istället för att samverka kring de unga och deras familjer. Att på kommunal nivå ha en samsyn kring och att samordna integrationsarbetet beskrivs också av flera som viktigt:

Jag kan ibland känna att varje myndighet arbetar för sig och att det är viktigt att hitta en gemensam nämnare med klokhet. Det är ju ändå samma målgrupp. Där kan jag känna en brist i det här systemet att var och en sitter i sin lilla kammare, det måste finnas någon som har helikopterseende över alltihop. (MIP)

Flickor och pojkar

Könsskillnader uppfattas som ytterligare ett hinder för integration. I flertalet intervjuer framhålls att pojkar och flickor med invandrabakgrund har olika förutsättningar när det gäller att integreras i det nya landet. Flickor med invandrabakgrund beskrivs som mer begränsade att delta i olika aktiviteter än pojkar och flickor med svenskt ursprung.

De hinder som specifikt flickorna möter beskrivs på följande sätt:

- Patriarkala maktstrukturer inom familjen och det egna samfundet
- Att flickor inte får delta i aktiviteter tillsammans med pojkar
- Ett större ansvar hos flickor än pojkar för hus och hem
- En ”sämre” kvinnosyn hos invandrande män än hos svenska män eller det svenska samhället
- Kulturella skillnader när det gäller syn på kropp och nakenhet

Flera intervjupersoner ser ett motstånd hos invandrarfamiljer att exempelvis låta sina döttrar visas i samma lokaler som pojkar. Vid frågorna kring betydelsen av kön vid integrationen av barn och unga är flickors kroppar och nakenhet ett återkommande tema. Uppfattningen är att det kan vara svårt för flickor och unga kvinnor att delta i aktiviteter där det utifrån den svenska normen uppfattas som naturligt, att vara naken eller lättklädd. Det beskrivs av flera som problematiskt för flickor med invandrabakgrund att gå och simma på badhuset, dels för att de måste visa sig nakna vid omklädning och dusch, dels för att badhusen är öppna för både kvinnor och män:

Vi kan ju titta på till exempel badhuset. En muslimsk flicka får inte gå till badhuset. (...) när hon börjat täcka huvudet. Hon får ju gå som barn. Men när hon täcker huvudet (...) då är det omöjligt för henne eftersom det vistas pojkar i bassängen. Eftersom vi inte har flicksim i Sverige. Utan badhuset är ju öppet för alla. Eller sportanläggningar. (...) jag tror att det kan vara svårt för dem som utifrån sin religion inte får utöva sporter. (Röda Korsets lokalförening Luleå/Råneå)

Flickorna uppfattas också av flera ha ett större ansvar för hushållet vilket anses göra dem mer bundna till hemmet och hindra dem från att delta i föreningsliv och andra fritidsaktiviteter. Det som beskrivs som patriarkala maktstrukturer bland invandrare upplevs av flera intervjuade som ett problem. Utgångspunkten är ofta också att de invandrade pojkarna har en annan syn på kvinnor än vad svenska pojkar har och att de behöver lära sig och ändra sig vad gäller synen på kvinnan. Några beskriver utifrån den egna erfarenheten att flickor med invandrarfamilj får ge vika för männen i slakten och för vad prästerna inom den egna församlingen tycker. Kvinnorna beskrivs också riskera utfrysning om de bryter mot normerna inom familj och samfund eller

kyrka. Någon framhåller att pojkar i muslimska familjer tenderar att ha större makt i relation till sina systrar:

För hos muslimerna så tycker jag kanske att man ser pojkar – de behöver inte vara stora – men är äldsta pojken sju år och har systrar som är tio så har han mycket att lära. För att se att han inte ska ta över. Och vara förespråkare i alla lägen, vid alla tillfällen. Så det är mera krav på dom. (Svenska kyrkan, Råneå församling)

För att hantera de könsrelaterade hinder som flera intervjuade pekar ut föreslås olika, ibland motsägelsefulla, strategier som kan beskrivas enligt nedan.

- Förändra kvinnosynen hos de invandrade unga männen
- Se det svenska samhällets brister vad gäller jämställdhet
- Ha förståelse för olika stadier i samhällsutvecklingen i olika länder
- Anpassa omklädningsrum och öppettider vid olika idrottsanläggningar
- Vänja flickorna vid den svenska kroppskulturen
- Se till att flickorna anpassar sig utifrån kulturell kontext
- Omvärdera svenskars syn på nakenhet
- Ha fokus på jämlikhet i stället för olikheter mellan könen

Dessa strategier handlar främst om *anpassning och förståelse* för olika kulturella referensramar. Anpassningen som strategi beskrivs som att de unga invandrade – i första hand männen – ska anpassa sig efter de svenska normerna och sedvänjorna. Men också som att majoritetssamhället har möjlighet att förändra, då främst de yttre materiella, förutsättningarna för att underlätta flickors deltagande vid olika aktiviteter.

Kvinnorna anses av flera behöva stöd, medan männen bör få upplysning. Flera av de intervjuade ger uttryck för att de unga männen bör anamma en ny syn på kvinnor. Annars kan de inte integreras i det svenska samhället. Någon ger uttryck för att anpassningen till vad som beskrivs som den svenska kvinnosynen inte är okomplicerad, eftersom de unga männen måste modifiera de värderingar de har med sig från sin ursprungskultur:

Killarna ställs väl inför ett litet svårare problem därför att det är ju inte bara hänsyn som ska ta, utan de ska även leva upp till sina egna värderingar. (...) Det är alltså att kunna stå upp för en värdering att kvinnan är lika värd (Rädda Barnens lokalförening i Södertälje)

Svenskar bör ställa krav på en förändring hos männen menar några, bland annat för att familjen ska kunna hålla ihop i det nya samhället.

Jag som svensk kan ställa mer krav på att de faktiskt ska förändra sig. För att deras ”patriarkat” är förödande för familjen. För att de ska kunna hålla ihop i den nya kulturen. Inte att de avsäger sig sin kultur men att de lär sig att leva i det nya och tar in nya intryck. (Svenska kyrkan, Råneå församling)

En av de intervjuade utmärker sig genom att ha en annorlunda infallsvinkel och framhåller att könsskillnader även finns mellan svenska kvinnor och män, och att om vi fokuserar på skillnader hos invandrare riskerar vi att bli

blinda för den ojämlikhet som råder mellan svenskar. Samma person understryker också att den ojämlikhet som finns mellan kvinnor och män generellt är en fråga om samhällsutveckling och vilken kulturell bakgrund människor har:

Självklart finns det ju vissa kulturellt och demografiskt skeva förhållanden i synnerhet inom vissa invandrarkulturer där man kommer från samhällen som kanske är jämförbara med Sverige (det svenska samhället) för två trehundra år sedan. Feodala agrarsamhällen där man lever i ett patriarkaliskt samhälle, där också de äldre har en mer tongivande roll (...). Dom kulturella hierarkierna tar man ju med sig självklart hit. (Assyriska fotbollsföreningen)

För att underlätta för de flickor som utifrån deras kulturella norm inte får vistas tillsammans med män vid badinrättningar föreslås olika öppettider för kvinnor och män. Ett annat förslag är att inrätta omklädningsrummen i skolan på ett sådant sätt att flickorna slipper visa sig nakna för andra:

Det är så väldigt lätt att (...) säga: Ni ska alla duscha efter gymnastiken och här i Sverige hänger vi av oss kläderna i omklädningsrummet och så knallar vi alla ut i duschrummet och ibland skrubbar vi varandra på ryggen. Jag kan tänka mig att det faktiskt inte är så att vi nödvändigtvis behöver tvinga andra kulturer till det. Det finns ett krav att man ska hålla sin hygien, men då kanske man får göra dom anpassningar som krävs för att se till att inte tvinga människor att anpassa sig kulturellt. (Rädda Barnens lokalförening i Södertälje).

Att acceptera att den här kulturen har inte det hos sig. Om flickorna inte är bekväma med det så ska dom få en annan möjlighet. Och då visar man ganska stor respekt. Jag säger inte att det är så utan jag säger att man inte ska ta för givet att den svenska modellen ska påtvingas dom. (Rädda Barnens lokalförening i Södertälje)

En intervjuad ger dock uttryck för en tveksamhet kring denna typ av segregation mellan flickor och pojkar och menar att målsättningen bör vara att flickor och pojkar ska samexistera utifrån vad som uppfattas som det svenska samhällets norm.

Målsättningen ska ju vara att integrera så att man faktiskt kan vara med flickor och pojkar. För det är ju så vårt samhälle ser ut. Målsättningen ska ju inte vara att vi skapar platser där enbart flickor kan vara eller enbart pojkar kan vara. För att det är något vi inte eftersträvar i vårt samhälle. (Röda Korsets lokalförening i Luleå/Råneå)

Hos samma intervjuperson finns tanken om att flickor med invandrarbakgrund kan bli bärare av den nya kulturen och ta med den hem till familjen. På så vis uppfattas de kulturella normerna från ursprungslandet kunna omformas, även om det är en process som anses ta tid:

Jag tror att kan jag få vara med och tycka att det är roligt då kan jag också som flicka påverka min mamma och förklara för min mamma som aldrig har gjort de här sakerna, att det här vill jag väldigt mycket. Om inte annat så kan det komma i nästa generation. Vi kan inte tänka en generation här utan vi måste tänka oss att det här kommer att ta tid. (Röda Korsets lokalförening i Luleå/Råneå)

Som en ideal strategi föreslås också av en intervjuperson att flickor växlar mellan olika förhållningssätt utifrån kontext, genom att till exempel duscha

som alla andra tillsammans med svenska kamrater, för att sedan i motsvarande situation kunna anpassa sig och skyla sin kropp vid aktiviteter med människor från den egna ursprungskulturen. Samtidigt uttrycks här tankar kring vad svenskar skulle kunna lära sig av andra kulturer. Vad som uppfattas som den svenska fria synen på kropp och sexualitet ifrågasätts och ställs mot ett mer österländskt förhållningssätt som, om än implicit, uttrycks innebära återhållsamhet när det gäller att exponera hud inför allmänheten:

Men det finns en hel mängd saker och ting i den västerländska värdegrunden, framför allt den svenska värdegrunden, som inte är nödvändigtvis är heliga kor som inte kan styckas, som till exempel vår öppna sexualitet. (...) Vår syn på vår kropp som ett exempel. Det finns ingenting i människors lika värde som säger att man måste springa omkring naken. Utan snarare tvärtom. (Rädda Barnens lokalförning i Södertälje)

Vid en intervju, som i sammanhanget skiljer sig från resten, uppehåller man sig inte särskilt vid skillnaderna mellan könen utan beskriver sig arbeta med ”jämlighet”, som förklaras som ett vidare begrepp än ”jämslälldhet”. Här menar man att tanken om människors lika värde och jämlighet också innefattar jämslälldhet men att fokus riktas mot likheter i stället för olikheter.

Det finns en mängd uppfattningar om invandrade unga kvinnors ställning inom den egna kulturen. Det finns också en rad olika förslag på hur kvinnorna men även svenskarna kan förhålla sig till dessa kulturmönster som beskrivs som patriarkala. Anpassning av de svenska rutinerna kring på- och avklädning i samband med sportaktiviteter kan här ställas emot tankar om att de invandrade kvinnorna och flickorna bör anpassa sig till det svenska mer friare förhållningssättet som uppfattas vara mer öppet när det gäller kropp och samexistens mellan könen. Det råder långt ifrån konsensus mellan de olika intervjuade och flera är själva ambivalenta inför de egna föreslagna lösningarna på ”problemet” med olika syn på kön och kropp. Intrycket är att problematiken kring invandrade flickor och pojkar är ett brännbart ämne som det finns mycket funderingar och åsikter kring. Intrycket är också att utgångspunkten för flertalet av de intervjuade är att svenska mäns, eller möjligen det svenska samhällets, syn på kvinnor är mer jämslälld än invandramännens.

Utvärdering och utveckling av integrationsarbetet

I två organisationer finns ett samarbete mellan universitet eller högskola. I den ena planeras aktionsforskning där en doktorand från en högskola ska följa arbetet på plats. I den andra görs utvärderingar med hjälp av forskare på ortens universitet. Resor utomlands i syfte att hämta inspiration kring hur den egna föreningen kan utvecklas förekommer också. I en av Norrlandsorganisationerna finns en person anställd för att kartlägga hur ungdomars behov ser ut och hur man eventuellt skulle kunna arbeta med ett projekt kring främlingsfientlighet. Utvecklingsarbetet kan inordnas under punkterna:

- Utvärdera den egna verksamheten
- Åka på studiebesök

- Kartläggning av behov
- Samarbete med högskola och universitet

I övrigt är intrycket att återkoppling från målgruppen är av mer informell art. Exempelvis genom att enskilda individer hör av sig och berättar hur de har det efter avslutad kontakt med organisationen eller genom att enskilda hjälparbetare har fortsatt kontakt med individer de tidigare hjälpt. Denna typ av mer informell utvärdering är något som beskrivs särskilt på den lilla orten i Norrland. Det kan vara viktigt att poängtera att vad som beskrivs ovan endast fokuserar det utvärderings- och återkopplingsarbete som beskrivs i gjorda intervjuer på lokal nivå. Det är naturligt att tänka sig att större organisationer utvärderar sin verksamhet mer övergripande och systematiskt även om detta inte återges vid intervjuerna som gjorts i samband med denna studie. Kritik framförs dock av en intervjuad som menar att den egna organisationen är dålig på att just samla upp och sammanställa den kunskap och de erfarenheter som trots allt finns på lokal nivå ute landet:

Jag ser min egen organisation. Alltså vi har ju en enorm kunskapsbank om sådant (integrations-) arbete, vilket jag kan tycka inte alltid tas till vara på i egna organisationen. (Svenska kyrkan, Råneå församling)

Framtiden

Intervjuerna avslutades med en fråga kring hur man ser på framtiden och vad som behöver göras för att öka möjligheterna till integration av invandrade. I svaren diskuteras både de olika organisationernas förutsättningar men även mer övergripande frågor. Flera framhåller vikten av att skapa goda förutsättningar för olika föreningar, exempelvis genom ökad tillgång till lokaler där aktiviteter kan utövas. Beroendet av fortsatt framtida ekonomiskt stöd beskrivs, av flertalet intervjuade, som en realitet:

För det första är det ju alltid så att det krävs resurser, det krävs ekonomiska medel. Att vi blir fortsatt betrodda, att vi kan bidra med värdefulla verksamheter. Min lön är sökta medel som möjliggör min tjänst som pedagog. Jag har svårt att hålla mig till min begränsade heltid, för jag trivs ju med det jag gör. Det är helhjärtat och känns väldigt meningsfullt. Att bli fortsatt betrodda när det gäller medel, få ekonomiska resurser, möjlighet att anställa och kunna driva verksamheter med ledare för verksamheterna. (Röda Korset, Humanitetens Hus)

För att kunna planera och reflektera över den egna verksamheten, däribland integrationsarbetet, måste man ha rumsligt utrymme. För att unga ska kunna träffa varandra understryks vikten av att skapa mötesplatser. Utan tillgång till olika typer av rumsliga resurser försvinner själva grundförutsättningen för föreningslivet. På den mindre orten utanför Luleå saknas inte utrymme. Här får de lokala föreningarna tvärtom via kommunen tillgång till lokaler kostnadsfritt. I Malmö däremot tycks bristen på lokaler vara ett relativt stort problem. Att ha någonstans att vara, inte bara för att kunna driva föreningens kärnaktivitet, framhålls särskilt av några intervjupersoner från just

Malmö. Att ha tillgång till föreningslokaler beskrivs här även gynna ett mer långsiktigt integrationsarbete, i motsats till mer kortsiktiga projekt:

Bristen på ändamålsenliga lokaler som föreningslivet har råd med är det största integrationshindret. Man kan ju inte sätta sig ner och reflektera över sin organisation, till exempel göra ett socialt bokslut, om man inte har någonstans att vara. Hur ska man kunna sätta sig ner och diskutera och reflektera över varför är det så här och hur ska vi kunna skapa förändringar – om man inte har någonstans att vara. Någon tycker det är kul att lira boll och någon vill göra knopar men alla behöver verksamhetsplats. Man kan inte bygga upp en stad på att man har ett stort event utan det är vardagen som är viktigast. (MIP)

Att kunna delta i ett föreningsliv oavsett socioekonomisk status framförs i en intervju som viktigt utifrån ett rättviseperspektiv. Föreningsdeltagande får inte bli en fråga om klasstillhörighet menar man här. Därför kommer ekonomiska subventioner till föreningslivet vara nödvändigt även i framtiden. En intervjuperson, från en förening där merparten av medlemmarna har annan kulturell bakgrund än den svenska, framhåller en önskan inför framtiden om att få in fler svenskar i den egna verksamheten samt att föreningen ska vara en spegel av fördelningen mellan invandrare och svenskar på den egna orten. Detta tror man skulle innebära bättre ekonomiska möjligheter för föreningen och samtidigt skapa större förståelse mellan personer från olika kulturer. Återigen lyfts kärnverksamheten och det gemensamma intresset fram som ett verktyg för integration och förening.

Det är ju absolut en dröm och vision. Då faller många av pusselbitarna på plats av sig själva. Marknadsmässigt, ekonomiskt och sponsningsmässigt så får du ju tillgång till nya kontakter nya nätverk där sponsorer som kanske normalt sett inte hade velat sponsra, men när föräldrar till barn som är aktiva i föreningen går in och engagerar sig både ekonomiskt och genom att sponsra. (...) Det kommer att skapa en förståelse för de olika kulturena, där man kommer att inse att det finns egentligen inga skillnader. Alla vill samma sak. Mina föräldrar vill det bästa för oss barn. Likaså jag vet att mina svenska kompisars föräldrar vill göra någonting bra och positivt för sina barn och sin framtid. Slutmålet är ju detsamma för allihop. (Assyriska fotbollsföreningen)

Flera av intervjupersonerna lyfter fram att strukturella hinder, främst lagar och regelverk eller brist på tydliga direktiv, skulle behöva undanröjas för att främja integrationen av barn och unga. Som exempel ges skollagen och läroplanen som inte ger tillräckligt med direktiv till skolor och lärare kring hur man ska arbeta med integration av unga med invandrarbakgrund. Ändringar i asyllagen är också något som föreslås och då främst av föreningsaktiva som arbetar med invandrare som är asylsökande. Det finns även önsningar om att det ska bli enklare för asylsökande att få stanna i Sverige och att politiker bör vara ”mer framsynta” och möta framtida behov av arbetskraft genom att låta fler asylsökande stanna redan nu:

Om tio femton år då behöver hela Europa mer arbetskraft och då kanske inte Sverige är mest attraktivt. Jag önskar att våra politiker var mer framsynta. (...) Jag förstår inte vad vi sysslar med som klickar tillbaks så många och till någonting mycket dåligt dessutom. (...) (Röda Korsets lokalförening i Luleå/Råneå)

Integrationsarbete för äldre

I detta avsnitt presenteras konkreta verksamheter som bedrivs för ökad integration av äldre. Liksom i det föregående får vi även ta del av intervjupersonernas upplevelser och erfarenheter, främst genom olika definitioner av och resonemang om integration. Här redovisas också de hinder för integration som man uppfattar, liksom hur man resonerar kring betydelsen av genus. Avsnittet avslutas med några ord om integrationsarbetets faktiska resultat: Tar man reda på detta, och i så fall hur?

Integrationsinriktat arbete

Frågan om konkreta insatser för integration är, omigen, studiens centrala. Svaren handlar i förhållandevis liten utsträckning om riktade verksamheter eller projekt med uttalade integrationsmål, eller ensartat om målgruppen äldre. Mer talar man om organisationernas arbete och mål övergripande, där integration i vissa fall formulerats i policytexter och verksamhetsmål som man refererar till. (En av de representerade organisationerna har integration som uttalat huvudmål och en benämning innefattande ordet integration: Prei). Vanligast är beskrivningar av verksamheten i sig som integrationsinriktad, men då kanske främst med unga vuxna i åtanke.

I det följande presenteras projekt, insatser eller verksamheter som man uppgivit som syftande till integration av äldre invandrare. Som redan har framgått är syftet med framställningen att ge en exempelsamling, inte att redogöra för hur mycket arbete som utförs eller vilken organisation som gör vad. Verksamheter med helt andra målgrupper och som omnämndes i intervjuerna redovisas inte, oavsett hur integration må ha formulerats i dessa fall.¹⁶ Långt ifrån alla exempel som gavs har äldre som enda målgrupp. Verksamheter som välkomnar eller rentav attraherar äldre är inte nödvändigtvis utformade för äldre och ofta finns en tanke med detta:

Vi har blandade grupper för att dom gamla känner sig värdiga då, vi ger dem kärlek och respekt! (Prei)

Svaren har kategoriserats övergripande för att tydliggöra vad det kan handla om:

1. Gruppverksamheter av olika slag
2. Mänskliga möten
3. Fester, utflykter och ceremonier
4. Påverkansarbete
5. Informationsspridning

---

¹⁶ Islamic Center, en av organisationerna här, fick Malmö stads Mångfalds- och Integrationspris år 2005. Utmärkelsen indikerar ett integrationsarbete för fler målgrupper än äldre.

6. Samverkan med andra
7. Individriktat stöd

Ett vanligt inslag i organisationslivet är regelbundet återkommande *gruppverksamheter*, riktade till olika åldersgrupper eller åldersblandade och med främsta mål att fylla en social funktion. Det handlar, enkelt uttryckt, om att göra saker tillsammans, fylla sociala behov och bearbeta livsfrågor. Det förekommer en hel del samverkan med olika aktörer för att möjliggöra gruppverksamheterna. Det handlar om olika studieförbund, men också Svenska kyrkan och socialtjänsten. Grupperna är oftast arrangerade efter direkta önskemål från medlemmarna – i regel kvinnor. Kvinnor är också dominerande som gruppdeltagare. Det handlar till exempel om följande:

- Dans
- Måleri
- Skriva dikter
- Sömnad
- Tidningsläsning
- Laga mat och äta tillsammans
- Öppet hus-café
- Svenskakurs
- Friskvård
- Meditation
- Badgrupper

Det sistnämnda exemplet, badgrupper, kommer ifrån Umeå där Medborgarservice/Föreningen för friskvård organiserat möjligheten för kvinnor och flickor respektive män och pojkar att var för sig besöka det kommunala badhuset på tider när de får tillgång till en med draperi avskild del av bassängen. En uttalad målsättning med badgrupperna sägs vara integration genom segregation. För att få medlemmarna att gå och simma, dvs. bedriva friskvård, krävs enligt intervjupersonerna att avskildhet kan garanteras.

I övrigt är grupperna som omtalas mer eller mindre fast organiserade – oftast mindre. I Islamic Center finns ett undantag från detta i en regelbundet återkommande samtalsgrupp för äldre kvinnor, ledd av psykoterapeut efter i förväg bestämda livsfrågeteman. I S:t Afrems församling finns ett exempel på en gruppverksamhet med tvärtom låg grad av organisering i form av träffar efter morgonens gudstjänst två gånger i veckan. Vissa av de äldre församlingsmedlemmarna kan inte läsa och skriva alls, andra kan men inte på svenska. Man dricker kaffe och går med översättningshjälp tillsammans igenom dagens tidning.

Fler exempel på grupper specifikt för äldre och som tillkommit efter förfrågningar av medlemmar:

- Rörelsegrupp (för kvinnor)
- Fredsgrupp för pensionärer

- Diskussionsgrupp om samhällsfrågor
- Utflykter med barnbarn
- Syverkstad
- Broderi
- Matlagningsgrupp
- Svenskakurs för äldre

Språkkurser specifikt för äldre är vanligt förekommande, och beskrivs överlag som av annan karaktär än språkkurser för unga eller för blandade åldrar (som alltså också arrangeras av flera organisationer). I de äldreinriktade grupperna dominerar ett ömsesidighetstema, där utbyte av erfarenheter, även språkliga, är det centrala: ”Hon lär sig svenska och vi andra lär oss spanska av henne” (Prei). Verksamheter som riktar sig till äldre med olika bakgrunder blandat finns också, men är i regel svåra att få att bestå. Åtskilliga exempel ges på gruppverksamheter som matlagning eller friskvård vilka arrangerats i samverkan med olika pensionärsorganisationer som engagerar svenskfödda men som efter ett par – tre gånger runnit ut i sanden på grund av de äldre invandrarnas ovilja att fortsätta: ”Vi förstår ändå inte varandra!” Språkhindren upplevs alltför svåröverkomliga.

Det finns en kategori av verksamheter som i mångt och mycket påminner om sådana gruppaktiviteter som nämns ovan, men som här presenteras för sig eftersom de mer än något annat uttrycker uppfattningen att möten människor emellan som djupnar i relationer är den icke önskvärda segregationens kanske främsta motgift. Det handlar alltså om att på olika sätt möjliggöra eller inspirera till *mänskliga möten*. I dessa exempel är avsaknaden av mer formella ramar vanlig, men inte en regel. I Sankta Ragnhilds kyrka finns en verksamhet som visserligen är organiserad men som ändå nästan kan beskrivas som informell. Det handlar om en ”sygrupp” bestående av 60–70 kvinnor med olika bakgrunder (en handfull av deltagarna är svenskfödda) och i olika åldrar (mest äldre). Gruppen har träffats i nästan 20 års tid. Man ägnar sig namnet till trots inte åt sömnad. Ibland erbjuds och genomförs olika gemensamma aktiviteter som till exempel utflykter och föreläsningar, men oftast dricker man kaffe och samtalar i största allmänhet. Huvudsyftet med ”Sygruppen” är att åstadkomma mänskliga möten och vänskapsrelationer över gränser. Verksamheter liknande denna finns i alla studiens organisationer, men sällan lika långvariga. I Umeå, till exempel, drivs av Medborgarservice/Föreningen för friskvård vad som kan beskrivas som ett ömsesidighetsprojekt på uppdrag av kommunen och länsstyrelsen. En person arbetar för att äldre svenskar, från en lokal pensionärsorganisation, och äldre invandrare regelbundet ska träffas och göra saker ihop, som till exempel utflykter och caféträffar. Meningen är att åstadkomma ett ömsesidigt utbyte där äldre invandrare ska lära sig svenska språket, medan äldre svenskar ska lära sig om andra kulturer och traditioner. I Islamic Center i Malmö finns en annan variant av mötesverksamhet. Det handlar om informella träffar med kaffe mellan äldre medlemmar och svensktalande pensionärer, detta efter att pensionärsföreningar tagit kontakt och bett att få komma på studiebesök till moskén.

En vanlig kommentar i olika organisationer är att äldre i allmänhet inte uppskattar alltför formaliserade verksamheter, och särskilt inte sådana som är förenade med krav av olika slag som till exempel på regelbunden närvaro, eller prestationer som exempelvis läsning:

Vi har inte så strukturerade verksamheter för de äldre utan mer spontant. Äldre har fått nog av undervisning, de vill känna sig fria! (Islamic Center)

Ett undantag från vad som sagts ovan om en låg grad av organisering avseende sådana verksamheter som främst syftar till mänskliga möten är av naturliga skäl de olika sommarläger som Prei anordnar. Två exempel (det finns fler):

- Sommarläger för äldre: ”Pensionärläger”
- Sommarläger för familjer inklusive de äldsta familjemedlemmarna

Lägerexemplen aktualiserar en viktig fråga. Hur handlar detta om integration? Ett tema här, vilket artikuleras särskilt tydligt i intervjun med just Prei och som diskuteras mer ingående nedan, är förekomsten av olika synsätt på integration där assimilation ställs mot en starkt framför allt kulturellt definierad identitet som sägs främjas av verksamheter som samlar människor med liknande bakgrund eller som enar människor med en gemensam erfarenhet av att vara invandrare i Sverige.

Ett annat, långt ifrån oviktigt, inslag i organisationernas liv är olika typer av *festligheter och ceremonier*, vilka arrangeras i flerfaldigt syfte. Man vill bryta eller motverka social isolering bland individer, och man vill införliva svenska traditioner i den egna organisationen. Det är en bland intervjupersonerna utbredd uppfattning att detta är ett bra sätt att verka för integration. Några exempel:

- Svenskt nationaldagsfirande
- Mors dags-firande
- Firande av religiösa högtider
- Luciatåg
- Medverkan i lokala festivaler och festligheter

Här framträder den svenska nationaldagen den 6 juni i en klass för sig: Föreningslokaler smyckas med svenska flaggan, svenska folkdanslag uppträder, mat och musik bjuds i överflöd. Även Luciatåg är vanligt och betraktas nog mer som en svensk tradition än förknippas med religion. I samtliga organisationer arrangeras dessutom:

- Utflykter för äldre

Utflykter för äldre specifikt motiveras med att äldre mer än några andra har behov av att ”komma ut och få frisk luft”, som det uttrycks i S:t Afrems församling där man ser att många äldre rör sig endast mellan hemmet och kyrkan. Ett annat, liknande inslag är:

- Studiebesök för äldre på nya platser

Studiebesöken kan ägnas exempelvis Rådhuset, Tingsrätten, Birka, Trosa, något kloster, ett vackert beläget slott med servering, en kursgård eller en djurpark. Ibland engageras en auktoriserad guide, medan organisationen tillhandahåller tolkning genom en yngre, medföljande medlem. Dessa utflykter, ofta med chartrat fordon, kostar självfallet en del. Ett vanligt sätt att finansiera det hela är insamlingar bland övriga organisationsmedlemmar.

Slutligen i detta sammanhang ska nämnas en verksamhet som anordnas av Prei och som närmast kan kategoriseras som ett mellanting mellan ”männsliga möten” och ”festlighet”:

- Julaftonsträff för ensamma äldre

Det finns en kategori av verksamheter som övergripande kan beskrivas som syftande till att *påverka*, särskilt *utbudet av välfärdsanordningar* för äldre med invandrarbakgrund. Det handlar dels om att påverka tillgängligheten till vård och omsorg och ge konkret stöd, dels om att skraddarsy välfärdsanordningar. Grunden för dessa initiativ är en övertygelse om att äldre invandrare antingen inte känner till vad som finns, eller att det utbud som existerar inte är tillräckligt väl anpassat för äldre invandrares specifika behov. En konsekvens av detta är strävan efter samverkan med olika aktörer, som kommunal äldreomsorg eller privata försäkringsbolag. Några exempel på insatser för tillgänglighet och stöd:

- Läkarmottagning för äldre
- Telefonjour för ensamma äldre

Det är Islamic Center som har en egen läkarmottagning i sina lokaler, där framför allt äldre församlingsmedlemmar bereds möjlighet att anlita en läkare på sitt eget språk och med samma religiösa tillhörighet – något som anses vara betydelsefullt. Andra organisationer med invandrarprofil förmedlar kontakt med utvalda läkare inom den egna gruppen. Iransk-svenska föreningen verkar på flera sätt för att möta äldre invandrares specifika behov. Två exempel på vad man har åstadkommit i denna väg:

- Avtal med försäkringsbolag om begravningsförsäkring till äldre invandrare
- Avtal med begravningsbyrå om information om och hjälp med att skriva testamente

Begravningsförsäkringen är utformad av ett försäkringsbolag efter idé av en anställd på bolaget tillika medlem i Iransk-svenska föreningen. Den ska passa personer som invandrat efter arbetsför ålder och följaktligen inte har betalat någon begravningsavgift via skattsedeln. Försäkringen avser begravningskostnader enbart – till skillnad från de flesta liknande försäkringar i det allmänna utbudet – och kostar ungefär en tredjedel av vad sådana gör. Iransk-svenska föreningen har även tagit initiativ till information riktad till äldre medlemmar från en begravningsbyrå om vad ett testamente är och hur det kan utformas, och man har också i detta fall åstadkommit förmånliga avtal med byrån för de äldre som önskar denna service.

Äldreomsorg var inte något dominerande tema i intervjuerna. Betydligt oftare nämndes sjukvården som ett angeläget område att bevaka och informera äldre medlemmar om. Det fanns emellertid några exempel på äldreomsorgsrelaterade initiativ föranledda av en oro inför framtida, ökade behov av omsorg bland äldre invandrare:

- Initiativ till en kommunal omsorgs- och sjukvårdsutbildning för nyanlända invandrare
- Initiativ till ett personalkooperativ för att axla utförarroll inom hemtjänsten
- Initiativ till ett dagcenter för äldre invandrare i samverkan med lokala välfärdsaktörer, inklusive Arbetsförmedlingen.

Det förstnämnda initiativet, en kommunal omsorgs- och sjukvårdsutbildning för nyanlända invandrare, har ett tvåfaldigt syfte i att skapa arbetstillfällen och att erbjuda hemtjänst på andra språk än svenska. Medborgarservice/Föreningen för friskvård drev frågan. Samma organisation genomdrev bildandet av ett personalkooperativ¹⁷ i Umeå, som tillämpar en kundvalsmodell i hemtjänsten. Kooperativet syftar till att bereda äldreomsorg framför allt till äldre invandrare som inte enkelt kan kommunicera med svenska hemvårdsbiträden. Dessa äldre sägs även förvänta sig eller önska en äldreomsorg med en mer socialt inriktad och flexibel inriktning än vad den kommunala äldreomsorgen anses tillhandahålla. Initiativet springer alltså ur ett missnöje med inriktningen på, eller kanske kulturen inom, befintlig hemtjänst. Slutligen beskriver intervjupersonen på Islamic Center inriktningen på stora delar av verksamheter som ett inofficiellt

- ”Medborgarkontor”.

Verksamheten som beskrivs som medborgarkontor är avsedd för Malmös muslimer i allmänhet, oavsett bakgrund i övrigt eller ålder. De äldre invandrarna med muslimsk bakgrund är en dominerande grupp som brukare i detta sammanhang. Ofta handlar det om tolkinsatser utförda med en känsla för den kulturellerade olikhet som kan råda mellan den äldre medborgaren och tjänstemän och -kvinnor inom svenska välfärdsorganisationer.

En underkategori till ”skräddarsy välfärd” är helt klart alla de olika ansatser som görs av samtliga studerade organisationer för att komma ifråga i sammanhang där det går att föra dialog med, och givetvis att *påverka beslutsfattare* på olika nivåer. Helst vill man vara en medverkande part där välfärdens organisering och organisationer dryftas och utformas. Följande exempel, där den sista punkten är specifikt orienterad mot äldre, förekommer i alla intervjuerna:

- Vara remissinstans eller rådgivande organ för lokalpolitiker
- Vara remissinstans i integrationsfrågor (från lokal nivå till regeringsnivå)
- Föra informella, regelbundna samtal med ansvariga på länsstyrelsen för att påverka utformningen av flyktingmottagandet i kommunen

---

¹⁷ Friskvård och Hemservice, se www.fvh.se.

- Regelbundna möten med lokalpolitiker för att lyfta angelägna frågor
- Träffar (regelbundna alternativt situationspåkallade) med lokala företrädare för äldreomsorg och vård (sjukhus, vårdcentraler och särskilda boenden)

En speciell form av påverkansarbete beskrivs i Sankta Ragnhilds kyrka, där församlingskonsulenterna vid ett tillfälle agerade så att säga på direkt uppdrag av de äldre damerna i sygruppen för att påverka något som dessa upplevde som mycket stötande och omöjligt att acceptera:

Gruppen fick mig att ringa till Uppsala och protestera mot utställningen Ecce Homo! (skratt) Dom blir oerhört upprörda om det händer nånting... till exempel dom här homo-sex... grejerna, det är ingenting som man kan överhuvudtaget beröra. Man ser oerhört bibliskt på skapelsen. Dom har oerhört svårt att acceptera ett annat sätt att se på... dom här sakerna. Men det är spännande! Vi kan ju prata ganska rakt likaväl, och man får inte vara flat! Man kan säga att så tror vi i Svenska kyrkan och så vidare. Men det är ingen som säger att dom har fel! (Sankta Ragnhilds kyrka)

Ytterligare en viktig och synnerligen konkret verksamhet som lyfts fram i samtliga organisationer är *förmedling av samhällsinformation*, inte minst till äldre som av språkskäl annars går miste om sådan. Det förekommer också att andra lokala organisationer men också myndigheter vänder sig till organisationerna här när de ser behov av information till invandrare i olika åldrar.

Här följer några exempel på verksamheter eller insatser som rör informationsförmedling mer i allmänhet och som organisationer i studien ägnar sig åt. Det första gäller en verksamhet som Medborgarservice/Föreningen för friskvård arrangerar i samverkan med SFI utifrån en filosofi om fördelarna med "learning by doing":

- Workshops kring svenska språket och svenskt vardagsliv, öppen för alla oavsett ålder. Syftet är att reda ut konkreta hinder för självständigt liv: Hur bär man sig åt när en säkring går? Vilka är konsekvenserna av en betalningsanmärkning? Hur hanterar man en tvättmaskin?
- Egen radiostation och egna radioprogram om såväl kultur- som samhällsfrågor.
- Översättning av befintlig samhällsinformation till olika språk.

Som exempel på översättningsinsatser kan nämnas Iransk-svenska föreningens arbete i samverkan med Landstinget att utforma en folder om sjukvården i kommunen. Det är samma organisation som sedan många år driver en egen närradiostation som sägs ha stor betydelse för iranier på orten.

Information som organisationerna förmedlar specifikt till äldre handlar exempelvis om pensionssystemet, sjukvården, försäkringar och liknande och utformas på många olika sätt:

- Seminariedagar med olika äldreomsorgsexperter om äldre invandrares vård- och omsorgsbehov

- Informationsmöten specifikt för äldre med inbjudna gäster som läkare, handläggare från Försäkringskassan, familjejurister, universitetsstudenter i relevanta ämnesområden
- Gruppinformation till äldre om olika sjukdomar

Punkterna närmast ovan rör i hög grad organiserade verksamheter. Vid sidan av sådana pågår kontinuerligt en informationsförmedling av betydligt mer informell karaktär:

- Informationsberedskap och -tjänster till medlemmar
- Informationsberedskap och -tjänster till utomstående om medlemmar

Det handlar i enkelhet om att finnas till i föreningslokalen och fånga upp, ofta äldre, besökares behov av samtal, information och rådgivning.

Information förmedlas, genom de olika organisationerna, i olika riktningar. Intervjupersonerna berättar om hur de upplyser det omgivande samhället, ”svenskarna” och det offentliga, om medlemmarna, deras levnadsvillkor, kultur- eller religionsrelaterade levnadssätt och behov. Detta sker i regel på de utomståendes initiativ.

I intervjumaterialet återfinns slutligen många exempel på ideella insatser:

- Individuell ledsagning av enskilda personer i privata ärenden
- Uppsökande verksamhet: hembesök till ensamma och ledsna i olika åldrar, ofta äldre
- Uppsökande verksamhet: hämta ensamma personer till föreningslokalen
- Gå och handla åt ensamma äldre
- Arrangera besök till äldre på sjukhus
- Bistå vid läkarkontakter, följa med på läkarbesök
- Telefonrådgivning och kontaktförmedling till vården och omsorgen

De individuellt inriktade insatserna som beskrivs är svåra att kategorisera. Otvetydigt handlar det om ideellt arbete, men är det fråga om organisationens eller enskilda aktivas ideella arbete? En annan fråga gäller relationen mellan organisationerna och det offentliga. Vissa hjälpinsatser görs, framgår det här, efter att ha initierats av offentliga aktörer. Hjälpinsatserna kan i dessa fall karaktäriseras så här:

- Att ta ideella, sociala uppdrag från offentliga aktörer (kommunen och landstinget) som till exempel att gå och handla eller besöka på sjukhus

Det förekommer alltså att biståndsbedömare inom äldreomsorgen eller kuratorn vid ett sjukhus ringer upp och ber om hjälp:

Dom kan ringa från kommunen: ”Det finns en dam som har flyttat in i det-eller-det området, kan du gå dit och hjälpa henne att handla?” En annan gång ringde sjukhuskuratorn: ”Vi har en spansktalande gammal kvinna hos oss som behöver besök, kan ni komma?” (Prei)

Intervjupersonen från Prei berättar vidare att man organiserar ideella hjälpinsatser inte enbart som direkt respons på offentliga företrädares önskemål eller på grannars begäran utan även för att avleda omgivningens uppmärksamhet från traditionella reaktioner eller seder som man antar kan störa. Ett målande exempel gäller en äldre kvinna som fått besked om att hennes dotter avlidit i hemlandet. Den gamlas sorguttryck är uttrycksfulla och långvariga, och grannarna reagerar mer och mer irriterat allt eftersom. Rop och högljudd gråt stör. Slutligen rycker organisationsaktiva ut och för med sig den gamla damen hem till en medlem i en mer enskilt belägen bostad, där inte någon oförstående omgivning kan ta illa upp.

Ideella insatser tar mycket tid. Medlemskap är sällan någon förutsättning för att få ta emot hjälp från aktiva i organisationerna, utan man försöker i regel hjälpa alla som tar kontakt. Men:

Vi klarar inte om vi skulle öppna dörrarna... alla behov. En person som ville köpa dator, det tog mej tre timmar. Han ville köpa på avbetalning, han hade ingen bil, jag måste skjutsa dit honom, berätta noga om försäkringen, vad det innebär... tre timmar! Nej, det är workshoppen som kommer att hjälpa i framtiden, att vi lär dom, direkt. (Medborgarservice/Föreningen för friskvård)

Intervjupersonernas upplevelser och erfarenheter

Vad är då integration?

Jag har aldrig tänkt på det! Men... för mig är det nånting om att föra samman två ganska olika delar, så att man får nån form av... samförstånd. Så att man kan vandra tillsammans, med respekt. Det handlar inte om att ta död på, eller utplåna något utan att man ska förstå! (Sankta Ragnhilds kyrka)

I intervjuerna förekommer givetvis en mängd olika infallsvinklar inom ramar för olika ansatser till begreppsdefinitioner, erfarenhetsbaserade exempel och exempel på ideala förhållanden. I citatet ovan lyfts fram att integration inte bör vara detsamma som assimilation av ena parten. Nästa röst tar fasta på positiva känslor:

Detta är ett stort ämne! Integration ska omfatta alla nivåer för att människan ska ha det bra och trivas i det hem där den bor. (Islamic Center)

Upplevelser av delaktighet, trygghet och gemenskap är centrala i beskrivningarna men man nämner också andra aspekter, som egna och andras förhållningssätt, olika möjliga vägar till integration och varierande förutsättningar i olika åldrar. Just att vara delaktig i samhället tycks vara kärnan i de flesta definitionsförsök. Delaktighet innefattar en tydlig rättviseaspekt. Det handlar om möjligheter att påverka sin omgivning och situation – något som äldre anses ha särskilt svårt för:

Vill vara en del av det här samhället, vi vill bo och leva här. (Iransk-svenska föreningen)

Vi bor i Sverige, vi är svenskar! (Prei)

Ofta görs distinktioner efter ålder:

Integration är att medverka... men det är det inte många som gör! Det är allra svårast för äldre. (Iransk-svenska föreningen)

En mängd exempel ges på integration i termer av positiva känslor relaterade till delaktighet och känsla av trygghet:

- Att känna trivsel
- Att känna trygghet och glädje
- Att känna tillhörighet
- Känslomässigt: ”Nu är jag hemma!”
- En känsla av harmoni
- Att känna tillit och närhet
- Känslan att vara i trygga händer (särskilt för äldre)
- Att ha sociala kontakter
- Att mötas
- Att ingå i en gemenskap (underlättar att lära svenska språket)
- Att medverka i gemensamma ceremonier
- Att känna närhet till andra människor

Känna närhet, sist på listan här, har en alldeles speciell och i det närmaste ordagrann innebörd för migranter med nära familjemedlemmar som befinner sig på andra platser och inte alltid i säkerhet. Det kan vara svårt att känna sig delaktig i ett samhälle när de människor som står en närmast befinner sig långt därifrån, bokstavligt och bildligt.

Ett sätt att definiera integration är att beskriva *olika vägar* dithän. Ömsesidighet och vänskap hör ihop:

Likaväl som jag tycker att dom som ska flytta hit måste integreras i vårt samhälle, likaväl måste vi integreras i den nya situationen. Som är som den är på grund av att vi har så mycket. (...) Utifrån min lilla inblick här, så har nog förståelsen ökat, jag hoppas lite vice versa också. Men den största positiva integrationen sker ju om nån blir god vän med en annan. (Sankta Ragnhilds kyrka)

Tecken på integration och vägen dit är endast delvis olika kategorier; de så att säga vävs samman i intervjuerna. Politiskt engagemang, till exempel, är både en väg till ökad integration eller delaktighet och ett uttryck för uppnådd integration. En annan aspekt av engagemang är att hålla sig informerad om vad som händer och vad som gäller i Sverige. En av organisationerna, Prei, uttrycker detta i sin övergripande målformulering: ”Målet med organisationen är att sprida vetskap om lagar, vad som gäller här i Sverige”. Iransk-svenska föreningen aktualiserar återigen rättviseaspekten: ”Integra-

tion för äldre är att ha samma information som andra!” Andra, vanligt förekommande, kommentarer i samma anda handlar exempelvis om följande:

- Att känna till svensk lagstiftning
- Att få veta allt och kunna välja
- Att vara politiskt aktiv
- Att besluta, ansvara och ta konsekvenserna

Den till synes ideala vägen till integration anses ofta gå genom aktiva handlingar. En aktiv hållning är också centralt i nästa exempel. Här läggs ömsesidighet till definitionen. En ömsesidig förändringsprocess sägs leda till ett gemensamt som är något annat än det ursprungliga:

A plus B är lika med C! Jag har en kultur som är A, majoritetssamhället har en kultur som är B, och tillsammans får vi en kultur som är C. Integration är att ta del av varandras kultur och känna sig hemma i den som är gemensam, C. (S:t Afrems församling)

Ömsesidighet i relationen mellan migrant och majoritetssamhälle betonas också i termer av förtroende:

Människan måste ha förtroende för det samhälle där hon bor, och myndigheterna måste också ha förtroende för att människor som kommit hit har resurser! (Islamic Center)

Långvarigt engagemang skapar tillhörighet, och kan uppnås exempelvis inom följande:

- Politiskt engagemang
- Idrott

Att etablera och behålla resurser är också kategorier som förekommer frekvent i intervjumaterialet, och som är särskilt aktuella för nyanlända:

Det finns mycket som rör bara det rent materiella i livet. Dom primära behoven måste tillgodoses. Och bara att klara en sån sak i början... visst får man hjälp från sociala myndigheter på olika sätt, men man klarar det olika bra. Och visst finns det behov av att... svenskar, oavsett om det är samhället i stort eller om det är vi individer, vi behöver hjälpa människor till så att dom får vad dom behöver. Det är det primära. Mat, kläder, möbler, allt det här måste funka. Bostad. Men sen, när man har klarat såna behov, så kommer andra saker. Att bli respekterad, att finna mening i livet, allt det där... att överhuvudtaget hitta hem. (Sankta Ragnhilds kyrka)

Fler exempel som har att göra med tillgång till resurser:

- Att ha arbete
- Att prata svenska
- Att ha en begravningsplats

I synen på hur integration idealt uppnås framträder alltså hur man ser på vad integration egentligen är. När integration omtalas i termer av kulturdrag framhålls betydelsen av att få vara, och i viss mån förbli, den man är:

Att lära sig sitt eget språk och sin egen kultur är integration! För det handlar om att känna sig trygg. Är man inte trygg i sig själv, då kan man inte ta del av andras kulturer heller. Då är man vilse. (S:t Afrems församling)

Integration är att ha fred inom sig, att vara sig själv. Man ska inte hålla masken! (Prei)

Ett personligt ansvar och föredömligt förhållningssätt beskrivs på liknande sätt av flera. Det handlar idealt om att uppnå ett tillstånd av ödmjuk nyfikenhet inför det nya:

- Ta till sig av den svenska kulturen
- Att våga ta och ge kritik
- Att integrera sig i miljön
- Att våga ta initiativ till att diskutera och möta andra

Flera intervjupersoner framhåller förekomsten av olika synsätt på integration hos organisationernas medlemmar, synsätt som ibland står i tydlig konflikt med varandra. Det handlar ytterst om vilka ideala vägar till integration som man ser. Skiljelinjen går mellan dem som förespråkar assimilation och dem som absolut inte gör så.

Intervjupersonen på Prei ger ett exempel på hur de som sägs tillhöra ”assimilationsgruppen” går fel när de förnekar sitt ursprung och anstränger sig för att passa in. Organisationen ordnade en fest med stor gemensamt tillagad buffé. Enligt intervjupersonen ville vissa göra ”som svenskarna”, och lät därför barnen rusa fram till buffén före de vuxna: ”Det här är Sverige! Barnen börjar!” Följden blev kaos.

Man talar ibland om integration som något i sig föränderligt. Inte enbart individens behov av utan också möjlighet till integration förändras över tid:

När jag kom till Sverige hade jag känslan att... vilja bevara min kultur. Vi träffades, ordnade fester och så. Men år efter år förändrade saker och ting. Man gifter sig, får barn, barnen blir svenska... Jag började bli aktiv i samhället, engagerade mig i politiken, sitter i olika styrelser... Det är integration för mig! Att befinna sig på samhällets mötesplatser, att mötas. (Iransk-svenska föreningen)

Att integration kan ha olika innebörd i olika åldrar framhålls:

Äldre behöver inte integrera sig lika mycket... (...) Vi har andra förväntningar när vi blir äldre. Första generationens invandrare vill vara ifred, integration är en annan sak i vår generation! (Iransk-svenska föreningen)

I S:t Afrems församling berättar man om en faktisk förändring som gruppen genomgått över den långa tid som man befunnit sig i Sverige och som även berör de äldre:

För de äldre, för 30 år sen, om någon blev remitterad till sjukgymnast eller vattengymnast, det ansågs väldigt konstigt! Medan idag ... idag använder dom sig av både sjukgymnast, vattengymnast och annat! Integration har skett. (S:t Afrems församling)

Till en stor del hänger betydelsen av åldern ihop med förhållandet visavi arbetsmarknaden:

Integration är olika för gamla och unga. Fast det borde vara samma... Äldre och unga har inte samma möjligheter, unga är ute i samhället och tar del av samhällets kultur. Det gör inte äldre på samma sätt. (S:t Afrems församling)

Slutligen en kommentar om ålderdom och trygghetens betydelse för känslan av att höra till:

Att vara nära religiösa servicen ger lugn inför döden. (Islamic Center)

Hinder för integration

Vilka är då hindren för integration? Frågan är intressant eftersom sådana beskrivningar samtidigt också är mer eller mindre indirekta indikationer på hur man alls definierar integration. En spontan reaktion som rör parabolernas betydelse sätter fingret på en central aspekt; det handlar till en viss del om betydelsen av egna val inte minst när det gäller orienteringen mot omvärlden:

Parabler ger information om vad som händer i världen, men inte i Sverige! (Islamic Center)

Vittnesmålen varierar annars över olika områden – uttrycket vittnesmål är adekvat i detta sammanhang eftersom svaren i hög grad rör erfarenheter och personliga upplevelser. Sammanfattningsvis berättar man övergripande om svårigheter i allmänhet som drabbar eller riskerar att drabba medlemmar av den grupp som man tillhör – ibland definierad efter etnicitet, ibland efter religion och ibland eller allra oftast, efter migrationserfarenhet. Ett försök att kategorisera berättelserna om svårigheter eller hinder för integration ger några rubriker, vilka utvecklas i det följande. Det handlar om svårigheter relaterade till:

- Majoritetssamhället/omgivningen
- Organisationen
- Migrationen i sig
- Individen, speciellt den äldre

Olika idealtypiska relationer till, eller synsätt på, *majoritetssamhället* eller *omgivningen* i generell betydelse återspeglas alltså i intervjuerna. Sådana märks även genom olika sätt att betrakta hur integration hindras eller försvåras. Exemplet ovan, där församlingsarbetaren gav röst åt sygruppens kvinnor speglar inte bara påverkansarbete utan åskådliggör också att hinder för

integration kan ha att göra med värderingar och skiljaktigheter beträffande dessa.

Man kan ju se problem på... invandrare som har helt annorlunda kulturer, som kanske inte är accepterade, men som vill bevara... Att bevara sin identitet helt, sitt sätt att leva i ett nytt samhälle, då blir det nästan en form av isolering. Vi har ju problem men det i vissa delar av stan där man bor en stor kultur tillsammans. Det tar väldigt, väldigt lång tid för dom att lära sej svenska då. Jag måste ju säga att jag rekommenderar dom jag träffar att försöka bosätta sej på annat håll för att komma snabbare in i samhället och deras barn får lättare att hänga med. Och det handlar ju inte om att man ska bryta med sin kultur, utan att fungera där man lever om man nu satsar på att bli här hela livet. (Sankta Ragnhilds kyrka)

Det är flera som berättar om en upplevelse av ett allmänt utbrett, svenskt motstånd mot integration. En förklaring till detta tros vara en rädsla hos majoriteten för att gå miste om arbetstillfällen:

Det är nånting konstigt här! Man vill inte att invandrare ska stå på egna ben, här, för då försvinner en massa jobb. (Medborgarservice/Föreningen för friskvård)

De flesta betonar konsensus och samverkan som en väg till integration. Men det finns undantag, där en upplevelse av ojämlikhet är främsta orsak:

Maktfördelningen är dålig idag. Majoriteten vill inte ge makt åt minoriteten. För att förändra det måste man agera! (Iransk-svenska föreningen)

En del av de hinder som tillskrivs svensk offentlighet kommer av myndigheternas regler, eller en orimligt hård tolkning av desamma. På en ort som förekommer i studien gjorde arbetsförmedlingen en restriktiv tolkning av regler på ett sätt som ledde till att ett integrationsprojekt som beviljats kommunala medel gick om intet. Projektet som man ville starta men inte fick gällde ett dagcenter för äldre invandrare drivet av personal rekryterad ur den stora gruppen arbetslösa, medelålders invandrare på orten. Exemplet speglar en upplevd brist på förståelse hos tjänstemän, något som antas bero på att samma tjänstemän inte betraktar människor som kapabla, med resurser. I kommunala organisationer förekommer det självfallet att ansökningar om integrationsprojektmedel avslås. Ett annat exempel på hinder för integration är befintliga verksamheter som inte utformas på för ändamålet bästa sätt. SFI-undervisning som ägnas ordkunskap i stället för konsten att samtala är ett sådant.

Men även motsatsen, en överdriven och naiv tilltro, kan hindra integration för individen. Det handlar då om en obefogad förväntan om, framför allt flyktingars, kapacitet. Flera intervjuade minns svenska myndighetspersoner som berömt sig om tilltro till människors förmåga när samma människor i realiteten i en svår situation har berövats just förmågan av omständigheter som de inte kunnat rå över. Dessa myndighetspersoner, anser man, saknar både inlevelseförmåga och empati. De varken kan eller vill föreställa sig den omställning som det innebär att fly sitt hemland. Människor må ha varit kapabla i sina hemländer, men här i Sverige är allt, precis allt, nytt. Inställningen att de trots detta gott och väl fixar det mesta uppfattas som hjärtlös.

När det gäller äldre invandrare, slutligen, uttalas ibland en kritik mot att dessa inte möts av samma krav som yngre, exempelvis på att gå kurser i svenska. Någon framhåller att även analfabeter borde mötas av krav. Vanligare i intervjuerna är dock tvärtom synpunkten att det ställs för mycket krav på gamla människor:

”Ställa krav” fungerar inte när det handlar om gamla människor! (Islamic Center)

Bakom krav på äldre finns, menar man, orealistiska förväntningar på deras förmåga att lära nytt. En intervjuperson berättar om en ”katastrofal” inställning hos en lärare som höll i svenskakurser för äldre, detta i ett samarbete mellan organisationen och ett lokalt studieförbund. Läraren upprördes över låga ambitionsnivåer hos kursdeltagarna:

Han skrek argt åt deltagarna att: ”Tänk om skattebetalarna visste!” Men dom äldre kommer för att umgås, och vi kan inte förvänta oss så mycket. (Prei)

Flera olika *organisationsrelaterade svårigheter* omnämns också i intervjuerna som svar på frågan om hinder för integration, nämligen:

- Ekonomisk brist
- Otillräcklig kapacitet för stora behov
- För få aktiva
- ”Fel” aktiva
- Inåtvänd organisationskultur
- Geografiska avstånd
- Skadegörelse

Organisationernas ekonomi framhålls av samtliga som en öm punkt. Man lider brist på pengar för att genomföra goda projektidéer, integrationsprojektansökningar avslås, bidrag till organisationsdrivna projekt minskas eller dras in helt. Man har inte råd att ordna verksamheter som man skulle vilja:

Ideellt arbete är ekonomiskt krävande. Men det är också mycket kostsamt att inte ha integration! (Islamic Center)

Ekonomisk brist påverkar inte minst möjligheten att genomföra utåtriktade arrangemang för äldre, exempelvis utflykter som efterfrågas i särskilt hög utsträckning. En aspekt av organisationernas ekonomiska sårbarhet är att alltför få arbetar ideellt, både i organisationernas styrelser och i verksamheterna. Fler engagerade behövs eftersom det är ekonomiskt omöjligt att heltidsanställa kompetenta personer inom organisationerna. Detta drabbar inte minst de äldre medlemmarna:

Vi har inte tid att ta hand om dom äldre, det tar mycket tid och de behöver så mycket! (Prei)

Vissa organisationer har personer med lönebidrag engagerade men dessa, uttrycker någon, utgör inte en fullgod arbetskraft. Det är sårbart att bygga verksamheter på deras närvaro och medverkan. De ideellt arbetande, ”fullt kompetenta” organisationsaktiva i sin tur har heltidsarbete på andra håll, vilket givetvis begränsar deras möjliga organisationsengagemang.

Det finns också hinder så att säga inbyggda i organisationerna, detta genom att icke svensktalande som möts i deras hägn saknar anledning att lära sig svenska. Medlemmar som inte talar svenska kan inte kommunicera med omgivningen i betydelsen majoritetssamhället. Organisationen utgör därmed en alternativ social sfär som bjuder mindre motstånd än svenskspråkiga platser. Åter ett annat, reellt, problem består i att de organisationsaktiva inte heller själva alltid är svenskspråkiga. En till dessa exempel relaterad problematik utgörs av organisationers egenvalda isolering. Denna påtalas av intervjupersonerna som gällande andra invandrarorienterade organisationer – inte den egna. Andra invandrarorganisationer sägs ogärna delta i vad flera kallar för ”svenskt föreningsliv”, och därför uppstår inte integrationsfrämjande kontakter och relationer med andra organisationer med liknande verksamheter och mål. Invandrarorganisationer sägs i detta sammanhang antingen inte vilja (dvs. aktivt motstånd) eller känner inte till (och tar inte reda på) att möjligheten finns.

Organisationerna som ingår i studien möter i realiteten olika hinder och svårigheter i och med att de lever under olika organisatoriska villkor och är placerade i olika slags kontexter. En del finns i storstad, andra på mindre orter eller i stora kommuner. Geografiska avstånd i en mycket stor kommun hindrar personliga möten och gör det svårt för individer att delta i arrangemang och gruppverksamheter.

Till sådana svårigheter som kan tillskrivas omgivningen hör även skadegörelse. Islamic Center i Malmö är den mest drabbade härvidlag. Man har där haft stora kostnader orsakade av skadegörelse och anlagda bränder. Ett annat slags exempel på hinder för integrationen rör *migrationsprocessen* i sig. Migrationen innebär och leder till stora förändringar i människors liv, och oavsett förhållandena i övrigt så medför den svårigheter:

Det blir alltid problem som kommer av själva invandringen. Den ger psykiska problem, det blir skilsmässor ... (Iransk-svenska föreningen)

Migrationsrelaterade svårigheter som lyfts fram i intervjuerna handlar om följande:

- Svenska språket
- Psykisk ohälsa, krisreaktioner, minskad initiativförmåga
- Kulturella olikheter
- Invandrarfientlighet

Bristande kunskaper i svenska är kanske det vanligaste svaret på frågan om vad som hindrar integration, och helt klart allra vanligast när det specifikt handlar om äldre. Äldre flyktmigranter som invandrat på senare tid har

sällan klarat, eller orkat, att lära sig svenska och saknar helt den erfarenhet av svenskt arbetsliv som är grogrunden för svenskinläring:

Arbete ger socialt nätverk ger språk. Därför har äldre svårare till integration! (S:t Afrens församling)

Även svensk arbetslivserfarenhet inrymmer dock begränsningar ur detta hänseende: Många arbetskraftsinvandrare från 1960- och 70-talen har visserligen jobbat mycket, men sägs trots det sakna sådana sociala kontakter där svenska språket hålls levande. Problemet ur ett integrationsperspektiv är att den som inte kan svenska saknar verktyg att ta till sig den information som krävs för att kommunicera med majoritetssamhället och, exempelvis, kunna göra realistiska bedömningar av olika valmöjligheter eller förmedla sina önskemål och synpunkter till vårdpersonal. Bristande kunskaper i svenska är också en viktig orsak till social isolering – något som särskilt sägs drabba äldre migranter.

Man ser också hinder för reell integration mer allmänt i språkbrukets otydlighet i sig, just när det handlar om integration. Ordet är positivt laddat men relaterar inte alltid och i alla sammanhang till någonting konkret:

Integrationspolicier är ofta pappersprodukter. (Islamic Center)

Temat *kulturella olikheter* som hinder för integrationsprocesser framkom spontant i alla intervjuer.

Eftersom olika grupper har olika bakgrund har de olika svårt att integrera sig. Kulturella och språkliga erfarenheter, krigserfarenheter ... sånt spelar roll. (Islamic Center)

Kulturella olikheter anses allmänt vara mest kännbara för äldre personer, som förväntas vara ”närmare det religiösa livet” (Islamic Center). Analfabetism, ett påtagligt hinder för integration, är vanligast bland äldre:

Jag kan se problemen med integration med analfabeter, som har svårt att ta till sig information. (...) Det gäller mest de äldre, och det är dom jag träffar mest. Där är 50 % analfabeter. Dom har bott i Sverige i 20–30 år dom flesta. (...) Dom älskar Sverige, det är inte fråga om det! Men samtidigt så blir det ju svårt. Och då är tryggheten att bo där i det här lilla ghyttot. Om du ursäktar uttrycket, men det blir ju nästan så! (...) Unga människor har ju så hemskt mycket lättare, för det mesta, att ta till sig nyheter. Man kan ju se det på första, andra, tredje generationen, hur man tänker, hur man... man kan ju ta till sej nyheterna först och så sen... nästan slå bort det gamla för att sen återigen ta till sig det gamla igen. Och det där... det är jätteviktigt att det får pågå! Mitt i alltihopa. Att man ser att det är naturligt det som sker. Och där har vi uppgiften att försöka hjälpa dom att hitta ett mönster så att dom kan förstå vad som händer. (Sankta Ragnhilds kyrka)

Området är dock både mångfasetterat och komplext, och kulturell särprägel hör också ihop med klasstillhörighet:

Man tror att en man eller kvinna från Iran är annorlunda. Men det är inte så. Man har mycket gemensamt! Det beror också på vilken kultur, för vissa är det svårare... Lite lättare för medelklasskulturer. (Iransk-svenska föreningen)

Här finns många motstridiga budskap. Senare, i samma intervju, framhåller intervjupersonen betydelsen av kulturella skillnader ur en helt annan synvinkel:

Du är svensk och jag är iranier. Jag kan alltid komma överens med en iranier bättre än med dig. (Iransk-svenska föreningen)

”Invandrare saknar kod för samhället” (Iransk-svenska föreningen). Komplex för den man är sägs också hindra integration:

Vissa vågar inte säga vad de tycker eller hur de har det. Men alla människor har något som de döljer! (Prei).

Migrationsrelaterade svårigheter handlar till stor del om hur individen väljer att förhålla sig till den helt nya omgivningen. Detta i sin tur både beror på och kommer framgent att påverka självförståelsen och självkänslan.

Det finns dom som vill hävda att Sverige är deras första land. De vill undvika en identitet av till exempel svart och svensk. Vi kallar dom assimilationsgruppen! (Prei)

Kulturella skillnader eller rentav kulturkrockar mellan svenskar och invandrare, särskilt bland äldre, framhålls särskilt som hinder för social integration eller med andra ord: kommunikation och kontakt dem emellan.

Vad skulle du säga om någon kom och ringde på och bjöd på kaffe? Svenskarna tror att man är galen om man gör det! (Prei)

Ett påtagligt problem utgörs av en fientligt inställd omgivning. Det händer att invandrarfientliga grupper delar ut flygblad mot invandrare. ”Dom spottar på oss ibland” (Prei). Detta sägs inte utgöra något vanligt eller stort problem, men är både tråkigt och obehagligt att råka ut för.

När det gäller integrationshinder som antas vara särskilt märkbara för *äldre* kommer flera exempel fram. Passivitet och social isolering står i centrum, både en följd av och bidragande orsak till bristande kunskaper i svenska. Äldre som i egenskap av anhöriga ”hämtats hit” av släktingar vilka, i sin tur, inte integrerats i Sverige med jobb, utbildning och så vidare får inte den introduktion eller presentation av det nya landet som de skulle behöva:

Äldre sitter isolerade hemma när de vuxna barnen arbetar. De känner sig ensamma och är mindre integrerade än unga. (S:t Afrems församling)

Avståndet till majoritetssamhället, socialt och mentalt, överbryggas i vissa fall aldrig utan riskerar att växa med tiden.

Ensamheten i det svenska samhället är särskilt svår för äldre invandrare! (Iransk-svenska föreningen)

Okunskap sägs också bädda för motstånd mot kontakter:

Det är svårt för många gamla att våga närma sig andra, de känner rädsla för hur de kommer att bli bemötta. (Islamic Center)

Motståndet kan så småningom riktas mot integration i sig, och underbyggas av omgivningens eventuella krav på de äldre. Man talar också om en känsla av värdelöshet som är vanlig hos invandrade äldre, liksom om ensamhet och bristande tillit till det svenska samhället: ”De känner inte till det!” (Iransk-svenska föreningen). Invandrade äldre sägs, enligt samme intervjuperson, tänka att: ”Svenskarna tycker inte om mig” när de inte upplever sig behärska de sociala koderna. Inte heller den egna familjen uppfattas alltid som tillgänglig:

Äldre invandrare vill inte störa eller irritera sina barn. De unga har inte mycket tid att hjälpa. (Iransk-svenska föreningen)

Här blir just organisationen särskilt viktig:

Mötesplatser för äldre saknas: Äldre vill inte ligga barnen till last, de vänder sig till organisationen istället. (Iransk-svenska föreningen)

Men trots att organisationen är så viktig för många äldre, fungerar den sällan som en plats där egna, nya initiativ florerar:

Äldre vill eller orkar inte driva egna frågor. Det är ingen som kandiderar! De arrangerar ingenting själva utan dom vill att någon av oss ska göra det. Rädda äldre vårdtagare vill att vi ska ta hand om dem. Dom är mycket beroende av oss! (Iransk-svenska föreningen).

Äldre sägs alltså sällan våga ta egna initiativ, i stället längtar de hem – och glömmer efter hand bort den svenska som de lärt sig. Många är isolerade, detta även om de varit i Sverige så länge som, i vissa fall, upp till 30 år.

De äldre är beroende av kyrkan – och teve. Det hela blir mer begränsat för dem. Prästen har en viktig roll. Men ... Detta skapar en slags isolering: ’Det är den tolkningen och ingen annan som gäller!’ Kyrkan blir ett slags filter för världen... (...) Äldre har alldeles för lite kunskap om vad som händer i samhället och vad som händer i världen! (S:t Afrems församling)

Omgivningens förväntningar och inställning spelar, slutligen roll. Här är några uppfattningar, dryftade i intervjuerna och som handlar om svenska pensionärer:

- Det finns många svenska pensionärer, men de har inte tid för invandrade äldre
- Svenska pensionärer har så mycket att göra
- Invandrade äldre vill inte medverka i möten med svenska äldre i PRO eftersom det skulle kosta att vara med och använda PRO:s lokaler
- Svenska äldre vill inte prata med äldre som inte talar svenska

- Invandrade äldre gör motstånd mot Allaktivitetshus på grund av språket, och detta utgör ett konkret hinder för integrationsprojekt drivet av organisationen
- Vädret och klimatet i Sverige är svårt, speciellt för de äldre

De är ofta ledsna över vädret! (Iransk-svenska föreningen)

Kvinnor och män

Det framgick inledningsvis i detta kapitel att kvinnor dominerar som gruppdeltagare i olika verksamheter. Genusfrågor tycks emellertid inte vara särskilt omdebatterade eller analyserade i organisationernas hägn:

Vi tänker inte så mycket på olikheter i integrationsbehov eller mellan kön. (Islamic Center)

Även på Prei menar man att kvinnor och män har samma behov av integration, men framhåller att vägarna dit är olika beroende på kön. Kvinnor möter varandra genom olika aktiviteter, och särskilt äldre invandrade kvinnor delar en kvinnospecifik kultur relaterad till hemmet. Det handlar om barnuppfostran, matlagning, sömnad och så vidare. ”För män, det är bara teori!”. Kvinnor sägs vidare engagera sig i konkreta frågor genom att bevista politiska möten som rör just dessa, men är mindre intresserade än män av beslutsprocessen i sig. ”Kvinnor är insatta i familjeangelägenheter, medan männen mest är intresserade av makt”. Att kvinnor skulle vara till naturen mer sociala än män lyfts fram av flera, men också andra, upplevda könsrelaterade skillnader:

Äldre män vill inte vara med kvinnor, om det inte är fest. (Iransk-svenska föreningen)

De gamla männen har andra intressen, idrott och spel... Kvinnor och män har olika sätt att umgås. Kvinnorna har sin stolthet i relationer, familjen, hemmet... (Islamic Center)

Intervjuerna visar vidare olika synpunkter på kvinnors respektive mäns intresse i allmänhet av aktiviteter. Två exempel:

Enskilda män vänder sig till organisationen med frågor, men de deltar inte i aktiviteter. (Iransk-svenska föreningen)

Det är lättare för männen att integrera sig, de känner sig hemma och ställer upp. (Islamic Center)

I S:t Afrems församling skiljer man tydligt mellan olika generationer när det handlar om genus och könets betydelse i integrationsprocessen. ”Äldre har samma begränsade möjligheter, oavsett kön”. En annan aspekt har att göra med vistelsen i Sverige: ”Man måste leva med tiden, och vårt folk är trogna det land som de bor i. Vi har ju inget eget!” Intervjupersonen berättar om hur det har hänt mycket för den egna gruppen under de dryga 30 år som den funnits, och vuxit, i Södertälje:

Förr, män och kvinnor tilltalade inte varann. Jag kom 1975 och har ändrat mig till... 75 %. Mina barn till 90 %, och deras barn... det blir ingen skillnad! Nu studerar unga kvinnor på andra orter, och det är inget konstigt. Men i början, då ojade dom sig! (S:t Afrems församling)

Här finns också andra erfarenheter. Den avslutande kommentaren om genus handlar om unga, nyligen invandrade:

Att det är problem för män i vårt svenska samhälle, det inser jag. Jag misstänker att det är svårare för män. Dom har ju oftast en mycket, mycket gammaldags syn på man och kvinna. 100 år tillbaka i tiden! När man kommer hem till ett ungt par med nyfödda barn... så säger jag till karln att det är dags att duka ut. 'Det gör hon', säger han. 'Nej men hon ska ju strax amma...', 'Nej men det gör hon'. Och då kan jag utkämpa en kamp där, och så berättar jag hur det sker i Sverige, med svenska män. 'Det är inte möjligt!' Jag svarar: 'Jo, det är möjligt. Om ni ska kämpa för att jobba i Sverige så måste ni lära er att det här är det som förväntas.' Och så gör vi det tillsammans. Med respekt måste man göra det, men... (...) Jag tror att mannen har det svårare. (Sankta Ragnhilds kyrka)

Återkoppling?

Återkoppling från de berörda om hur de värderar det som organisationen gör sägs i samtliga fall ges spontant och muntligt. "I dagligt snack", uttrycks det i Islamic Center, där man även har ett pärmsystem där folk kan skriva in sina åsikter. På samma plats tillkommer en årlig utvärdering som innebär att medarbetare på moskén intervjuar pensionärer som varit på besök under året. Av intervjun framgår inte om alla äldre intervjuas eller hur urvalet görs. Det framgår inte helt klart hur informationen som samlas in hanteras, men klart är att "Folk vill ha mer och mer". En liknande kommentar fälls i Iransk-svenska föreningen, som även lyfter fram att:

De äldre är aldrig nöjda utan vill alltid ha mer! De klagar på årsmötet, och vill ha mer utflykter. (Iransk-svenska föreningen)

Inte heller i Sankta Ragnhilds kyrka efterfrågar man deltagarnas feedback när det handlar om olika aktiviteter – i synnerhet inte ur integrationsperspektiv: "Absolut inte! Vi har inte den ambitionsnivån". Men varken här eller i någon annan av organisationerna uttrycks någon tveksamhet när det gäller tilltron till medlemmarnas öppenhet och förmåga att uttrycka sina synpunkter:

Våra medlemmar har alltid yttranderätt! Och vi är känslomänniskor och säger alltid vad vi tycker, på gott och ont! (skratt) (S:t Afrems församling)

I en av intervjuerna uppkommer en livlig diskussion om vilka värden som är bra och vilka som är dåliga; detta i samband med frågor kring organisationens syn på integration respektive assimilation. Intervjupersonen får frågan hur organisationen skulle agera om en utvärdering visade att många medlemmar vill att kvinnor och män på familjeläger eller liknande ska bada bastu samtidigt? Svaret kommer direkt och med eftertryck: "Då skulle vi

säga... aldrig!” Hur vet man då vilka värden som är viktiga att bevara genom integrationens processer, hur identifieras de?

Vi pratar om det varje dag! Vissa saker är bra, andra är dåliga. Vi tar alla traditioner som är samhällsbyggande, och dom som är samhällsskadliga, dom ska vi kasta bort! (Prei)

Men hur vet man skillnaden? Svaret, omigen med eftertryck: ”Vi vet!”

Vi kan inte ta allt från svenska samhället! Ingen har 100 % perfekt kultur. I min kultur finns mycket dåligt och det finns i varje människas kultur. Man måste kasta bort det som är skadligt, till exempel att aga barn. Vi måste lära oss av svenskarna att respektera kvinnor, att respektera tid... Men vi respekterar gamla, föräldrar... vi tar hand om folk som har sorg... Såna saker kan man lära sig av oss! (...) Vi som jobbar med integrationsfrågor har lärt oss att man måste förstå olikheterna. Äldre svenskar vill inte få spontana besök, och vi måste acceptera människor som de är. (Prei)

Integrationsarbete i civilsamhället – jämförelser och diskussion

---

Syftet med denna rapport är att ge ökad kunskap om konkret arbete som bedrivs inom frivilligorganisationer med målsättningen att öka integrationen av barn och unga respektive äldre med invandrarbakgrund. I det följande diskuteras vad som framkommit i intervjuer med organisationsaktiva, främst när det gäller insatser och verksamheter för integration men också när det gäller olika uppfattningar om integrationens (ideala) väsen samt vad som påverkar integrationsarbetet, inklusive upplevda problem eller hinder för integration i stort. Olika synsätt som dryftats i intervjuer om arbete med inriktning på barn och unga respektive äldre lyfts fram och diskuteras i en jämförande ansats. Några särskilt intresseväckande iakttagelser från intervjuerna om frivilligsektorns roll för ökad integration diskuteras slutligen.

Medborgare som engagerar sig inom civilsamhället gör det ofta för att organisationerna däri åtnjuter en speciell frihet både att definiera problem och finna lösningar. Vi vill påminna om att intervjupersonerna, som har valts från ett mindre antal organisationer och alla är verksamma i organisationernas dagliga arbete, uttalar sig om egna erfarenheter och synpunkter. En (svenskfödd) intervjuperson berättar till exempel att hon rekommenderar invandrare som hon träffar att flytta till mindre segregerade områden för att komma snabbare och lättare in i vad hon kallar ”det svenska samhället”. Intervjupersonen ifråga gör detta inte som representant för sin organisation utan snarast som medmänniska och av personliga erfarenheter. I en studie som denna är det svårt, för att inte säga omöjligt, att tydligt särskilja mellan organisationens målsättningar och arbete och intervjupersonernas personliga ställningstaganden. Organisationsaktiva agerar som de finner bäst, inte nödvändigtvis alltid på uppdrag av organisationen eller ens i enlighet med organisationens riktlinjer eller policy, om en sådan finns artikulerad. Samtidigt associeras de otvetydigt av omgivningen med organisationen och uppfattas ofta som dess representanter.

Intervjupersonerna gör sällan åtskillnad mellan olika kategorier av invandrare. Benämningen invandrare används generellt. Detta kan förklara vissa oklarheter eller motsägelser i diskussioner om integration som fenomen och konkret verklighet.

Verksamheter och insatser: sociala behov i centrum

De flesta organisationer i denna studie riktar sig till alla åldrar. Intervjupersoner från organisationer som primärt riktar sig till vuxna hävdar att man därmed påverkar viktiga delar i ungas liv på ett sätt som indirekt är till gagn även för deras integration. Här finns vidare organisationer med inriktning på

arbete *för* barn och unga och sådana som säger sig arbeta *med* barn och ungdomar. I regel beskrivs kärnverksamheten som överordnad riktat integrationsarbete. Organisationerna uppfattas *i sig* som ett medel att nå ökad integration. Detta är ett resultat i sig, som ger nya perspektiv på studiens utgångspunkter i form av frågor om konkret integrationsarbete.

Det som lyfts fram som det allra viktigaste för integration i allmänhet är goda sociala relationer och tillgång till heterogena sociala nätverk. När vänskapsrelationer uppstår, menar man, sker integration och det är framför allt här som frivilligsektorn kan bidra till integrationen i samhället i stort. Det viktigaste för ett lyckat integrationsarbete anses också, i linje med detta, vara att skapa möjligheter för människor att mötas, exempelvis genom att ordna aktiviteter och mötesplatser där människor kommer samman.

Synen på människors behov av sociala sammanhang och relationer motsvaras alltså väl av de verksamheter som man berättar om, vilket i sin tur även hänger samman med vilka olika arenor och mötesplatser som uppfattas som viktiga ur integrationshänseende. För organisationer med barn- och ungdomsinriktad verksamhet handlar det främst om familjen, skolan och fritidslivet inklusive de olika vuxna aktörer som vistas och verkar där. Samverkan lyfts fram som en viktig del, särskilt med hemmen och skolan. De arenor som på motsvarande sätt betonas i intervjuerna om äldres integration är det sociala livet i allmänhet, hälsovård och i viss mån äldreomsorg. Här är alltså arenorna mycket brett formulerade. Arbete för att underlätta en medborgarroll på lika villkor för äldre invandrare som andra medborgares lyfts särskilt fram.

En mängd olika typer av aktiviteter som ska leda till ökad integration av barn, ungdomar och äldre omnämns. För att möjliggöra att samlas kring något som är gemensamt skapas träffpunkter, festligheter eller ceremonier kring högtider – gärna sådana som man uppfattar som typiskt svenska sådana. När det gäller de unga vill man påverka synsätt och agerande (både hos barnen och hos deras närstående vuxna) genom pedagogiskt arbete med olika grupper, exempelvis i workshops eller med rollspel. Man förmedlar information om föreningslivet för att öka ungdomarnas deltagande. Medan integrationsinriktat arbete i förhållande till unga har en tydlig och stark pedagogisk ambition, skyr man i det äldreinriktade arbetet sådana ansatser. Aktiviteter för äldre består främst av mer eller mindre organiserade grupper som samlas kring gemensamma intressen och livsfrågor. Samhällsinformation och information om hälso- och sjukvårdsrelaterade frågor är vanliga teman. När det handlar om äldre arbetar man för att åstadkomma dialoger med beslutsfattare, och därigenom kunna påverka beslut om det lokala välfärdsutbudet. Opinionsbildning riktad till en mer allmän publik nämns inte av intervjupersonerna i denna studie.

Definitionerna av integration i termer av sociala sammanhang och de relationer som kan uppstå placerar sig relativt långt ifrån en allmänpolitisk, möjligen mer gängse, definition i arbetsmarknadstermer. Arbetets betydelse för integrationen i samhället har haft en underordnad betydelse i intervjuerna här, vilket må vara naturligt med tanke på vilka målgrupper som stått i fokus. I den mån arbetslivet alls nämns framträder i viss mån konkurrerande synsätt om dess roll som möjliggörare av integration. Många av de i Sverige åldrade arbetskraftsinvandrarna uppges sakna vänskapsrelationer med

svenskfödda. De beskrivs som socialt isolerade efter att ha ägnat mesta tiden åt arbete som inte på ett självklart sätt inneburit sociala kontakter – speciellt inte med svensktalande. Svaret på frågan huruvida ekonomisk integration leder till social sådan må skifta. Arbetstillivets roll för integration varierar rimligen med en mängd faktorer, som till exempel tidpunkten för invandringen, generations- och åldersgrupptillhörighet, klassbakgrund och utbildningsnivå, vilka arbeten som är eller var aktuella, bostadsort och så vidare. Det var framför allt tillverkningsindustrin som rekryterade människor från södra Europa på 1950-, 60-, och 70-talen: dagens åldrade arbetskraftsinvandrare (Svanberg & Tydén 1992). Dagens arbetande invandrare har delvis andra förutsättningar, genom att de i regel ingår i en flyktingrelaterad migration. Även arbetsmarknaden har förändrats. De relativt nyligen invandrade återfinns ofta servicesektorn. Många har svårt att initialt få arbete. Hur deras erfarenheter kommer att påverka integrationsprocesserna på sikt återstår att se. Sammantaget antyder intervjuerna utrymme för en diskussion, som dock inte tas i anspråk, om inte minst klasstillhörighetens betydelse för integrationsprocesser.

Stöd till enskilda

Stöd till enskilda ges ofta, på ett praktiskt och högst påtagligt sätt. Man följer med vid sjukhusbesök, översätter brev och dylikt. Till barn och unga i en flyktingsituation ges ekonomiskt bistånd i olika former i syfte att utjämna ojämlikhet i förhållande till andra familjer – en slags till det offentliga ersättande roll, om än ofrivilligt. Motsvarande tycks inte förekomma visavi äldre.

De organisationsaktiva beskriver betydande inslag av ideellt arbete, som dock egentligen inte verkar uppfattas som organisationsreguljära uppgifter. Särskilt organisationerna med äldreinriktning beskrivs som sociala nätverk, eller rentav ställföreträdande familjer, i en situation när storfamiljen genomgår en kraftig omvandling och integrationsprocessen kan ta sig olika uttryck i olika generationer. Flera intervjupersoner påpekar att gamla människor helst inte vill störa sina vuxna barn, upptagna som dessa är av arbetsliv och kärnfamilj.¹⁸ Kanske är det allra tydligast på den mindre orten att man sällan åtskiljer mellan insatser med vilka man representerar organisationen och de ideella insatser som man gör som privatperson. Man gör helt enkelt det som man anser behövas. Det rör sig i dessa fall om ett fåtal ideellt aktiva som gör väldigt mycket, och en slutsats bör vara att organisationerna och det arbete som bedrivs inom dem härmed är sårbara.

Det faktum att ”folk vill ha mer och mer”, som sägs angående många äldreinriktade verksamheter, kan tolkas både som att man gör så bra saker att det väcker mersmak och att man inte gör tillräckligt. Endast i ett par organisationer samlas information in om målgruppernas synpunkter, exempelvis via utvärderingar av verksamheten. Intervjupersonen från en enda organisation berättar om regelbundna utvärderingar där brukarna tillfrågas direkt. I

---

¹⁸ Det ska här noteras att man här inte beskriver skröpliga äldre med stora omvårdnadsbehov utan snarast äldre med sociala behov som inte (längre?) förefaller kunna tillgodoses inom det sociala nätverket. Se Forssell 2004 om hur migrations- och integrationsprocesser inverkar på *omsorgsmönster* när det handlar om äldre.

några föreningslokaler finns pärmar eller lådor där den som vill kan lämna anonyma synpunkter eller efterfråga verksamheter av olika slag. Intervjufrågorna om feedback från brukarna om organisationernas verksamhetsutbud mottogs överlag med viss förvåning: Man tycks dock genomgående ha intrycket av (eller övertygelsen om) att brukarna eller medlemmarna känner sig oförhindrade att uttrycka sina synpunkter och önskemål. Vi vet inte, och har i denna studie inte haft möjlighet att ta reda på, hur denna uppfattning överensstämmer med verkligheten. Ett intryck från intervjuerna är dock att brukarens röst kommer till starkare uttryck i äldreverksamheter än i barn- och ungdomsverksamheter. Bilderna av barns och ungdomars integration tycks i hög grad präglas av de vuxna organisationsrepresentanternas uttalande uppfattningar om barn och unga och vad man antar är bra just för dem. Man relaterar sällan till vad unga själva har uttryckt. Förhållningssättet som beskrivs är fostrande snarare än att det bygger på en dialog med de unga.

Unga och äldre – olika perspektiv

Ideal integration för äldre beskrivs som ett tillstånd där rättvisa råder, delaktighet är norm och realitet och där ingen tvingas till oönskad ensamhet och isolering. Vad integration är och vad det kan innebära bör enligt intervjupersonerna i barn- och ungdomsorganisationerna definieras och ständigt omprövas, eftersom innebörden tenderar att förändras över tid och fyllas med olika mening beroende på situation och på olika personers olika tolkningar. Definitionerna är trots detta viktiga, inte minst eftersom de har en reell påverkan på beslut om fördelning av resurser avsedda att främja integration.

Sättet på vilket intervjupersonerna talar om olika målgrupper antyder inte endast olika förhållningssätt visavi sina brukare beroende på ålderstillhörighet, utan även en skillnad i förväntningar när det gäller integrationsprocesser. Äldre invandrare framstår jämfört med de unga som obönhörligt kulturimpregnerade, och tillåts gärna så förbli. Intervjuerna låter visserligen ana en viss ambivalens i förhållande till de äldre: samtidigt som de ska skyddas från mycket som är nytt för dem bör de motiveras till aktivitet och engagemang. Men påfallande ofta och konsekvent diskuteras just äldre i termer av kultur. Unga, däremot, antas på ett naturligt sätt integreras i betydelsen anpassa sig till omgivningen. Detta förväntas ske framför allt via skolan där de automatiskt kommer i kontakt med såväl svenskfödda som majoritetssamhällets normer och värderingar. När aktiva inom barn- och ungdomsområdet ska ge mer konkreta illustrationer av ungas integrationsprocesser handlar dessa också ofta om anpassning, ibland ömsesidig sådan mellan svenskar och invandrare men oftare av invandrare enbart. Anpassning, kommenterar flera, är inte detsamma som assimilering (se vidare nedan). Förväntningarna på ungas anpassningsförmåga är emellertid flerfaldig. Unga beskrivs både vara tvungna och förmögna till att såväl anpassa sig till det nya landet som att smälta in i sammanhang där ursprungskulturens normer är rådande.

Integration som fenomen är på det stora hela taget svårt att ringa in. Bilden av intervjupersonernas förståelse av vad integration egentligen är hur den borde vara och åstadkommas varierar. Integration ses som något i grunden *aktivt*: man integrerar sig, eller *passivt*: man (tillåts) bli integrerad. Beroende på ståndpunkt, som ofta varierar inom ramen för en och samma in-

tervju, formuleras olika förhållningssätt visavi och förväntningar på omgivningen respektive enskilda individer. Förväntningarna på förändring koncentreras dock på invandrarna och inte i realiteten på majoritetssamhället. En kompletterande tolkning är att uttalandena är uttryck för samma slags närmast vanemässiga retorik som tillskrivs offentliga texter av policykaraktär om integration. Ytterligare en tolkning är att det helt enkelt är svårt att anpassa verksamheter efter ideal. Ett exempel på skillnad mellan ideal och praktik är att intervjupersonerna när de ombeds beskriva hur de ser på integration ofta svarar i termer av ömsesidiga processer, samtidigt som merparten av de insatser och verksamheter som de beskriver riktas till invandrare enbart. Visst finns ansatser till att skapa mer allmänna mötesplatser, men det tycks vara svårt att förverkliga vad man önskar i denna väg.

Vad påverkar?

Organisationernas arbete för ökad integration påverkas av flera saker, exempelvis lokalsamhällets demografi, i vilket stadium av en eventuell asylprocess som de man möter befinner sig i samt hur länge samma människor har varit i Sverige.

Asylprocessen utgör ett påtagligt strukturellt hinder för integration av både vuxna och unga. Tiden i väntan på beslut beskrivs som särskilt nedbrytande, bland annat eftersom den asylsökande inte tillåts arbeta. Väntan i sig anges ha en negativ inverkan. Nyanlända behöver mycket praktiskt och ekonomiskt stöd. Invandrare utan hemland att kunna återvända till, statslösa, reser delvis specifika krav på integrationsarbetet. På längre sikt kan det rentav vara en fördel ur integrationshänseende att sakna möjligheten att återvända, eftersom incitamenten för integration då blir stora.

Äldreomsorgen är föremål för en allmänt hållen kritik, och kommunala barn- och ungdomsförvaltningar kritiseras för att vara stelbenta och revirtänkande – vilket anses gå ut över integrationsarbetet för barn och unga. Offentliga aktörer, menar flera vidare, ställer alltför höga krav på invandrare. Ibland upplevs kraven tvärtom alltför lågt hållna. Av detta framgår också att det kan vara svårt för det offentliga att möta migranter, speciellt flyktingar, på ett prointegrativt sätt – det vill säga på ett sätt som varken förminskar deras kapaciteter eller kräver för mycket.

Intervjuerna ger vidare uttryck för hur slutmålet med integrationsprocessen, idealtillståndet, kan tänkas se ut. Inledningsvis här nämndes Poopolas (2002) sammanfattning av olika innebörder av integration, och i intervjuaterialet framträder återigen olika synsätt på unga och äldre. Intervjupersonerna från barn- och ungdomsinriktade organisationer lyfter särskilt fram inkluderingsaspekten medan man från äldreinriktade organisationer betonar jämlikhet och rättvisa. Förståelse, ömsesidighet samt att ta till vara ”det goda” från olika kulturer framhålls som idealt. Tolkningarna av vad som är det goda är dock inte entydiga, och integrationen uppfattas ha sina gränser – särskilt i frågor som är kopplade till kvinnosyn och förhållningssätt kring kropp och nakenhet. Frågor om genus är helt centrala i barn- och ungdomsinriktade organisationer. Anpassning till ”det svenska” beskrivs i vissa fall både som ofrånkomlig och nödvändig för de unga samtidigt som en viktig parallell kompetens består av att kunna förhålla sig både till sin ursprungs-

kultur och till majoritetssamhället. Särskilt flickorna förväntas hantera flerkulturella förväntningar på ett sätt som inte ska stöta någon. Här aktualiseras en fråga om hur en eftersträvad duokulturell position kan tänkas påverka de unga. Vilket personligt pris betalar den som söker anpassa sig både hemma och i skolan?

Vissa flickor med invandrabakgrund beskrivs av de svenskfödda aktiva som i särskilt hög grad begränsade av sina familjers kulturella normer. Den unga invandrade kvinnans frigörelse tolkas här utifrån en svensk referensram, något som de los Reyes (2002) pekar ut som ett vanligt angreppssätt även inom den svenska akademiska genusdiskursen. En bild av den passiva invandrarkvinnan som behöver stöd för att kunna frigöra sig från sin ursprungskulturs patriarkala struktur framträder även i intervjumaterialet, och vi kan jämföra med det mediala typgalleri som Brune (2002) beskriver och betecknar som stereotyp. Invandrade kvinnors frigörelse mäts i graden av avkläddhet och kroppslig frigörelse. Några intervjupersoner ifrågasätter dock både den förment fria svenska synen på kropp och nakenhet och existensen av en i det närmaste idealisk svensk jämlikhet. För övrigt varierar åsikterna om hur man bör bemöta och hantera de komplikationer som könstillhörighet för med sig i form av olika förutsättningar för pojkar och flickor. Någon entydig lösning förespråkas inte.

Äldre och genus röner inte alls motsvarande intresse eller engagemang. Här förekommer istället mer allmänt hållna formuleringar om hur äldre män och kvinnor förmodas skilja sig åt genom, framför allt, sociala preferenser och förmågor. Någon diskussion om kropp och nakenhet motsvarande den som förs när det gäller unga förs inte. Ett område där dessa teman i princip skulle ha kunnat aktualiseras vore exempelvis äldreomsorgen, men i den mån äldreomsorg för äldre omnämns som integrationsområde så artikuleras i vart fall inte genus. Den relativa avsaknaden i intervjumaterialet av mer ingående reflektioner om äldreomsorgen och den åldrande migrantbefolkningen kan bero på att de organisationsaktiva sällan möter de mest skröpliga och omsorgsbehövande äldre invandrarna.

Kulturella olikheter och integrationsretoriken

Initialt i intervjuerna sägs ofta, apropå kulturell olikhet, att eftersom vi alla är människor liknar våra erfarenheter varandras. Detta nyanseras dock vartefter, och en uppfattning om väsentliga kulturella skillnader och värderingskiljaktigheter framträder i stället. Sådana utgör i sak hinder för integrationsprocesser. Att det råder olika syn på vilket sätt att leva på som är rätt och riktigt märks inte enbart när det handlar om kropp och nakenhet. I intervjuerna framkommer ibland synsätt på integration som mycket påtagligt uttrycker ideala förhållningssätt visavi kulturella skillnader mer övergripande. Ofta antyds en huvudsakligen statisk kultursyn; man beskriver kultur som något fast och enhetligt som invandrare bär med sig fram till den dag de anländer till Sverige. Detta utgör en skillnad från de mer konstruktivistiskt orienterade tolkningarna av kultur som framträder i olika texter om ämnet. Hur vet man då vilka värden som bör eftersträvas, och hur förhåller man sig till människors eventuella över tid ändrade inställning till det? Här anar vi en möjlig konfliktkälla, nu eller i framtiden. Om, eller när, kulturell

förändring inträffar så kan det antas utmana vissa av organisationernas självförståelse eller inriktning som dessa har beskrivits här. Kulturella förändringsprocesser tar dock tid, och stannar ofta upp vid ett uppbrott.

Kulturdrag och kulturskillnader framhålls alltså i viss mån som försvårare av integrationsprocesser. Däremot lyfts varken etnisk identitet eller religiösa olikheter på motsvarande sätt. Det är också sällsynt med vittnesmål om upplevelser av diskriminering på grund av hudfärg eller liknande. Sådant förknippas annars med integrationshinder i texter om ämnet. Denna avsaknad av kommentarer väcker frågor: Beror den på att etniska eller religiösa olikheter och diskriminering inte upplevs som orsaker till några större problem? Eller beror det tvärtom på en ovilja att artikulera sådana fenomen eftersom de är särskilt brännbara?

Integration är, för att citera flera intervjuade, politiskt korrekt att nämna och omhulda i det offentliga samtalet. Många intervjupersoner med egen invandrarbakgrund tolkar in en assimilatorisk ideologi i offentliga texter. Det är tydligt, framhåller man, att många röster i det offentliga samtalet menar assimilation när de talar om integration. I samtliga intervjuer berörs en konflikt mellan olika synsätt på integration, där assimilation av vissa framhålls som en förvrängd, nästan perverterad form av anpassning medan man av sätten på vilka andra talar om integration kan ana att de ser gränser för vad som kan integreras och hur det idealt ska ske. Argumentationen i det förra fallet går ut på att de som någon benämner ”assimilationsgruppen” eftersträvar svenskhet, som här tolkas som normlöshet. Integration, anser man här istället, handlar snarare om att ha en så stark identitet att möten med majoritetssamhället inte upplevs som hotfulla. Ovan nämndes att segregation sällan lyfts fram som någonting positivt i texter eller offentlig debatt. I intervjumaterialet antyds dock en skillnad i synsätt mellan organisationer för äldre där flera intervjupersoner förespråkar segregation av olika slag. I realiteten, det vill säga med tanke på de verksamheter och insatser som lyfts fram, ser man segregation som en viktig väg mot integrationens fullföljande, detta eftersom segregation anses stärka kulturell identitet.

Synen på integration i allmänhet och på organisationens arbete är intimt sammanflätade. Verksamheten i sig sägs ofta syfta till ökad integration, även om det inte artikuleras annat än på direkt förfrågan. Därför uppfattas ibland själva *integrationsprocesserna i samhället* bli hotade av att organisationen inte kan fungera optimalt – vare sig det beror på alltför få aktiva eller otillräckligt ekonomiskt föreningsstöd. Frågan kan ställas om sådana uttalanden speglar resultaten av en analys av sakförhållanden eller om de organisationsaktiva själva så att säga smittats av den integrationsretorik som man hävdar kännetecknar det offentliga samtalet.

Intervjuerna åskådliggör alltså i realiteten delvis olika synsätt på *vad som bör integreras* och *vad som anses vara typiskt svenskt* – kanske särskilt påfallande när det gäller äldre. Särskilt en av intervjuerna ger en påfallande rättfram bild av en uppfattning om faktiska, kulturellt betingade olikheter mellan svenskar i allmänhet (en kategorisering som självfallet kan problematiseras) och organisationens invandrade medlemmar, de flesta muslimer från Afrikas horn. Föreställningarna om vad svenskhet är styr eller i alla fall påverkar förhållningssätt här och nu. Organisationerna som de beskrivs här ter sig nästintill som en slags integrationsbuffert, där organisationsaktiva

tillgodoser behov och filtrerar beteenden som de uppfattar att de offentliga organisationerna inte klarar av eller som inte är acceptabla i den svenska omgivningens ögon. Det blir påfallande att de organisationsaktivas tolkning av svenskhet kan vara mycket betydelsefull för hur man väljer att agera, och därmed också vilken bild av likhet eller olikhet man upprätthåller. Ett exempel är hur man i intervjuerna om äldreinriktade verksamheter och insatser antyder eller uttalar en jämförelsegrupp i äldre svenskfödda, som inte förväntas lida av liknande problem och bekymmer som äldre invandrare (exempelvis att inte ha resurser att påverka sin situation genom tillräcklig information eller kunskap om äldreomsorg och vård, eller att uppleva oönskad ensamhet och social nöd). En bild framträder här av aktiva och upptagna svenska äldre, nyfikna på nytt men med obefintligt utrymme för varaktiga, nya relationer. Den ter sig förenklad, och kan självfallet problematiseras. Inte minst bland de äldsta medborgarna finns rimligen åtskilliga äldre med svaga eller otillgängliga sociala nätverk – detta oavsett bakgrund. Det kan handla om änkor och änklingar men också barnlösa äldre och familjer vilkas medlemmar av olika generationer bor långt ifrån varandra. Frågorna väcks hur integrationsbuffertbeteenden och idealiserade bilder inverkar på integrationsprocesser – främjar de sådana eller förhåller det sig i själva verket tvärtom?

Frivilligsektorns olika roller – en diskussion

Hur kan vi förstå organisationerna i denna studie mer i allmänhet, utifrån de typologier som nämndes ovan över olika avsedda funktioner visavi det offentliga? Innan vi går in på detta vill vi framhålla en viktig tolkning som rör betydelsen av att lyfta fram och diskutera vilka värderingar som kan anses som okränkbara i det svenska samhället och vilka som det kan kompromissas om (Peralta 2005). Här torde organisationer liknande de som intervjupersonerna har berättat om kunna spela en viktig roll, och här kan finnas outnyttjade möjligheter att aktivt bringa i dagern olika synsätt och värderingar i syfte att kunna diskutera och problematisera dessa. Det har framkommit att opinionsbildning inte är något centralt integrationsarbete bland dem som har kommit till tals i denna studie. Här finns en skillnad om vi jämför med andra organisationer i det svenska civilsamhället, som till exempel typiska pensionärsorganisationer som PRO och SPF, anhörigorganisationer med äldreinriktning eller patientorganisationer. Kan en brist på opinion vara en bidragande orsak till tröghet i integrationsprocesser? Exempelvis äldreomsorgen har, genom anhörigorganisationer och brukarorganisationer, under senare år fått mycket plats i media – med resultatet att den blivit en het potatis i den offentliga debatten. Är det kanske inom organisationerna – liksom i samhället i övrigt – oklart och motsägelsefullt vad integration är och vad man egentligen vill åstadkomma genom ett integrationsarbete? Integrationsdebatten i svenska media drivs i huvudsak av offentliga aktörer och media självt. Denna iakttagelse lyfter åter fram frågor om civilsamhällets roll som formare av den samhällsdebatt som har betydelse för realpolitik – inklusive styrningen av forskningsmedel.

Blennergens (1992) benämningar av idealtypiska avsedda roller hos civilsamhällets organisationer visavi det offentliga i avantgarde, komplement,

alternativ och ersättare utvidgades senare med rollen av länk (Nordfeldt 1999). De barn- och ungdomsorganisationer som beskrivs här kan närmast tillskrivas rollen av *avantgarde*, främst när det gäller det påverkansarbete som bedrivs. I viss mån kan även relationerna som beskrivits här tolkas i termer av *komplement* till den offentliga välfärden, kanske allra främst på den mindre orten där man ger mycket praktiskt stöd till asylsökande (vare sig det sker i organisationens namn eller inte). Funktionen som *länk* är helt central i organisationerna med inriktning på äldre. Även den *avantgardere*-laterade rollen kan utläsas här, i att man söker etablera nya verksamheter som till exempel utbildningar för nyanlända invandrare eller äldreomsorg med speciella hänsyn efter kultur. Etablerade typologibenämningar täcker självfallet inte in alla avsedda relationer mellan frivilligsektorn och det offentliga, och åtskilligt görs inom organisationerna här som alls inte har att göra med sådana relationer. Den uppgift som intervjupersonerna i denna studie allra mest lyfter fram är att erbjuda sociala sammanhang för migranter – inte minst de äldre. Denna uppgift ligger knappast inom det offentliga ansvarsområde.

Amnås & Vogels (2003) indelning av föreningar görs på andra grunder. I denna studie känner vi kanske främst igen *solidaritetsföreningar*, *intresseföreningar* och *religiösa* föreningar. I vårt intervjumaterial aktualiseras emellertid ytterligare idealtypiska tolkningar av organisationer, och tentativt kan dessa benämnas *konservativ kulturbevarare* respektive *förändringsguide* beroende på inriktning. I rollen av konservativ kulturbevarare återskapas kulturella skillnader, och organisationen axlar uppgiften att formulera för sina medlemmar och utomstående vilka kulturdrag som är att föredra. I rollen av förändringsguide är den självpåtagna rollen delvis den motsatta: Man söker inom organisationens ram skapa situationer som utmanar föreställningar om oföränderlig olikhet, till exempel genom att bjuda in svenska pensionärer till gemensam matlagning eller, och här är en påtaglig gradskillnad, genom att arrangera badgrupper på ett sätt som gör det möjligt att alls gå och bada.

När det handlar om Amnås & Vogels (2003) uppräknade av olika motiv till att delta i föreningslivet förefaller de flesta relevanta, även om vi vill påminna om att vi inte har undersökt deltagarna annat än så som de beskrivs av organisationsaktiva. Enligt dessa handlar dock motiven till att delta ofta om att få tillgång till värderade aktiviteter, sociala kontakter och information men även att skapa en känsla av samhörighet, utrymme för egen kreativitet och, slutligen, att stärka sina politiska resurser.

Artikulera skillnader och eftersträva förståelse!

En av utgångspunkterna för denna studie var en dansk rapport om civilsamhällets roll i integrationsprocesser (Christensen & Christensen 2006). Integrationsarbete inom det svenska civilsamhället förefaller på många sätt likna det som beskrivs från Danmark; arbetet som organisationerna utför handlar i första hand om att främja de sociala aspekterna av en möjlig integrationsprocess. I rapporten från Danmark framhålls att civilsamhället kan, eller borde kunna, göra mer för ökad integration. Detta är en slutsats som må

förefalla aningen främmande ur denna studies perspektiv, åtminstone betraktat utifrån det aktörsperspektiv som vi har eftersträvat.

En annan, högst betydelsefull, aspekt är att civilsamhället redan gör mycket – framför allt genom sin utvecklade förmåga att uppmärksamma och söka möta människors sociala behov och genom att utföra humanitära insatser av olika slag utan föregående byråkratiska processer. Det är vidare också så att organisationsaktiva redan drar ett tungt lass – sagt med reservation för att de förmodligen inte skulle beskriva sitt arbete i sådana allvarstygda termer. Det finns en påtaglig glädje hos intervjupersonerna över att kunna hjälpa till, tillika en tacksamhet över allt gott som kommer tillbaka inom de relationer som uppstår i organisationernas hägn. Ideellt arbete av organisationsaktiva utgör, slutligen, en slags gråzon mellan individuell idealitet och organisationssyssla. Förväntningar på frivilligsektorn som integrationsaktör förtjänar därför både att diskuteras och problematiseras. Vad skulle resultatet bli om det offentliga på olika sätt och mer än idag sökte formalisera integrationsarbetet? Vad skulle ske med frivilligsektorns tolkningsföretråde och självständighet om staten på olika sätt började formulera sina förväntningar? Hur skulle offentliga uppdrag till frivilligsektorn påverka arbete och ekonomi ute i de olika organisationerna? Vems skulle ansvaret bli vid ”misslyckanden”? Exempelen som givits här på hur organisationer och/eller deras medlemmar organiserar ideella insatser som direkt respons på offentliga företrädares önskemål ger fler intressanta infallsvinklar på relationen mellan det offentliga och civilsamhällets organisationer. Det gör även förekomsten av aktiviteter för att avleda omgivningens uppmärksamhet från traditionella beteenden. Här vill vi sluta an till diskussionen ovan om de möjligheter till en mer komplex och nyanserad diskussion om integrationens möjligheter och gränser, som skulle kunna vara resultatet av en öppen dialog där artikulationen av olika synsätt och värderingar tillåts eller rentav uppmuntras. Enligt Poopola (2007) utgör vissa lagar och normer i Sverige integrationens yttersta gränser. Även intervjumaterialet här låter alltså också ana gränser för integration, i sådana områden eller teman som ter sig, i det närmaste, oberörbara. Är det i dessa områden skärningspunkterna finns mellan integrationens möjligheter och omöjligheter? Frågan aktualiseras återigen: Var går gränserna och hur kan de påverkas av vad som pågår inom civilsamhället? Fler möjligheter till utbyten av erfarenheter och åsikter möjliggör samtal som kan bidra till ökad ömsesidig förståelse – och kanske också i förlängningen mer livaktiga integrationsprocesser.

Referenser

Aytar, Osman (2007). *Mångfaldens organisering*. Akad. Avh. New Series 27, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

Blennerger, Erik (2003). Begrepp och modeller. *SOU 1993:82*. Stockholm: Fritzes.

Blennerger, Erik, Habermann, Ulla & Jeppsson Grassman, Eva (2004). *Genus och civilt samhälle*. Sköndalsinstitutets Skriftserie nr. 23, Ersta Sköndal högskola.

Brekke, Jean-Paul & Borchgrevink, Tordis (2007). *Talking about integration. Discourses, alliances and theories on labour market integration in Sweden*. Report 2007:9, Institute for social research/ISF.

Brune, Ylva (2002). Invandrare i mediearkivets typgalleri. I: Paulina de los Reyes, Irene Molina & Diana Mulinari (red.) (2002). *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.

Bruun, Gunilla (2006). *Uppdrag att analysera integrationsverkets verksamhet*. PM från Justitiedepartementet 2006-12-18.

Christensen, Gunvor & Christensen, Stine Ron (2006). *Etniske minoriteter, frivilligt socialt arbejde og integration – afdeækning af muligheder og perspektiver*. Köpenhamn: Socialforskningsinstituttet.

Dahlstedt, Inge (2003). Invandrarorganisationer i Sverige I: Mikkelsen, Flemming (red.) *Invandrerorganisationer i nordn*. Köpenhamn: Nordisk ministerråd.

De los Reyes, Paulina (red.) (2001). *Mångfald och differentiering: diskurs, olikhet och normbildning inom svensk forskning och samhällsdebatt*. Solna: Arbetslivsinstitutet.

De los Reyes, Paulina (2002). Det problematiska systerskapet. Om svenskhet och invandrarskap inom svensk genushistorisk forskning. I: Paulina de los Reyes, Irene Molina & Diana Mulinari (Red.) (2002). *Maktens (o)lika*

förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige. Stockholm: Atlas.

De los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (2002). Introduktion. *Maktens (o)lika förklädnader. I: Paulina de los Reyes, Irene Molina & Diana Mulinari (red.) (2002). Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige.* Stockholm: Atlas.

Forssell, Emilia (2004): *Skyddandets förnuft.* Akad. Avh. Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

Forssell, Emilia (2005): *Social utsatthet på 2000-talet – föreningsaktivitas perspektiv.* Stockholm: Socialstyrelsen & Ersta Sköndal högskola.

Forssell, Emilia, Olsson, Lars-Erik & Grosse, Julia (2005): *Medborgarna och den offentliga välfärdens organisering. Utsatta medborgares erfarenheter av välfärdsorganisationers inriktning och praktiska utformning. En empirisk studie och kunskapsgenomgång.* Ansvarskommitténs skriftserie, Statens offentliga utredningar.

Giddens, Anthony (2003). *Sociologi.* Lund: Studentlitteratur.

Hylland Eriksen, Thomas (1998). *Etnicitet och nationalism.* Falun: Nya Doxa.

Integrationsverket (2004): *Nationell samsyn kring hälsa och första tiden i Sverige.* I samarbete med Institutet för social medicin, Svenska Kommunförbundet, Myndigheten för skolutveckling, Landstingsförbundet, Migrationsverket, Socialstyrelsen, Riksförsäkringsverket, Statens folkhälsoinstitut, Karolinska institutet.

Integrations- och Jämställdhetsdepartementet (2001): *Integrationspolitik för 2000-talet.* Skr.2001/02:29.

Khadim, Abdul M (2000). *Svenskt kommunalt flyktingmottagande. Politik och implementering.* Akad. Avh. No 20, Sociologiska institutionen, Umeå Universitet.

Migrationsverket (2007). *Verksamhets och utgiftsprognos 2007-01-15. Utfall januari-december 2006.* Norrköping.

Molina, Irene (1997). *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet.* Akad. Avh. Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.

Myrberg, Gunnar (2004). Föreningsliv och politiskt deltagande. I: Föreningsliv, makt och integration. Rapport från integrationspolitiska maktutredningens forskningsprogram. Ds 2004: 49. Justitiedepartementet. Stockholm: Fritzes.

Nordfeldt, Marie (1999). *Hemlöshet i välfärdsstaten: en studie av relationerna mellan socialtjänst och frivilliga organisationer i Stockholm och Göteborg*. Akad. Avh. Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.

Peralta, Amanda (2005). Det sagda och det tänkta – begreppsanvändning och begreppsskifte i diskursen om invandrare och invandrapolitik. SOU 2005:41.

Poopola, Margareta (2002) *Integration en samtidsspeglning – Begrepp, historia, politik och boende i ett delat samhälle*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet. Kunskapsöversikt, a jour nr 8.

Socialstyrelsen (2006). *Social Rapport 2006*.

SoU 2006:79. Integrationens svarta bok.

Svanberg, Ingvar & Tydén, Mattias (1992). *Tusen år av invandring - en svensk kulturhistoria*. Stockholm: Gidlunds bokförlag.

Svedberg, Lars & Trägårdh, Lars (2007). Unga, civilsamhälle och välfärd. *Fokus 07 - En analys av ungas hälsa och utsatthet*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2007:14.

Södertälje kommun (2001). *Mångfald och gemenskap. Integrationspolitiskt program för Södertälje Kommun*.

Olsson, Lars-Erik, Jeppsson Grassman, Eva & Svedberg, Lars (2005). *Medborgarnas insatser och engagemang i civilsamhället: några grundläggande uppgifter från en ny befolkningsstudie*. Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie nr 39. Stockholm: Ersta Sköndal Högskola.

Trägårdh, Lars & Vamstad, Johan (2007). Short report on integration through Civil Society engagement. Report from Sweden. *Social Capital and Social Policy Network* . London School of Economics/Ersta Sköndal högskola.

Ungdomsstyrelsen (2007). *Ung idag. En beskrivning av ungdomars villkor*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2007:6.

Vogel, Joachim, Amnå, Erik, Munck, Ingrid & Häll, Erik (2003). *Föreningslivet i Sverige. Välfärd, socialt kapital, demokratiskola*. Statistiska Centralbyråns Rapport nr 98. Levnadsförhållanden. Stockholm: Statistiska centralbyrån

Ålund, Aleksandra (1991): The Power of Definitions. Immigrant Women and Problem Ideologies. Ålund, Alexandra & Schierup, Ulrik (eds.): *Paradoxes of Multiculturalism. Essays on Swedish Society*. Aldershot: Avebury.

Ålund, Aleksandra (1999). Etnicitetens mångfald och mångfaldens etnicitet. I: Olsson, Erik (red.) *Etnicitetens gränser och mångfald*. Stockholm: Carlsons bokförlag.

Reg. Prop. 1997/98:16: *Sverige, framtiden och mångfalden. Från invandrarpolitik till integrationspolitik*.

Regeringskansliet 2007-04-23. Pressmeddelande.

Integrations- och jämställdhetsdepartementet (2007). *Regeringsbeslut IJ2007/366/IM*

Elektroniska källor

Migration Policy Group. *Migration Policy Index* (www.migpolgroup.com). Tillgänglig: <http://www.migpolgroup.com/events/3831.html> (071112)

Nationalencyklopedins hemsida (elektronisk källa). Tillgänglig: <http://www.ne.se> (071112)

Tema Asyl (2007). *Sverige och Portugal bäst på integration?* (www.temaasyl.se). Tillgänglig: <http://www.temaasyl.se/Templates/Page.aspx?id=2029> (071112).

Malmö Stads hemsida (www.malmo.se) . *Malmöbor den 1 januari 2007* (elektronisk källa). Tillgänglig: <http://www.malmo.se/download/18.76b00688114b7562b52800042311/Sammanfattn.+++071005.doc> (071128).

Medborgarservice/Föreningen för friskvård (<http://www.msume.se/>)

Rädda barnens medlemsportal. (www.raddabarnen.se). Tillgänglig:
<http://medlemsportal.rb.se/rb/templates/LocalPage.aspx?id=1500><http://medlemsportal.rb.se/rb/templates/LocalPage.aspx?id=1500> (071129)

Umeå stads hemsida (www.umea.se) Tillgänglig:
<http://www.umea.se/omkommunen/faktaomumea/statistik/befolkning/utrikesfodda.4.1382718810a4aa4f727800016216.html> (071119)

Organisationer i studien, hemsidor:

www.humanitetenshus.se

www.mip.org.se

¹www.assyria.se

<http://medlemsportal.rb.se/rb/templates/LocalPage.aspx?id=843>

<http://medlemsportal.rb.se/rb/templates/LocalPage.aspx?id=1500>

www.svenskakyrkan.se/ranea/

www.isfmalmo@se

www.mosken.se

www.kyrktorget.se/sok.st.afrem

www.svenska.kyrkan.se/sodertalje

www.msume.se

www.Preiume.se

Bilagor

Bilaga 1. Intervjuguide

INTERVJUGUIDE

Den här intervjun handlar om organisationens arbete för integration av invandrare. Först kommer frågor om integration i allmänhet, därefter om integrationsarbetet konkret och sist om dina tankar om framtiden.

Om integration i allmänhet

1. Hur skulle du definiera ”integration”? Berätta!
2. Kvinnor och män respektive flickor och pojkar; ser du på integration på samma sätt oavsett kön? Ålder?
3. Olika områden/arenor i samhället = olika behov av integration?
4. Inom vilka områden eller arenor ser *du* behov av ökad integration?
5. Vad hindrar integrationen för (målgruppen dvs. äldre eller barn/ungdomar)? Hur märks det?
6. Finns det gränser för integrationens möjligheter? Var går i så fall de?

Om integrationsarbetet i organisationen

1. Varför arbetar organisationen med integration?
2. Känner du till om organisationen har någon uttalad (skriftlig eller muntlig) målsättning/policy om integration av invandrare? Berätta!
3. Vad gör organisationen för ökad integration? Projekt eller verksamhet med uttalat integrationsmål? Till vem riktar sig integrationsarbetet?
4. Vilka är engagerade i integrationsarbetet?
5. Samverkar organisationen med andra aktörer? Vilka? Hur/vad? Erfarenheter (goda, dåliga)?
6. Berätta om integrationsarbete som varit lyckat! Vad gick/var bra? På vilket sätt? (Möjligheter)
7. Berätta om integrationsarbete som mött hinder! Vad hindrade? Hur? (Begränsningar)
8. Hur tycks integrationsarbetet som ni utför inverka på integrationen (exempelvis avseende tillitsrelationer mellan berörda parter)? Skillnader män/kvinnor, flickor/pojkar?
9. I hur stor utsträckning är invandrare själva med som medlemmar och aktiva i er organisation? (på samma villkor som svenskfödda aktiva)
10. Feedback från medlemmar/brukare? Hur, hur ofta, resultat?

Om framtiden

1. Om du fick önska, hur är det om 10 år?
2. Vad har hänt för att detta ska vara verklighet? (Organisationen, samhället i stort)

Vill du tillägga något? Ok att återkomma med ev. klargöranden?

Tack för din medverkan!

Bilaga 2. Tillvägagångssätt: platser, organisationer, intervjuer

Tre platser valdes ut för att ge en variation dels avseende olika regioner i landet, dels avseende orter av olika befolkningsstorlek: Malmö, Södertälje samt Luleå och Umeå.¹⁹ (tabell 1).

Tabell 1. Befolkning och antal/andel utlandsfödda i studiens kommuner (Källa: SCB 070101).

	Malmö	Södertälje	Luleå	Umeå
Befolkning totalt, antal	276 244	81 791	73 313	111 235
Utlandsfödda, Antal/andel	75 156, 27 %	22 020, 27 %	6 099, 8 %	9 380, 8 %

Malmö representerar Sydsverige och den mångkulturella storstaden med hög andel invandrare. I Malmö finns cirka 170 länder representerade och de största invandrargrupperna kommer från Jugoslavien, Danmark, Irak och Polen. Malmö kommer på tredje plats bland Sveriges kommuner när det gäller andel invånare födda i utlandet (www.malmo.se 071128).

Även Södertälje har en hög andel invandrare men här är demografin anorlunda. Ett relativt stort antal assyrier och finländare har bott i Södertälje länge, efter att ha anlänt till Sverige som arbetskraftsinvandrare under 1950-, 60- och 70-talen (Södertälje kommun 2001). Under senare tid har även en stor andel av de irakier som Sverige tagit emot som flyktingar placerats i Södertälje (Migrationsverket 2007).²⁰

Luleå har tillsammans med Umeå vid urvalet fått representera Norrlandsregionen och den mellanstora staden. I Umeå finns en stor mängd olika nationaliteter representerade, främst Finland, Iran, Irak och Indien (www.umea.se 071128). I Råneå, en ort i Luleå kommun med knappt 2200 invånare, finns en flyktingförläggning (www.raddabarnen.se 071129).

I ett första steg i empiriinsamlingen togs kontakter med dels kommunalt anställda föreningsansvariga, dels organisationer som av namnet att döma kunde förväntas ha kunskap om lokalt integrationsarbete.²¹ Såväl mer tradi-

¹⁹ Initialt var tanken att låta Luleå representera norra Sverige. För att hitta organisationer som sade sig arbeta med integration specifikt för äldre kom även Umeå att inkluderas.

²⁰ Mottagandet av ett stort antal flyktingar från Irak i Södertälje har diskuterats flitigt i media. Se till exempel Dagens Nyheter den 071122.

²¹ Syftet med detta var att finna lokala organisationer med stark lokal förankring, verksamma och välkända på respektive ort. (Andra tillvägagångssätt övervägdes också, exempelvis att använda dokumentation över mottagare av integrationsprojektmedel.)

tionella invandrarorganisationer (där människor med samma ursprungsland eller religion verkar) som organisationer med en förankring i svensk folkrörelse kontaktades. Att finna passande organisationer var tidskrävande, eftersom konkret och tydligt avgränsat integrationsarbete sällan står på agendan. När väl kontakterna etablerats fungerade bokningen av intervjuer smidigt, och tilltänkta intervjupersoner ställde beredvilligt upp för intervju. En organisation särskiljer sig vid en första anblick från det övriga urvalet. Assyriska fotbollsföreningen i Södertälje är i första hand en idrottsförening, men inkluderades här eftersom organisationen utmärker sig genom sociala insatser för integration på lokalnivå inklusive en rad initiativ till samverkan med andra lokala aktörer.

I tabell 2 framgår vilka organisationer som ingår i studien, hur många som har intervjuats i respektive organisation samt intervjupersonernas olika funktioner:

Tabell 2. Inriktning (barn/ungdom respektive äldre), ort, organisation samt intervjupersoner (funktioner och antal).

Inriktning	Malmö: organisation och intervjupersoner	Södertälje: organisation och intervjupersoner	Luleå/Umeå: organisation och intervjupersoner
Barn/ Ungdom	a) Röda Korset, Humanitetens Hus ²² : 1 barn- och ungdomspedagog b) Malmö ideella föreningars paraplyorganisation (MIP) ²³ : 2 projektledare, 1 konsulent	a) Assyriska fotbollsföreningen ²⁴ : 1 marknadsansvarig b) Rädda Barnen ²⁵ : 1 lokal projektledare	a) Rädda Barnens lokalförening i Råneå ²⁶ : 1 volontär b) Råneå församling ²⁷ , 1 kyrkoherde c) Röda Korsets lokalförening, Råneå: 1 volontär
Äldre	a) Iransk-svenska föreningen ²⁸ : 1 ordförande b) Islamic Center ²⁹ : 1 imam/chef	a) S:t Afrems församling ³⁰ : 1 ordförande, 1 kassör, 1 styrelseledamot b) Sankta Gertruds kyrka ³¹ : 1 församlingsassistent	a) Medborgarservice/Föreningen för friskvård ³² : 1 ordförande, 1 verksamhetsledare b) Projekt för Integration (Prei) ³³ : 1 ordförande

²² www.humanitetenshus.se

²³ www.mip.org.se

²⁴ www.assyria.se

²⁵ <http://medlemsportal.rb.se/rb/templates/LocalPage.aspx?id=843>

²⁶ <http://medlemsportal.rb.se/rb/templates/LocalPage.aspx?id=1500>

²⁷ www.svenskakyrkan.se/ranea/

²⁸ www.isfmalmo@se

²⁹ www.mosken.se

³⁰ www.kyrktorget.se/sok.st.afrem

³¹ www.svenska.kyrkan.se/sodertalje

³² www.msmea.se

Som framgår av tabell 2 befinner sig intervjupersonerna på olika nivåer inom respektive organisation. Alla arbetar direkt i verksamheterna – en del som anställda och andra som volontärer. De kan i enlighet med Vogels & Amnås (2003) indelning beskrivas som *aktiva medlemmar och eldsjälar* respektive *anställda professionella*. Det är en empirisk fråga om anställda professionella i högre grad än aktiva medlemmar och eldsjälar har vana eller är redo att reflektera kring den egna organisationens struktur och officiella policy. Några sådana skillnader har vi inte kunnat skönja i materialet här och det har heller inte ingått i det ursprungliga uppdraget att göra någon sådan analys.

---

³³ www.Preiumea.se

